

פשע מאורגן בארץ ובעולם

תיאוריות ומציאות

מאת

אבי דוידוביץ

המחקר נעשה במסגרת סמינריון לתואר שני בקרימינולוגיה
בנושא: תיאוריות וסוגיות מתקדמות בקרימינולוגיה
בהנחיית פרופסור משה אדד
יולי, 1993

תוכן העניינים

3	מבוא
4	פרק ראשון: "פשע מאורגן" - מהו?
4	סנדק - סינדיקט
4	הקבוצה והארגון
5	הארגון הפלילי
7	בעיית ההגדרה
8	הגדרות לתופעת הפשע המאורגן
9	פרק שני: תיאוריות להיווצרות הפשע המאורגן
9	התיאוריה הפונקציונליסטית
10	תיאוריית התנגשות הקבוצות
11	קונפליקט בין קבוצות ועבריינות
12	העבריינות המאורגנת
12	הגישה הרדיקלית
13	פרק שלישי: תופעת הפשע המאורגן בארצות הברית ובאיטליה
13	הפשע המאורגן בארצות הברית
17	מקום היהודים בפשע המאורגן בארצות-הברית
20	מאיר לנסקי
24	הפשע המאורגן באיטליה
24	המאפיה
26	הקאמורה - Camorra
27	הנדראנגטה - Ndrangheta
27	ארגון הכתר הסודי - La Sacra Corona Unita
28	סיכום
28	פרק רביעי: "הפשע המאורגן" בישראל
28	ראשית הויכוח 1971 - 1972
28	הרקע לפרוץ הויכוח
30	סדרת הכתבות הראשונה
31	התגובות לסדרת הכתבות הראשונה
32	"דוח שמגר"
33	סדרת הכתבות השנייה
36	התגובות לסדרת הכתבות השנייה
36	הויכוח בשנים 1973 - 1977
36	"תקופת החביון" 1973 - 1975
37	החזרה לכותרות
40	סדרת הכתבות השלישית
41	הרקע להקמת ועדת בוכנר
42	תיאור דוח בוכנר
43	תגובות לדוח בוכנר
46	"ועדת שימרון" - הוועדה לבירור נושא הפשיעה בישראל
46	הרקע להקמת הוועדה
47	תיאור דוח שימרון
51	מסקנות ועדת שימרון
52	תגובות התקשורת על דוח ועדת שימרון
57	תגובת המשטרה
59	תגובת פוליטיקאים על דוח ועדת שימרון
61	תגובות אחרות לדוח
62	רשימת ה- "11" ומשפט הדיבה נגד עיתון "הארץ"
63	רשימת ה- "11"
63	משפט הדיבה נגד "הארץ"
64	סיום הויכוח
65	מי ניצח בויכוח?
66	הדיון מאז שנות השמונים בפשע המאורגן בישראל
69	סיכום
73	מקורות
75	נספח: רשימת המקורות מהעיתונות

מבוא

פשע מאורגן הוא תופעת פשיעה המציין צורה ייחודית של עבריינות מאורגנת ומקצועית, העוסקת בעיקר במתן שירותים בלתי חוקיים, על-פי רוב מונופוליסטיים, במטרה להשיג רווחים חומריים קבועים, תוך כדי הסתייעות בבעלי תפקידים מרשויות השלטון. התיאור הפנומנולוגי של הפשע המאורגן, וכתוצאה מכך הדיון התיאורטי בתופעה, כרוך לעיתים בויכוח על עובדות שנויות במחלוקת, ובהתאם על פרשנויות הניתנות להן, הואיל ומצד אחד כמות הידע המדעי הקיים אודותיה הוא מועט יחסית, ואיכותו מסופקת - בעיקר בגלל הקשיים המתודולוגיים הרבים הניצבים בפני החוקר האמפירי, ומצד שני טמונה בה דרמטיות וסמליות רבה, אשר הניבו בין היתר ספרים וסרטים לרוב. כל אלו הביאו לא אחת, אצל חלק מהעוסקים בפשע המאורגן, לבלבול בין מושגים, לבניית מציאות, ובמקרים קיצוניים אף לטשטוש הגבולות בין הנצפה לנחזה.

חיבור זה יעסוק בתופעת הפשע המאורגן בראי הקרימינולוגיה מהבחינה התיאורטית, באמצעות תיאורה בארצות-הברית ובאיטליה, ועל-ידי הצגת מספר הסברים להיווצרותה ולמאפייניה. דגש מיוחד יושם על ניתוח מחלוקת סביב מציאותה בעזרת סקירת הדיון על התופעה בישראל.

הפרק הראשון יציג את התופעה בכללותה ומאפייניה, יובהרו בו מונחים מדעיים הקשורים לעבריינות המאורגנת בכלל ולפשע המאורגן בפרט. ולבסוף, ועל סמך כל אלו, יובאו הגדרות לתופעה ותוסבר הבעייתיות בהגדרת המושג.

הפרק השני יעסוק בשלוש תיאוריות השופכות אור על התופעה: תיאוריית "התנגשות הקבוצות" המספקת בעיקר הסבר להיווצרות הפשע המאורגן, התיאוריה הפונקציונליסטית המסייעת להבהיר את מאפייני התופעה, והגישה הרדיקלית, המבוססת על משנתו של קארל מרקס, אשר תשמש לצורך הבנת ויכוחים סביב השאלה האם קיים פשע מאורגן - כפי שיוצגו בפרק הדין על התופעה בישראל.

הסקירה על הפשע המאורגן בעולם, אשר תובא בפרק השלישי, תתמקד בארצות הברית ובאיטליה. בעיני רבים מצטיירת תמונה כי התופעה קיימת בעיקר בשתי מדינות אלו, אולם ככל הנראה אין כך הוא המצב. כיום מתברר כי בארצות אשר נקראו בעבר הלא רחוק: "קומוניסטיות", בעיקר בברית-המועצות לשעבר, התופעה קיימת בהיקף שאינו פחות מזה שבאיטליה ובארצות הברית. אלא שמסיבות אידיאולוגיות דאגו המשטרים הקומוניסטיים להסתיר מידע אודות פשיעה בכלל ופשע מאורגן בפרט, ומסיבות פרקטיות-פוליטיות הם מנעו את קידום מדעי-החברה בארצותיהם - עובדה אשר צמצמה עוד יותר את כמות הידע אודות הפשע המאורגן שם. לאור האמור לעיל אין תימה כי הספרות הקרימינולוגית עוסקת בעיקר בתופעה בארצות-הברית.

כך גם נמצא כי מקום היהודים בפשע המאורגן בארצות-הברית ובראשם מאיר לנסקי, בניגוד למעורבותם בפשיעה בארצות אחרות, היה רב וחשוב. תיאור פעילותם בכלל, ושל מאיר לנסקי בפרט, יעניק מימד נוסף להתבוננות על תופעת הפשע המאורגן בכללותה. כאמור, הפשע המאורגן בישראל יהיה לזו עבודה זו, אולם הקרימינולוג אשר מבקש לעסוק בתופעה בישראל, ימצא עצמו עומד מול מציאות שנויה במחלוקת. הדברים הגיעו עד כדי ויכוח אשר ניטש כמעט לאורך כל שנות השבעים באשר לשאלה האם קיים פשע מאורגן בישראל. לפיכך,

בפרק הרביעי, תינתן סקירה מקיפה על השתלשלות הויכוח מראשיתו, בשנת 1971, ועד לסיומו בשנת 1979, ויעשה ניסיון להסביר, בין השאר, מדוע בכלל החל וכיצד הסתיים. מחוסר אפשרות לעיין במידע הרלבנטי הקיים קרוב לוודאי ברשות סוכנויות אכיפת החוק במדינה, יצטמצם הדיון ל**תיאור** הויכוח בלבד, מבלי שידון לגופו של עניין אם אכן קיים פשע מאורגן בישראל. עם זאת, יעשה ניסיון להשיב על שאלה זו. הפרק האחרון, הסיכום, ישאף לאינטגרציה של החומר שנאסף בחיבור זה: העובדות וההסברים, ויוצעו מובנים נוספים לכתיבה בהקשר לפשע המאורגן בישראל ובעולם - תיאוריות ומציאות.

פרק ראשון: "פשע מאורגן" - מהו?

חיבור זה עוסק בתופעה ייחודית של פשיעה כלכלית מאורגנת, המכונה "פשע-מאורגן", בשונה מפעולות פליליות מאורגנות, שבבסיסן מטרות חברתיות ופוליטיות, כדוגמת מחתרת נגד שלטון או ארגון פלילי החותר להישגים אידיאולוגיים, שהן מחוץ לגדר עבודה זו. בפרק זה תינתן סקירה כללית על תופעת הפשע המאורגן ודרכי הגדרתה, וכן יוצגו פירושים לשוניים והסברים סוציולוגיים במטרה להבהיר מושגים רלוונטיים לנושא.

סנדק - סינדיקט

מקור השמות סנדק וסינדיקט, לפי מילון אבן-שושן, הוא במילה היוונית **סינדיקוס** אשר פירושה: מגן, נאמן, וכן כך נקרא מפקח מטעם בית-דין לחיסול עסקיו של פושט רגל. **סנדק** הוא כינוי לאדם המחזיק את התינוק על ברכיו בברית-המילה, ובהשאלה הוא כינוי לשובבין, גורם ומיילד. בשם זה נעשה שימוש רב בהקשר לפשע המאורגן בעיקר בספרי המתח, בסרטי הקולנוע ובכלי התקשורת. לעומת זאת, במדע הקרימינולוגיה כמעט ואין משתמשים בשם זה. **סינדיקט** הינו התאחדות של יצרנים, או סוחרים גדולים, לשם שיווק משותף ומונופולי של סחורות, או לשם ביצוע עסקים בקנה מידה רחב, הדורש השקעות כספיות גדולות. ככל הנראה השימוש הקרימינולוגי הנרחב בשם **סינדיקט** נובע מהיסוד "התאחדות מונופולית" שבבסיסו הלשוני, וכן מאלמנט "חיסול העסקים" הנמנה בין תפקידיו של הסינדיקוס.

הקבוצה והארגון

הסוציולוגים, בבואם לתאר ולנתח פעילויות של ציבור בני-אדם, משתמשים בעיקר במושגים: קבוצה וארגון. הקבוצה היא צירוף של שני בני-אדם, או יותר, המקיימים דפוסים קבועים של שיתוף פעולה חברתי המתאפיין בקיום מטרה קבוצתית, בדפוסי ארגון ופעולה מוסכמים, בנורמות התנהגות ובקריטריונים של השתייכות. על-מנת שציבור של יחידים יחשב **קבוצה** - ולא כציבור מזדמן סתם - חייבים להתקיים בו ארבעה מובנים אלו (שפירא ובן אליעזר, 1988):

1. **מבנה חברתי שהיחסים בו מתאפיינים בהמשכיות** - לאמור: היחסים בקבוצה שהם מוסכמים, פורמאליים במידה מסוימת, מתנהלים בין בעלי סטאטוסים ותפקידים על-פי נורמות. ניתן לאבחן בכל קבוצה: מנהיגות, היררכיה וחלוקת עבודה כלשהי.

2. **הכרה סובייקטיבית וזהות קבוצתית** - הכוונה לכך היא שחברי הקבוצה יכירו, באופן סובייקטיבי, כי הם מהווים קבוצה, וכי יש שוני בינם, "אנחנו", לבין האחרים - "הם". להכרה זו מתלווים הרגשת סולידריות ותחושת הזדהות עם הקבוצה.
3. **פעילות גומלין מובחנת** - משמעות מובן זה היא שחברי הקבוצה מקיימים ביניהם פעילות גומלין מובחנת. לשון אחר, התנהגותם זה כלפי זה במצבים מסוימים שונה מהתנהגותם כלפי מי שאינו שייך אליהם.
4. **ערכים או אינטרסים משותפים** - זהו תנאי הכרחי נוסף לקיומה של קבוצה. היינו, מציאותו של דבר מה המשותף לחברים במישור התרבותי: ערכים ונורמות, אינטרסים משותפים וכד'. ככלל, מבחינה הסוציולוגיה בין קבוצות ראשוניות שם היחסים בין חברי הקבוצה הם ראשוניים, אינטימיים, ספונטניים ורגשיים; ובין קבוצות משניות שם היחסים משרתים מטרה כלשהי, כלומר: הם משניים למטרה שלשמה התקבצו החברים. במערכת יחסים משנית, ההתעניינות בין חברי הקבוצה תתמקד בכשירותו המקצועית של הזולת, בתועלת שניתן להפיק ממנו, ובהתאמתו לביצוע המשימות.
- הארגון** הוא הסוג הנפוץ ביותר של קבוצה משנית. ארגון מוגדר **כקבוצה שחבריה מקיימים ביניהם יחסים משניים, המכוונים לפעילות נמשכת לשם השגת מטרה**. בכל ארגון פועל גוף מחליט המורכב מאדם אחד או מכמה אנשים, שתפקידם להחליט על מטרות הארגון ולדאוג לביצוען. בארגון, בניגוד לקבוצה, היחסים בין החברים הם יותר שיטתיים ורציונאליים, הואיל וכאמור הארגון משקף מאמץ מתוכנן להגשמת מטרה מסוימת.
- יודגש כי המילה **ארגון**, על נטיותיה השונות, משמשת בשפה היומית הן לצורך תיאור מימד של תכנון, עריכה וסדר (לדוגמא: התלמיד **אירגן** את ילקוטו), והן לתיאור מימד של התחברות בין בני-אדם. הסוציולוגיה והקרימינולוגיה בכלל זה, משתמשות במילה **ארגון** אך ורק בהתייחס לקטגוריה ייחודית של קבוצה חברתית, כפי שתואר לעיל. השימוש האחר במונח **ארגון** (תכנון וסדר) תרם, ככל הנראה, לא במעט לבלבול בדיון בסוגיית הפשע-המאורגן כפי שיתואר בהמשך.
- מבחינים בין **ארגון פורמאלי** ובין **ארגון לא-פורמאלי**. ארגונים לא פורמאליים מתאפיינים בכך שמטרות הארגון, יחסי הסמכות והנורמות המסדירות אותם, מוסכמים על המשתתפים מבלי שינוסחו כתקנות כתובות, או מבלי שייבחרו או יתמנו בעלי תפקידים שידאגו לביצוען.

הארגון הפלילי

להוציא את העבריינים החולים בנפשם, הפועלים מתוך כפייה, וקטגוריה נוספת של עבריינים, בעיקר אכספרסיביים, הפועלים לבדם לחלוטין, הרי שרובן המכריע של העבירות מבוצעות על-ידי קבוצות מסוגים שונים (שוהם, רהב ואדד, 1987), הוי אומר שרוב רובם של העבריינים פועלים, במידה כזו או אחרת, בשותפות ומתוך התארגנות כלשהי.

דומה כי העבירה הראשונה אשר בוצעה עלי אדמות נעשתה על-ידי קשירת קשר בין שני "עבריינים": הנחש וחווה (בראשית, פרק ג', פסוקים א - ה), היינו סוג של התארגנות פלילית. אמיר (1978) ציין כי יש תחום רחב של ארגונים אצל עבריינים, החל מחבורות הרחוב וכלה בסינדיקטים של פשע. בכל אחת מצורות ארגון אלה ניתן למצוא את כל המובנים המהווים את המבנה החברתי הקרוי "ארגון". לאמור, מימד של ארגון קיים בכל פעולה בה משתתף יותר מאדם

אחד, ותכנון מינימאלי יש כמעט בכל פעולה פלילית. ההבדל בין הצורות השונות של הארגונים הפליליים הוא בדרגת הקביעות של הארגון, בחשיבות מימד התכנון, ובמידת הדגשת היעילות וההמשכיות כחלק מהדאגה לקיום הארגון. לפיכך נראה כי ניתן ליצור, על-סמך קריטריונים אלה, רצף של ארגונים כאשר בקצה האחד ימצאו **קבוצות עדכניות** של עבריינים, ובקצה האחר, לשיטתו של מנחם אמיר, ימצא **הסינדיקט הפלילי**, כמתואר בתרשים מס' 1. בין לבין ימצאו "חברות הרחוב" המדגישות יותר את סגנון החיים של בילוי וחיי-חברה מאשר התמחות במעשי עבירה. פעילותם הפלילית הינה מקרית - הזדמנותית, המנהיגות בלתי קבועה.

תרשים מס' 1. רצף ההתארגנות הפלילית על-פי אמיר, 1978.

באמצע הרצף אפשר למצוא את "**קבוצות העבודה**", המתמחות בסוגי עבירות שונים. בתוך ניתן למצוא חלוקת עבודה לפי תפקידים של התמחות. הפשע בקבוצות אלה הוא מוקד פעולותיו של היחיד ושל הקבוצה, הוא מקור הכנסתם העיקרי והוא מבוצע לאחר התמחות ותוך כדי שימוש בתכנון, בידע ובמיומנויות טכניות. "קבוצות עבודה" מפתחות גם קשר עם "מקצוענים" בתחומים אחרים.

כאמור, בקצה האחר של הרצף נמצא **הסינדיקט הפלילי**, הנחשב כארגון הפלילי הרצינאלי ביותר, בעל היררכיה של כוח וחלוקת עבודה לפי תפקידים, ואשר בו מימדי שמירת הארגון וחבריו, תכנון ותאום פעולות, מקבלים הדגשה מיוחדת בצורת תפקידים קבועים למשימות אלה. אופי הפעולות של הארגון הפלילי, מכתוב לעיתים את התכונות והמבנה שלו. לדוגמא: הלוואות בריבית קצוצה וגבייתן, דורשות מבנה ארגוני שונה מזה של הברחות או סחר בסמים. ברם, כל ארגון (פורמאלי ובלתי פורמאלי) חייב להתמודד עם מספר בעיות בסיסיות כגון: תאום בין בעלי התפקידים בארגון, חלוקת עבודה, ליכוד פנימי, בטחון, גיוס והפעלת חברים, תכנון וניהול ועוד. אולם אצל הארגונים הפליליים נוצרות בעיות מיוחדות, הנובעות מעובדת היותם ארגונים לא חוקיים.

בעיה ראשונה היא **הסודיות** בה חייבים לפעול הארגונים הבלתי חוקיים על-מנת שפעילותם לא תיחשף על-ידי שלטונות החוק. עקרון זה מתנגש לעיתים דווקא עם הצורך בפומביות פעולותיו של הארגון. למשל: שהצרכנים יוכלו לזהות את מוכרי הסמים. בין הדרכים להתגבר על בעיה זו היא **המידור**, ובחירת לקוחות וקורבנות "מתאימים" שלא ימהרו לחשוף את הארגון, ומעל לכל יצירת תדמית שאין זה "משתלם" להתלונן או לחשוף את הארגון.

בעיה שניה של הארגונים הפליליים היא בתחום **הסדר והמשמעת**. מחד, הארגון אינו יכול לפנות לערכאות משפטיות - חוקיות, ומאידך, הוא אינו יכול להרשות לעצמו להדיח או להרחיק חבר ללא הבטחה שלא "ידבר". הפתרון לבעיה זו מבוסס על סלקציה טובה של חברים, פיתוח

יחסים רגשיים "ראשוניים" מסביב לחברות בקבוצה, ופיתוח מוסדות לפתרון קונפליקטים פנימיים ו"להשתקת פיות" פוטנציאליים.

בעיה נוספת של כל ארגון פלילי היא בעיית **הלגיטימציה** של הארגון כלפי פנים וכלפי חוץ. ככל הנראה, העברייין בכלל, והחבר בארגון בפרט, בחר בסגנון חיי-הפשע בכדי להשיג את מטרותיו, תוך ויתור מראש על סגנונות חיים אלטרנטיביים - חוקיים, ותוך דבקות בדרך שבחר בה - הפשע. סביר להניח כי תהליך זה, של בחירה בדרך אחת - העבריינות - הנתפסת על-ידי החברה כסטייה חברתית, ושליטת כל הדרכים האחרות הנתפסות בדרך כלל כלגיטימיות, מחייב את העברייין לנטרל את כל האלטרנטיבות האחרות. ולא, הוא ימצא תמיד בתחושה, בין השאר, של **ויתור** על אלטרנטיבות. ויתור יוצר במקרים רבים דחק נפשי. באמצעות נטרול האלטרנטיבות האחרות, יכול העברייין להצדיק הן את הבחירה שלו והן את העשייה הנובעת מדרך זו. בעיית הלגיטימציה כלפי פנים נפתרת, בין היתר, על-ידי ההזדהות של החברים עם הארגון ומטרותיו, על בסיס מוצא אתני משותף, סלקציה טובה של "המגויסים", תגמולים חברתיים וחומריים נאותים, מוראל גבוה, חידוד הערכים של תת-התרבות אליה הם משתייכים, ואם יש צורך - גם על-ידי איום באלימות או שימוש באלימות.

בעיית הלגיטימציה כלפי חוץ נפתרת בדרך כלל על-ידי מעורבות קהילתית "חיובית" מצד ארגוני הפשע: בהגנה על אנשי הקהילה מפני קבוצות מאיימות, או בסיוע כספי ממש, ועל-ידי העברת מסרים לחברה הקונפורמית בנוסח: "אנחנו בסך הכל נתנו לאנשים מה שהם רצו" כפי שאמר גנגסטר יהודי שפרש "מעסקיו", או בדומה למשפט הבא שנאמר על-ידי איש סינדיקט בהתייחסותו לחיסול יריביו: "לא הייתה לי ברירה, הייתי צריך להחליט - הם או אני. וחוף מזה, לא הטרדנו אף אחד שלא היה בענף שלנו". או כפי שטוענים שבאגסי סיגל (ראה פירוט בפרק השלישי) אמר פעם: "אנחנו הורגים רק אחד את השני" (רוקאווי, 1990).

בעיית ההגדרה

במושג "פשע-מאורגן" נעשה שימוש לתאר סוגים מסוימים של **ארגונים** פליליים, על בסיס המבנה הארגוני: היררכיה, חלוקת עבודה, תכנון, קביעות וכו', וכן לתאר **פעולות** של קבוצות פליליות על בסיס מימד התכנון (אמיר, 1978). לאמור: המונח פשע מאורגן מבטא לעיתים צורה של התארגנות פלילית, או סוג של ארגון - במשמעות הסוציולוגית, ולעיתים - סוג של פשיעה. החוק כידוע, אינו מגדיר פשע מאורגן מהו, ולמעשה ניתן לומר כי כמעט כל עבריינות היא **מאורגנת** - מלשון תכנון ועריכה - במידות ובאיכויות שונות. מכאן כי הקושי בהגדרת תופעת הפשע המאורגן נובע בעיקר מן העובדה כי פשע מאורגן אינו רק התנהגות פלילית שיטתית ומתוכננת, היכולה להיעשות הן על-ידי יחיד והן על-ידי קבוצה, אלא גם צורה של ארגון פלילי, כמתואר בתרשים מספר 1. אי-לזאת, ראוי להבחין בין מספר מצבים ולהגדיר מובנים רלוונטיים אחדים:

1. **פשע מקצועי** (כסוג איכותי של פשיעה) - אלו פשעים אשר ביצועם מצריך מיומנות, התמחות, ובדרך כלל תכנון. הפשע המקצועי הוא נחלת יחידים, אך מבוצע בסוגי עבירות שונות גם על-ידי קבוצות. יודגש כי הפשע המקצועי אינו מבטא **חומרה** של עבירה: גבר הרוצח את רעייתו בלהט ויכוח אלים, מבצע "פשע חמור", על-פי הגדרת החוק, אך לא מקצועי מהבחינה הקרימינולוגית. לעומת זאת, כייס מנוסה בתחנת האוטובוסים המרכזית, המתפרנס "ממשלח

ידו", נחשב כפושע מקצועי למרות שהוא מבצע עבירות מסוג "עוון" - הנחשבות כקלות יחסית.

2. **פשיעה מאורגנת** - אלו פשעים שביצועם לא ייצא מהכוח אל הפועל ללא התארגנות של שני עבריינים או יותר, ואין נפקא מינה איזו צורה מתקיימת באותה התארגנות.
3. **פשע מאורגן** - מונח המבטא לדעת מרבית הקרימינולוגים צורה ייחודית של פשיעה מאורגנת הממוקמת בקצה הרצף של ההתארגנות הפלילית. אולם, כאמור לעיל, לשיטתו של מנחם אמיר הפשע המאורגן נמצא על-פני הרצף בדרגה אחת לפני הסינדיקט הפלילי, המהווה לדעתו את הדוגמא "הטהורה" - הקיצונית - של פשע מאורגן. מכל האמור לעיל עולה כי פשיעה מאורגנת יכולה להתקיים ללא פשע מאורגן, בשעה שמצב הפוך לא ייתכן. הפשע המאורגן מתאפיין, בין השאר, בפשע מקצועי שהוא מנהל. הגדרה קרימינולוגית של המושג פשע מאורגן היא תנאי הכרחי למחקר ולדיון המדעי בתופעה. כאמור, המערכת המשפטית מעולם לא הגדירה פשע מאורגן מהו. Cressey (1971) הסביר זאת כסימפטום לתודעה של המערכת המשפטית במדינות הדמוקרטיות, המתייחסת לתופעת הפשע כאל עניין אינדיבידואלי, מבלי שיתייחסו להיבטים של גזע, דת, מעמד חברתי, או חברות בארגון. לכן, אנשי סוכנויות האכיפה במדינות אלו עוסקים בעיקר באיסוף ראיות נגד יחידים, יותר מאשר באיסוף עובדות וממצאים אודות היחסים בין עבריינים, או אודות המבנה והאופי של הארגונים הלא חוקיים. לדעת Cressey יתכן וזו הסיבה שגם מרבית המחקרים בקרימינולוגיה מתייחסים לעברייני היחיד ולאישיותו, ורק מעט מחקרים יחסית, נעשו על ההתארגנות הפלילית. גורם נוסף המקשה על הגדרת התופעה נעוץ, קרוב לוודאי, בקשיים המתודולוגיים שבמחקרה בעיקר בגלל מקורות המידע המהימנים המעטים והמוגבלים - ובכך עוד יורחב בהמשך.

הגדרות לתופעת הפשע המאורגן

אמיר (1978) הגדיר פשע מאורגן בשלב הסינדיקט כהי-לישנא :

"ארגון סודי קבוע, בעל חלוקת עבודה והיררכיה אשר מטרתו היא השגת רווחים ונכסים קבועים, אם אפשר גבוהים ובלעדיים (מונופוליסטיים) באמצעים בלתי חוקיים. זאת, על-ידי ייצור, מכירה והפצה, בשווקים לגיטימיים ובלתי לגיטימיים, של מצרכים ושירותים אסורים, או שהמס עליהם גבוה, או שיש לגביהם קיצוב, או על-ידי חדירה לעסקים חוקיים. מטרות אלו מושגות על-ידי ניצול חולשות ההסדרים הכלכליים ופגמים של מערכת החוק ואכיפתו; ועל-ידי שימוש באלימות ונטרול המערכת הפוליטית על כל שלוחותיה".

שמגר (1972) המסתמך על Cressey (1971) הציע הגדרה תמציתית יותר לפיה :

"פשע מאורגן היא מסגרת פורמאלית מאורגנת של עבריינים, המקיימת מבנה היררכי מוגדר, מערכת נורמות מיוחדת, והעוסקת במתן שירותים בלתי חוקיים לקהל צרכנים מן הציבור הרחב, תוך כדי הסתייעות ברשויות השלטון".

על-פי ההגדרה שהגיש מנחם אמיר עולה כי הסינדיקט פועל בחברה בה אכיפת החוק אינה יעילה ותוך **נטרול** המערכת השלטונית, היינו - עיקור כוחן והפיכתן לפאסיביות נוכח התופעה. לעומת זאת טען מאיר שמגר כי הפשע המאורגן פועל תוך כדי **הסתייעות** אקטיבית באנשי שלטון. הוי-אומר כי שמגר רואה **בהשחתת** עובדי הציבור **תנאי הכרחי** לקיום הפשע המאורגן. דומה כי הגדרתו של מאיר שמגר דווקנית יותר באשר היא מציגה את ההבדל הברור בין תופעת הפשע

המאורגן ובין כל פשיעה מאורגנת אחרת. כל עוד ארגון פלילי - ויהיה המתוחכם, המקצועי והמסוכן, ככל שיהיה - לא נעזר באופן פעיל באנשי שלטון, הוא לא יחשב כפשע מאורגן, אפילו אם הוא פועל בתקופה ובמקום שבהם סוכנויות האכיפה נמצאות "בפשיטת רגל" מוחלטת. אם יצליח ארגון פלילי להשחית עובדי ציבור, או להחדיר עובדים למערכת השלטונית כ"סוכנים שתולים", ולגייסם לפעילות של ממש, החל בעצימת עין מכוונת וכלה במעשה מוחשי (כגון: סגירת תיקים וכד'), הרי יהיה זה פשע מאורגן.

עם זאת דומה כי ההגדרה שמציע מאיר שמגר לוקה בכמה עניינים, כמו המונח: "מסגרת פורמאלית מאורגנת של עבריינים" שאינו מדויק על-פי הטרמינולוגיה הסוציולוגית, וכך העדר מימד החשאיות והמונופוליות. לפיכך ניתן להציע הגדרה נוספת לפשע מאורגן:

ארגון חשאי, בלתי פורמאלי, של פשע מקצועי, העוסק בעיקר במתן שירותים בלתי חוקיים, על-פי רוב מונופוליסטיים, לקהל צרכנים מן הציבור הרחב, במטרה להשיג רווחים קבועים, תוך כדי הסתייעות בבעלי תפקידים מרשויות השלטון.

פרק שני: תיאוריות להיווצרות הפשע המאורגן

נראה כי ניתן לעשות שימוש בשלוש תיאוריות סוציולוגיות כדי להסביר את תופעת הפשע המאורגן: התיאוריה הפונקציונליסטית, תיאוריית התנגשות הקבוצות והגישה הרדיקלית.

התיאוריה הפונקציונליסטית

על-פי הגישה הפונקציונליסטית, כדי שמבנה חברתי כלשהו יוכל להוסיף ולהתקיים, חייבים להתמלא בו צרכים חברתיים; לאמור: לכל מוסד או מבנה חברתי יש תפקיד - למלא צורך חברתי מסוים. הסוציולוג החוקר תהליך או מבנה חברתי לפי גישה זו, מבקש לדעת מה התפקיד שאותו מבנה או מוסד חברתי ממלא באותה חברה. יש הטוענים, ברוח גישה זו, כי כל מבנה חברתי חייב למלא תפקיד שהוא חיוני לחברה, או לקבוצות מסוימות, או ליחידים. ברגע שהמבנה החברתי הופך מיותר מבחינה זו - הוא יחדל להתקיים (שפירא ובן-אליעזר, 1988).

מהם יתרונותיו של הארגון, אשר מאפשרים את הפיכתו לארגון קבע? נמצא כי הארגון הפלילי מתקיים מעבר להשתייכות החברים בו הואיל והוא מאפשר רווח והכנסה קבועים לחברים ולארגון. הארגון מאפשר הסתגלות לשוק וכניסה לתחומים חדשים - חוקיים ובלתי חוקיים. הארגון, ככל שהוא גדול יותר, יכול להגיע למונופולזציה בתחומי פעולתו ובשטחו. הארגון יכול להבטיח את בידוד מנהיגותו מפני סוכנויות האכיפה, ולהבטיח לחבריו יותר הגנה מפני מתחרים ומפני רשויות השלטון, באשר הארגון מאפשר הצבר הון לפעולות השחתה ותשלומי "סעד" לחבריו (אמיר, 1978).

הפשע בכלל, והפשע המאורגן בפרט, ממלא פונקציה "תפקודית" בכל חברה ובייחוד בחברה בה נמצאים מהגרים רבים (אמיר, 1977). הפשע הוא סוג של סגנון חיים שתכליתו להגיע לשליטה: למוביליות חברתית (בהתאם לגישה האדלריאנית: הפסיכו-סוציולוגית). אצל קבוצות אתניות של מהגרים, שנקודת המוצא שלהם להשיג סטאטוס היא נחותה, הפשע מהווה מסלול קליטה אלטרנטיבי מהיר למסלולי הקליטה הרגילים שהם: עבודה חלקית קשה ומשעממת, הנתפסת על-ידי רבים כ"חיי-טרחה" ללא רווחים, ללא עניין וללא כבוד עצמי; או לימודים עם סיכוי להיכנס לתפקידי ניהול נמוכים. אצל רבים מהם נתפסה דרך זו כחסרת משמעות לחייהם בהווה ובעתיד.

אף כי דפוסים אלו, בתור שכאלה, אינם תנאים מוקדמים מספיקים המסבירים את עבריינותם של קבוצות מהגרים, יש לראות את התהוותם העבריינית על רקע החיים הכלכליים, החברתיים של החברה הקולטת, וכן על רקע אופי החיים בגטו (במקומות שהיו כאלה): חיי עוני, הפלייה לרעה, חוסר תקווה ופשע.

הגירתם של קהילות שלמות לארצות-הברית, שיצרו גטו אתני, הנציחו מצבים של חוסר אימון ואי ציות סלקטיבי לחוק ולאתיקה של התרבות המארחת, או לעיתים תוך התנכרות כללית אל התרבות המארחת אך תוך תלות בה באמצעות השירותים שהיא מספקת ובזיקה משמעותית אל פוליטיקאים מושחתים: תמורת הספקת קולות בבחירות היו פוליטיקאים מושחתים שהתייחסו בסובלנות לתופעת הפשע המאורגן, ואף היו מוכנים להגן ולסייע לפשע המאורגן לפתח את פעילותו הכלכלית.

בעלי הגישה הפונקציונליסטית יפרשו את ההלוויה המפוארת והעשירה בפרחים שנעשתה בשיקגו לגנגסטר יהודי ידוע בשם סמואל "מסמרים" מורטון (Samuel "Nails" Morton) בהשתתפות 5,000 יהודים שהכירו לו תודה על שהגן על שכונתם מאנטישמיות, בכך שהנפטר נחשב בעיני קבוצתו כגיבור (רוקאווי, 1990). לעיתים זיהו אותו עם פעילויות או מטרות החשובות בעיני התושבים, כגון: שמירה ביטחונית באזור מגוריהם בעת מריבות בין גזעיות, או קידום שאיפות כלכליות ופוליטיות, ובכך פעילותו הכלכלית סיפקה הכנסה לתושבים הנתונים במצוקה כספית, או שהוא הופיע כנדבן בתורמו לתוכניות סעד ורווחה עבור הקהילה ממנה בא, או בסייעו לפוליטיקאים מקומיים לנצח בבחירות, או לפועלים לזכות בהכרה של איגודיהם. ואכן, כדי להגן על פעילותו הפלילית, גנגסטר כזה היה מציג את פעילותו ופעילותו כנופייתו, כאשר נמצא היה בעימות עם שומרי החוק, כהגנה על בטחון קבוצתו האתנית והאינטרסים שלה - לגיטימציה כלפי חוץ כפי שהוסבר לעיל. כנופיות אתניות פותחו כמגנים על הטריטוריה של השכונה נגד קבוצות זרות ועוינות, וזאת הייתה הסיבה האמיתית, ולא רק התירוץ לקיומה של הכנופיה. ההגדרה שהציע מאיר שמגר לתופעת הפשע המאורגן מבטאת תפיסה פונקציונליסטית טיפוסית, לפיה גופי הפשע המאורגן עוסקים בהספקת מצרכים, אשר צריכתם אסורה על-פי החוק, לציבור, כגון: הימורים, סמים, זנות וכד'. היוצא מכך הוא כי הציבור הרחב, שותף לעבירה באי הסכמתו לקיים איסור מסוים, ותורם תרומה של ממש להתהוות פשיעה מאורגנת בכלל ופשע מאורגן בפרט. על-פי גישה זו ניתן להניח כי תהליכי קרימינליזציה של מצרכים נדרשים יביאו להתפתחות עבריינית מאורגנת כפי ש"חוקי היובש" בארצות-הברית הביאו לפריחת הפשע המאורגן שם; ואילו דה-קרימינליזציה של מצרכים נדרשים יביא בהכרח לפיחות משמעותי בקבוצות עברייניות המספקות אותם, כפי שביטול "חוקי הצנע" בישראל בשנות החמישים הביא לחיסול התארגנויות פליליות סביב "השוק השחור" שפרח אז.

תיאוריית התנגשות הקבוצות

העבריינות המאורגנת היא הצורה הבשלה ביותר של תת-התרבות העבריינית. אחת התיאוריות המקובלות להסבר היווצרותן של תתי-התרבות העבריינית והקבוצות של העבריינות המאורגנת היא זו המבוססת על התנגשות הקבוצות. תיאוריה זו היא תולדה של רעיונות האסכולה ה"פורמאלית" בסוציולוגיה. לפי אסכולה זו, התהליך החברתי הוא תוצאה של יחסי גומלין בין אנשים ובין קבוצות.

הקבוצות נוצרות כתוצאה מן הקונפליקטים הבין-אישיים והצורך של היחידים המרכיבים אותן לספק את צורכיהם באמצעות היתרונות של הקבוצה. ברגע שהקבוצה לא תשרת עוד את הצרכים של אותם יחידים המרכיבים אותה, היא תעלם. כך הולכות ונוצרות קבוצות חדשות, עם צמיחתם של צרכים חדשים. קבוצות הולכות ונחלשות ככל שנחלשים הצרכים שהן משרתות. מטרתה של קבוצה היא להשיג עמדות כוח והשפעה רבות יותר, כאשר רק הלחצים הנגדיים של שאר הקבוצות מונעים מהקבוצה הנדונה מלהשיג את גבולן.

כאשר שתי קבוצות, או יותר, פועלות באותו זמן, מרחב ותחום - נוצר קונפליקט, כך שהשגת מטרתיה של קבוצה אחת מונעת מקבוצה אחרת מלהשיג את מטרתיה שלה. אחד המאפיינים למצב של קונפליקט בין קבוצות הוא הנאמנות של היחיד לקבוצתו. נראה כי ככל שידגל הקונפליקט בין הקבוצות, וככל שתספק הקבוצה את הצרכים של הפרטים המרכיבים אותה, כך תגבר הנאמנות של היחיד לקבוצתו. בנוסף לכך נמצא כי הדבר המלכד ביותר את הקבוצה ותורם למוראל שלה הוא הצורך שלה להילחם על קיומה ועל האינטרסים הייחודיים שלה, או על הדגשת עליונות עולמה הסימבולי, כנגד קבוצה או קבוצות אחרות. לכידות גבוהה של הקבוצה באה לידי ביטוי, בין השאר, בהעדפת האינטרסים של הקבוצה על-פני אלה של היחיד הנמצא בה. סימפטומים לכך ניתן לראות באמרות דרמטיות כגון: "טוב למות בעד ארצנו", ובמעשים של חיילים או אזרחים המתוארים כגילויים של אומץ לב ודבקות במשימה "מעל ומעבר למוטל עליהם בתוקף תפקידם" (שוהם, רהב ואדד, 1987).

הקונפליקט בין קבוצות, שהוא עובדת יסוד ביחסים בין מדינות ובין קבוצות בתוך המדינה, מביא לידי הפחתת ערכה של הקבוצה החלשה יותר ואף לידי היעלמותה.

ראוי לדון בשני מובנים הנוגעים לפשע מאורגן בראי תיאוריית התנגשות הקבוצות:

1. קונפליקט בין קבוצות ועבריינות.

2. העבריינות המאורגנת.

קונפליקט בין קבוצות ועבריינות

החוקים הקיימים בכל מדינה נקבעים על-ידי הקבוצה הנמצאת בשלטון. יש וחוקים אלה מתקבלים ונשארים על כנם, בניגוד לדעתו של המיעוט או של קבוצות שאינן נמצאות בשלטון, ובמקרים רבים - פועלים החוקים לרעתן. לדוגמא: יצרני המשקאות האלכוהוליים נלחמו נגד "חוקי היובש" שהונהגו בארצות-הברית, כשם שקבוצות של תעשיינים בארץ יאבקו נגד חוקים המגבילים את מה שוהם קוראים "יוזמה חופשית".

מבחינה קרימינולוגית, קבוצות מורדות ותנועות מרי פוליטיות הנלחמות בקבוצות השליטות - נחשבות כקבוצות עברייניות, אולם כשהן תופסות את השלטון במדינה - הקבוצה המודחת יכולה להיחשב כקבוצה העבריינית.

ככלל, העבריינות היא תופעה קבוצתית, לאמור: כמעט בכל מעשה של עבריינות שותפים - במידה כזו או אחרת - עבריינים אחדים, להוציא את העבריינים החולים בנפשם, הפועלים מתוך כפיה. התנהגותו העבריינית של העבריין תלויה במידה רבה במידת הזדהותו עם חבריו העבריינים בקבוצה ובתת-התרבות אליה הוא משתייך, ובמידת אימוצו את הערכים והנורמות שלהם, השונים מאלה של החברה הקונפורמית. העבריין נמנה עם קבוצה שמעצם טבעה יש לה קונפליקט מתמיד עם החברה שכנגד, כאשר שתי קבוצות אלה - כשהאחרונה עולה לאין ערוך בגודלה ובכוחה על הראשונה - מצויות משני עברי החוק.

הקונפליקט בא לידי ביטוי עם מעשה העבירה. ההתמודדות המתמדת עם החברה שכנגד, ובעיקר עם סוכנויות האכיפה שלה, לרבות ההתחמקות מהמשטרה, המאבק המשפטי ומלחמת הקיום בבתי-הסוהר, מהווה לגבי העברייין לחץ או מניע נוסף להתחברות מלאה יותר אל תת-התרבות העבריינית ואל הקבוצה העבריינית. ככל שידבק העברייין בתת-התרבות העבריינית (מחמת התיג או מסיבות אחרות), וככל שהקבוצה אליה יתחבר תמלא את צרכיו - כך תגבר נאמנותו לקבוצה ולערכיה.

כך הולכת ומתפתחת תת-תרבות עבריינית והקבוצות העברייניות הולכות ומשתכללות. הן נמצאות בהתנגשות מתמדת עם החברה השלטת ועם קבוצות עברייניות אחרות המתחרות באותו שטח. לכן עליהן להיות חזקות, יעילות, מאורגנות ומתוחכמות יותר - ולא הן ייעלמו.

העבריינות המאורגנת

כאמור, ככל שילכו ויגדלו הקונפליקטים בין הקבוצות, יחפשו הקבוצות העברייניות דרך להתחזק יותר. כך, ובתנאים מסוימים כפי שיורחב להלן, הן תעלנה במעלה רצף העבריינות המאורגנת מרמת חברות הרחוב לרמת הפשע המאורגן.

בכל חברה מתפתחת העבריינות המאורגנת בהתאם לתנאים המבניים והתרבותיים הקיימים בה. בדרך כלל תצמח הפשיעה המאורגנת כתוצאה מחולשה של מערכות השלטון ובייחוד הזרועות האוכפות את החוק (שוהם, רהב ואדד, 1987). כאשר המערכת הלגיטימית אינה מתפקדת כראוי, נוטלת מערכת הפשיעה חלק מתפקידיה, והכלי העיקר לביצוע תפקידים אלו הוא האלימות, בדומה לתיאור הדרמטי, והדמיוני, של מריו פוזו (1969) בספרו הנודע: הסנדק - דון קורליאונה איש המאפיה, כאשר קברן בשם אמריגו בונאסירה פונה ל"דון" בבקשה שיעשה "משפט צדק", כלשונו, לשני צעירים שניסו לאנוס את ביתו וגרמו לה אגב כך חבלות גופניות קשות, ואומר: "... אני מאמין באמריקה, אמריקה עשתה את העושר שלי... הלכתי למשטרה כמו כל אמריקני טוב. שני הבחורים נאסרו. הם הובאו למשפט... השופט דן אותם לשלוש שנות מאסר על-תנאי. הם יצאו לחופשי באותו יום. עמדתי בבית-המשפט כמו טיפש והממזרים האלה חייבו אלי. ואז אמרתי לאשתי: אנחנו מוכרחים ללכת לדון בשביל משפט צדק...". מטרת "משפט הצדק" לשיטתו של הקברן היא: כדי שאותם פרחים יסבלו לפחות כמו ביתו המסכנה. "הסנדק" נעתר לבקשה ומנחה את עוזרו שיטיל את המלאכה על אנשים: "שאפשר לסמוך עליהם, אנשים שלא יצאו מן הכלים מריח של דם. אחר הכל, אנחנו לא רוצחים...".

מכאן עולה כי חולשת הרשויות החוקיות, שיעילותן בסיפוק צרכיו הלגיטימיים של האזרח פוחתת, לימדה אזרחים רבים כי האלימות היא מכשיר יעיל ומהיר ל"סידור" עניינים, וכאשר האלימות מקבלת לגיטימציה בחברה הכללית, היא מאפיינת ביתר שאת את החברה העבריינית. חולשת סוכנויות האכיפה, באה לידי ביטוי גם בהתגברות במימדי תופעת הפשיעה ובשיעור נמוך של גילוי עבירות ובעיקר עבירות רכוש - מצב ההופך את הפשע ל"עסק כדאי" מבחינת הסיכון.

גורם נוסף היכול לסייע בהתהוותו של הפשע המאורגן הוא שיטת ממשל לפיה הממונים על אכיפת החוק, לרבות מפקדי משטרה, תובעים ושופטים, נבחרים בבחירות פוליטיות. שיטה זו מאפשרת לסינדיקט "להריץ" קבוצה או מועמד מסוים. יחסי "שמור לי ואשמור לך" מתפתחים ובמידה רבה של הגיון, ניתן לומר, כי מדובר במערכת שלטונית המכשילה את עצמה.

הגישה הרדיקלית

גם לגישה הרדיקלית תרומה נכבדה להבנת תופעת הפשע המאורגן. על-פי מרקס, ממפתחי הגישה, לעבריינות יש תפקיד בחיזוק החברה הבורגנית, לאמור: מידה מסוימת של סטייה אף תורמת לחברה. כשאחד מפר נורמה, מתעוררים אצל האחרים רגשות עמוקים נגד המפר ונגד ההפרה, וכך מתחזקת הנאמנות לנורמה שהופרה ולערך שחולל. העברין, לדעת מרקס, קוטע את השימון ואת הביטחון שבחיים הבורגניים ומונע התאבנות. יציאתם של בני החברה נגדו מביאה לחיזוק רגשותיהם המוסריים. עולם הפשע, המוצא תמיד שיטות חדשות להשגת רכוש, מחייב את החברה למצוא אמצעים חדשים כדי להגן על רכושה (שפירא, ובן-אליעזר, 1988).

אדד (1993) מגדיר עבריינות כחריגה מגבולות. לפי הגישה הרדיקלית, משתמשת החברה הקונפורמית בהתנהגויות המוגדרות על ידה כעברייניות, לצורך סימון גבולות האסור והמותר, על-פי ערכיה והאינטרסים שלה, אם באמצעות קביעת תקנות וחוקים, ואם על-ידי חיזוק הציות לנורמות הקיימות. עם זאת, אפשר בתנאים מסוימים, שהחברה הקונפורמית תיצור הווייה אפשרית - דמיונית - סטריאוטיפית - של תופעה אשר תוגדר על-ידה כפשעה, במטרה להשתמש בהווייה זו לצורך סימון גבולותיה המוסריים. כתוצאה מבניית מציאות "הרת אסון" זו ומיצירת "פאניקות מוסריות", מצופה כי התגובה של החברה הקונפורמית תהיה, בין היתר, חיקוק חוקים חדשים והחמרה בחוקים קיימים. התגובה החברתית הפורמאלית לפאניקה המוסרית בצורת חקיקה ותיקונים לחוקים, מהווה בסופו של דבר מעין נבואה המגשימה את עצמה, לאמור: פעולות רשויות השלטון וסוכנויות אכיפת החוק המושפעים מהפאניקה המוסרית, מהוות למעשה אישור לקיום התופעה הסטריאוטיפית שיתכן וכאמור הינה דמיונית לחלוטין או בחלקה. בהתחשב בפוטנציאל הדרמטי הטמון בכל הנוגע בפשע מאורגן, במיעוט המידע המהימן על התופעה, ובאינטרסים של קבוצות מסוימות ליצור מצגים הקשורים לקיומה כאמור לעיל, לא ייפלא כי נוצרו מיתוסים רבים אודות הפשע המאורגן בארצות הברית ובארצות אחרות. כך גם אפשר כי בדיונים על התופעה שימשו בערבוביה אגדות ומציאות.

על-פי הגישה הרדיקלית האדם ביסודו הוא "טוב". הפשע, אם קיים, הוא תולדה תגובתית למערך פוליטי מסוים היוצר כמעט בלית-ברירה תגובה של פשע. אשר על כן, לפי אסכולה זו, אם תשונה השיטה הפוליטית - לא יהיה פשע. במדינות שהמשטר מכריז על עצמו שהוא נושא אידיאות מרקסיסטיות, לרבות סוציאליסטיות, לא ייתכן, כביכול, שהוא יצור תגובה של פשע בכלל ופשע מאורגן בפרט. לפיכך ברור מדוע משטרים קומוניסטיים רבים דאגו להסתיר, ולעיתים אף להכחיש, קיומן של תופעות פשעה - המאפיינות לשיטתן מדינות קפיטליסטיות - ליברליות. לאור כל האמור לעי עולה כי החשיבות בגישה הרדיקלית היא, בעיקר, ביכולתה לסייע בהבנת ויכוחים סביב השאלה האם קיים פשע מאורגן - בדומה לפולמוסים אשר התנהלו בארץ בשנות השבעים, ועל-כך יורחב בפרק הרביעי, ואילו הגישה הפונקציונליסטית ותיאוריית התנגשות הקבוצות מספקות הסבר תיאורטי להיווצרות התופעה ולמאפייניה, כפי שהיא תתואר בפרק השלישי העוסק בפשע המאורגן בארצות הברית ובאיטליה.

פרק שלישי: תופעת הפשע המאורגן בארצות הברית ובאיטליה

הפשע המאורגן בארצות הברית

מסיבות היסטוריות, פוליטיות וחברתיות, הגיעה העבריינות המאורגנת בארצות הברית לידי גיבוש וכוח שאין דומה להם בשום מדינה אחרת בעולם.

שורשיו של הפשע המאורגן בארצות הברית קשורים במאפיה הסיציליאנית. השם מאפיה הופיע לראשונה במסמך בשנת 1658, אך מקור השם אינו ידוע. סיציליה הייתה נתונה למן המאה ה-12 לשלטונם של מעצמות אירופיות: גרמניה, צרפת ובייחוד ספרד, שמשלו באי בחסדי האפיפיור. מעת לעת התקוממו בני סיציליה נגד השלטון הזר. מאמצע המאה ה-15 הייתה סיציליה קשורה בממלכת נפולי. בשנת 1860 שוחררה על-ידי גריבלדי, ובעקבות משאל עם בשנת 1861, הצטרפה סיציליה לאיטליה המאוחדת. סיציליה הייתה חלק נחשל ומוזנח באיטליה ועקבות השלטון הכושל של הספרדים ניכרו במשטר הקרקעי של אחוזות גדולות ואריסים. על רקע כל אלה צמחה המאפיה. שוהם, רהב ואדד (1987) מדווחים כי המאפיה הייתה בשעתה ארגון של איכרים בסיציליה שהגן על האיכרים מפני בעלי האחוזות, אך ברבות הימים דיכא באכזריות את האיכרים עצמם. שוהם (1972) טוען כי בעלי האחוזות, בהעדר שלטון מרכזי יעיל, הפקידו את השמירה על אחוזותיהם בידי בריונים שהפילו חיתיתם על האיכרים, ואחר כך על בעלי האחוזות עצמם.

בסוף המאה ה-19, על רקע המצב הכלכלי הקשה בסיציליה, היגרו רבים מתושביה, וביניהם אנשי "מאפיה" לארצות הברית, שם התקבצו לקבוצות גנגסטרים (הגנגסטר שונה מן הפושע המקצועי בכך שהוא עובד עם שותפים על "עבודה" אחת או סדרה של "עבודות", ובכך שהוא חבר בארגון פשע קבוע ומורכב מאוד (רוקאווי, 1990) ופיתחו פשיעה מאורגנת על בסיס אתני של חברת מהגרים שהגיעה לארץ "האפשרויות הבלתי מוגבלות" עם ערכים ונורמות התנהגות מסורתיות, שראו בשלטון הקיים ובקודקס החוקים מכשול להשגת מטרותיהם החברתיות והכלכליות. ככל הנראה, העבריינות המאורגנת של המהגרים האיטלקיים בארצות הברית הגיעה לדרגה של "פשע-מאורגן" בתקופת "היובש" אשר החלה עוד קודם כניסתה של ארצות-הברית למלחמת העולם הראשונה; אז נאסר המסחר במשקאות חריפים ב-32 מדינות בהשפעתה של תעמולה ממושכת, בייחוד מצד גופים דתיים. באוגוסט 1917 פירסם הקונגרס צו על איסור השימוש בחומרי-מזון לזיקוק משקאות משכרים. ביוני 1919, במה שנראה כניסיון של הממשל להעלות את רמת המוסר בחברה האמריקנית. נתקבל התיקון ה-18 לחוקה שאסר ייצור, והעברה של משקאות אלה. התיקון אושר בהתלהבות על-ידי 46 מדינות - עשר יותר מן הדרוש על-פי החוק. אבל המציאות גילתה פנים אחרות. גל של אלימות ושחיתות שטף את המדינה כולה סביב ייצור ושיווק מחתרתי של משקאות משכרים. אילו היו מחשבים את מספר האמריקנים אשר עברו על התיקון ה-18 לחוקה, היה מתגלה כי הרוב המכריע באוכלוסייה עבר על החוק (רוקאווי, 1990). בשנת 1932, לאחר ניצחון הדמוקרטים בבחירות (הנשיא רוזוולט), קיבל הקונגרס את התיקון ה-21 שביטל את החוק הפדראלי בעניין איסור המשקאות.

יחסית לתופעות פשיעה אחרות, מעט מאוד ידוע על ה"מאפיה", אם בגלל הנורמה הבסיסית של הארגון לפיה אין לגלות לאדם מ"בחוץ" ובעיקר לא למשטרה, אף משהו פחות ערך ביותר מן הנעשה בתוך הקבוצה, או אם בגלל היכולות המוגבלות של סוכנויות האכיפה לחדור לארגון. במצב מעורפל שכזה לא ייפלא כי חלק ניכר מ"הידע" שיש לציבור על המאפיה נובע רובו ככולו מסרטי קולנוע ומספרים, שבדרך כלל אין להם אחיזה במציאות.

במהלך השנים נודעו שמות נוספים לפשע המאורגן בארצות-הברית כמו: קוזה נוסטרה - העניין שלנו באיטלקית; הסינדיקט; The Mob - הקהל, The Arm - החיל, The Family - המשפחה, ו-The Brotherhood - האגודה (Cressey, 1971).

הפשע המאורגן בארצות-הברית, בשנות השלושים והארבעים, התרכז סביב ציר שלטוני : שיקגו - ניו-יורק. בראשות סינדיקט זה עמד טריווומירט ניו-יורקי של שלושה גנגסטרים אדירי-כוח : פרנק קוסטלו, ג'ו אדוניס ומאיר לנסקי, ובשיקגו שלט טריווומירט ש"ששלת היוחסין" שלו מגיעה לכנופיית אל-קפונה הידועה.

הארגון נחלק לשנים עשר אזורי פעולה עיקריים והוא פעל ב- 12 ערים גדולות בארצות-הברית. בכל אזור פעולה נחלקו כמה "משפחות". לכל "משפחה" היה "קאפו" - בוס, שהוא מנהיג הכל יכול באזור שליטתו וכפוף למועצת הקוזה נוסטרה שבראשה עמד ה"בוס של כל הבוסים" Capo Di Tuttu Capi. לצד כל בוס עמד "יועץ", שהוא איש הקשר בינו ובין דרג הביניים. השכבה הבינונית בהיררכיה מורכבת מ"סרפים" - ראשי קבוצות קטנות ומקומיות הכפופים ישירות לבוסים - ראשי המשפחות - כמתואר בתרשים מס' 2. את השכבה השלישית מהווים אנשי השורה, העושים את המלאכה היומיומית ומקבלים משכורת חודשית מלבד תוספות בעד מלאכות מיוחדות כגון רצח.

ה"מאפיה" הוא ארגון קטן למדי ומונה כ- 5000 חברים. יש המעריכים את אלו המשתפים עימו פעולה בצורה כזו או אחרת בכ- 50,000 איש. לצורך הכרעות גורליות מתכנסים המנהיגים לדיון בדומה לפרלמנט. אחד הכינוסים שנערך בבית של ג'וזף ברברה באפלצין שליד ניו-יורק ב- 14.11.1957, ושנכחו בו 75 מראשי הקוזה-נוסטרה מכל רחבי ארצות-הברית, לרבות שתי משלחות מקובה ומשלחת אחת מאיטליה, נתגלה במקרה למשטרה. סיבת ההתכנסות לא נודעה; אבל עצם עובדת קיומה הוכיחה את קיום הפשע המאורגן ואת עוצמתו (Inciardi, 1984).

לפשע המאורגן נורמות קשוחות ומנגנוני פיקוח על המפריים אותו, שכן רק משמעת ברזל יכולה לקיים ארגון שכזה. הנורמה החשובה היא השתיקה "אומרטה" באיטלקית. לגבי הלשנה אין כל רחמים והסנקציה היחידה היא מוות. לעתים עורכים ראשי הסינדיקט "משפט" עם קטגור וסנגור וגיוני טקס משפטיים: אך בדרך כלל אין זמנם פנוי למשפט מעין זה - שהוא בעיניהם בחזקת מותרות, ואז הגנגסטר הסוטה מוצא להורג ללא הודעה מוקדמת.

כך למשל אייב רלס, שהיה העד העיקרי נגד אלברט אנאסטזיה, אחד הבוסים של חברת "רצח בע"מ, שאותה האשימו בקרוב ל- 130 מקרי רצח בארצות-הברית, "נפל" באורח מסתורי מחלון הקומה החמישית של מלון ניו-יורקי, שבו נשמר בקפדנות על-ידי המשטרה, זמן קצר לפני שעמד למסור את עדותו.

הסכסוכים בין ראשי המשפחות נפתרים בדרך כלל על-ידי חיסול פיסי, והדבר נותן את אותותיו בהתנהגותם של "הבוסים" הגדולים: הם אינם זזים בלי שומרי ראש, מרחיקים מעת לעת את משפחותיהם למקומות מסתור, מניעים את מכוניותיהם באמצעות שלט-רחוק, שמא הונחה בהם פצצה, וכיוצא באלה.

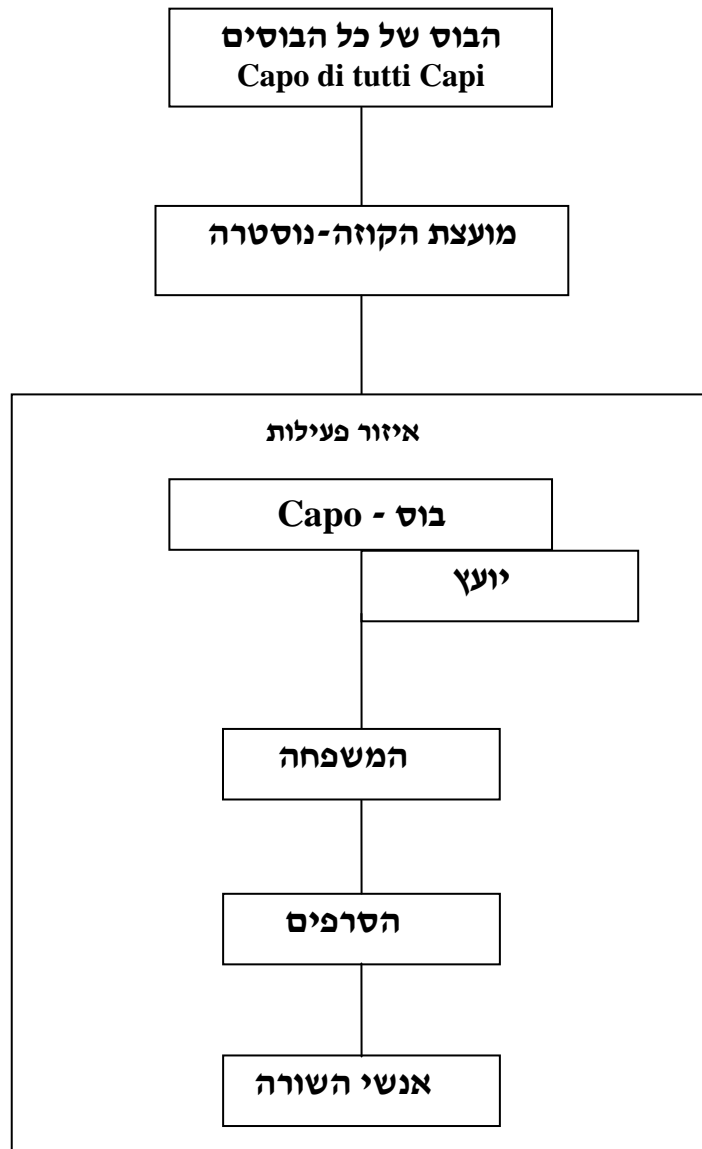
לפשע המאורגן בארצות-הברית מסייע הקשר ההדוק עם השלטונות, דבר המבטיח, בין היתר, לתבריו חסינות מלאה או חלקיות. אלמלא עזרתם הפעילה או הסבילה של פוליטיקאים מקומיים, לא הייתה העבריינות המאורגנת בארצות-הברית יכולה להגיע לממדים ולהשפעה שהגיעה אליהם. כך למשל, בגסי סיגל, אחד מראשי הסינדיקט, אמר כי "אין אנחנו מועמדים למשרות ציבוריות, אין לנו צורך בכך, כי הפוליטיקאים הם פשוט רכושנו הפרטי". העדויות השונות גילו קשר סימביוטי הדוק בין נושאי משרות ציבוריות רמות כגון ראשי עיריות שיקגו וניו-יורק ומושל מדינת מיסורי, לבין הסינדיקט.

היחסים של הפשע המאורגן עם המוסדות הפוליטיים הם, בין השאר, על בסיס של "שמור לי - ואשמור לך". כידוע, רוב בעלי התפקידים הבכירים בסוכנויות אכיפת החוק בארצות-הברית - ומדובר בכמה אלפים שכאלו - נבחרים בבחירות פוליטיות. הסינדיקט מתחייב לתרום סכומים נאים למפלגה כלשהי ולחבל במאמצי הבחירות של המועמד המתחרה, ותמורת זאת - ראשי המשטרה לא יחמירו, או אף יעלימו עין מפעולות הסינדיקט. אפילו תיקים המגיעים אל השופטים ניתנים ל"סידור" (Fix), כי גם השופטים נבחרים. כמו-כן נמצאו מקרים שהמאפיה שילמה "דמי חסות" למשטרה, למשל - התגלה כי דמי החסות ששילם הסינדיקט בניו-יורק למשטרה המקומית מדי שנה הגיע לסכום של מליון דולר. ואילו מטה המשטרה בפילדלפיה שוחד ב-\$152,000 לחודש. על הקשר ההדוק בין הסינדיקט לרשויות השלטון מעידים גם הנוכחים בהלוויות המפוארות של הגנגסטרים, שלפי הנוהג עורכים אותן אלה שחיסלו את הגנגסטרים. כך למשל בהלווייתו של גיים "הגדול" קולוסימו בשיקגו, נשאו את הארון שלושה שופטים, סגן פרקליט המדינה, חבר קונגרס וחבר מועצת העירייה.

לפיכך, זרועות החוק בארצות-הברית הן כמעט חסרות אונים נגד אנשי הסינדיקט, ובעדר הוכחות של ממש כדי לבסס עליהן תביעות פליליות, נאלצים להסתפק בהגשת תביעות בענייני מס כפי שנעשה לגבי אל-קפונה ופרנק קוסטלו בניו-יורק.

הערכות מסוף שנות השבעים אומדות את הרווח הנקי השנתי של המאפיה, בסכום של כ- 25 מיליארד דולר - כמעט פי עשרה מזה של קונצרן "אקסון" שנחשב בשעתו כגדול ביותר בעולם. ההימורים הם העיסוק האופייני של הפשע המאורגן, מאז חדל האלכוהול להיות מצרך בלתי חוקי, והניבו למאפיה רווח נקי בסך של 7.6 מיליארד דולר. ההימורים בארצות-הברית, להוציא מקומות כגון לאס-ואגס, אינם חוקיים, אך הביקוש להם רב. עם זאת, גם הסמים, הלוואות בריבית קצוצה וגביית חובות, מהווים את ענפי הפעולות העיקריות של הפשע המאורגן, כפי שאמר אחד הגנגסטרים שפרש מ"עסקיו": "אנחנו בסך הכל נתנו לאנשים מה שהם רצו" (רוקאווי, 1990).

ידועים גם ארגוני פועלים הנתונים לשליטתו של הסינדיקט, באותם ענפים יתקבלו פועלים לפי שליטת הסינדיקט תמורת חלוקה ברווחים. זהו הסדר נוח גם למעבידים הואיל והסינדיקט מבטיח שלא תהיינה שביתות ודרישות לא מבוקרות להעלאת שכר. יצוין כי מאז שתמה "תקופת היובש" החלה נטייה גוברת והולכת אצל מנהיגי המאפיה להשקיע בעסקים חוקיים: בבורסה, בשוק הנפט וכיוצא באלה. Block (1993) דיווח על חדירה של הפשע המאורגן בעשורים האחרונים לשוק הנפט הארצי בארצות-הברית ובשוק הבינלאומי. מדובר ברכישות נפט ומוצריו ושיווקו לתחנות הדלק הרבות הנמצאות תחת שליטת הסינדיקט. הפעילות מתבצעת בהון "שחור" תוך העלמות מס נרחבות. כך מסוגל הסינדיקט להתחרות עם חברות לגיטימיות בשוק החופשי, ולגרוף רווחים עצומים.

תרשים מס' 2. תרשים המבנה הארגוני של המאפיה בארצות הברית (שוהם, רהב ואדד, 1987)

מקום היהודים בפשע המאורגן בארצות-הברית

אמיר (1977) ציין כי באופן כללי, יהודי התפוצות היו מעורבים פחות בפשע מאשר האוכלוסייה שבקרבם הם חיו. דבר זה נוגע גם לשיעורי המעצרים והמאסרים, שיעורים אלו היו נמוכים באותן מדינות בהן הופלו היהודים לרעה, והם עלו עם מתן שוויון זכויות ליהודים. בהקשר זה ראוי לציין כי כאשר סיפרו לגנגסטר יהודי משיקגו שאין גנגסטרים יהודים במילוקי, הייתה שאלתו הראשונה - "האם מצרים שם את רגליהם של היהודים?".

לפיכך ניתן לנבא כי ככל שמצבם של היהודים יהיה ככל העמים, שיעור היהודים העוסקים בפשע יהיה יותר ויותר דומה לזה של האוכלוסייה הכללית. ככל שזכו היהודים לזכויות שוות,

וניתן להם לקחת חלק בחיים הכלכליים והחברתיים של הארצות המארחות, נעשו סוגי הפשע שביצעו דומים יותר ויותר לסוגי הפשע המתקיימים באוכלוסיית הרוב. עם זאת, גם באותן ארצות בהן הופלו היהודים לרעה, וגם באלו בהן זכו לשוויון זכויות, לא היו היהודים מיוצגים בפשע בהתאם למספרם, אלא מתחת לשיעור היחסי, וכן מעשי הפשע שהם ביצעו היו פחות רציניים מאשר אלו שביצעו יתר האוכלוסייה.

מנחם אמיר ציין כי בעבריינות רכוש ו"צווארון לבן" היו היהודים מעורבים יותר מאשר בפשיעה אלימה ובעבריינות מין - למעט בהרשעות בעבירות מין לא אלימות כגון: החזקת בית-בושת שם היו היהודים מיוצגים ייצוג יתר לעומת הלא יהודים.

בספרות עממית ומדעית, מוצג הפשע המאורגן שלא בצדק כזהה עם המאפיה האיטלקית. כל קבוצה אתנית הסתגלה בצורה שונה לחיי העיר בארצות-הברית, ובהתאם לכך, לחיי הפשע המאורגן. למשל, האירים בלטו בשני תחומים של פשע מאורגן: עסקות אפשריות באיגודים המקצועיים והימורים. האיטלקים חדרו לצמרת פשעי המין, ובתקופת האיסור על משקאות חריפים - נעו לתחומים אחרים. היהודים היו מעורבים בהברחת משקאות חריפים, פשעי מין, והימורים, ושיתפו פעולה עם כנופיות פליליות אחרות. היהודים פיתחו מודל מיוחד של פשע מאורגן: סינדיקט בהיקף לאומי.

ניתן לחלק את מעורבותם של היהודים ב"עולם התחתון" ובפשע המאורגן בארצות-הברית לארבע תקופות: התקופה הראשונה, משנת 1890 ועד 1920, מאופיינת על-ידי הגירה המונית של יהודים ממזרח אירופה, בעיקר לשכונות עוני בחוף המזרחי. אחדים מהם העבירו איתם מסורות של עבריינות מארץ מוצאם כגון: כייסות והימורים.

בתקופה השנייה, בין שנת 1920 ועד מחצית שנות השלושים, כאשר "תקופת היובש" הייתה בעיצומה, חלה התבססות והתייצבות בעולם התחתון ובפשע המאורגן במגזר היהודי. נתאפשר ליהודים להיכנס לממסד העירוני ולתפוס מקום חשוב בקרב החוגים ששיחדו את האישים הפוליטיים ותופסי עמדות בשטח הכלכלי, בתחומי ההימורים, הלוואות בריבית, זנות, ורמאויות בתחום איגודי הפועלים. בו בזמן שימשו עבריינים צעירים ומבוגרים, שפעלו באזורים היהודיים, כמקור לכוח אדם לעולם התחתון. בתקופה זו רואים את עלייתם של גנגסטרים מפורסמים, וביניהם מאיר לנסקי, שפעלו בשיקגו עבור ג'ים קולוסימו בניהול בתי-בושת והימורים. היהודים בזמן הזה נחשבו במקומות רבים כמחליפי האירים בתפקיד "הבוסים" הגדולים של העולם התחתון, או כשותפים או מתחרים רציניים של האירים ושל האיטלקים. המגמה היהודית לקראת התמקצעות וברוקרטיזציה וארגון בעולם הפשע התחילה להתגלות בתופעת "רצח בע"מ" עם "התליינים" שפעלו על בסיס עסקי.

התקופה השלישית, מאמצע שנות השלושים ואילך, מתייחסת לזמן בו בוטלו חוקי "היובש", אז גם נוסדו הארגונים המשולבים של הפשע המאורגן. היהודים סיפקו את הכושר הארגוני והניהולי. היו ערים בהן הגיעו היהודים כמעט למונופול בעסקי משקאות חריפים בלתי-חוקיים. מפורסם היה הסינדיקט שבקליבלנד. סינדיקט זה שלט על קו ההובלה מקנדה לארצות-הברית. אחרי ביטול האיסור על שתייה ומכירת משקאות חריפים היה צורך בשינויים בארגון ובביצוע. שינויים אלו של "אמריקניזציה" של המאפיה ערערו את העולם התחתון על-ידי מלחמות דמים שבעקבותיהן נוצרו: (1) התקשרויות, קונפדרציות פליליות ושותפויות מסחריות בין יהודים ואיטלקים. (2) חדירות לתוך שטחים חדשים ביבשת ואף מעבר לים. יהודים מילאו תפקיד חשוב בזירוז התהליכים הללו. לדעת מנחם אמיר, המעבר מן המאפיה לפשע המאורגן הוא בעיקר

תוצאה של מאמצים יהודיים. אמיר ציין כי מי שעוקב אחרי פעילותו העסקית של לנסקי ושותפיו, מתרשם מכך שהם הבינו את התהליכים הכלכליים ופעלו בהתאם לתהליכים והשינויים בחיי הכלכלה ודרכי הצריכה. הם הפיקו סכומים גדולים מעסקות חוקיות ו"חצי" חוקיות והלבינו את הכסף באמצעות תהליכים שונים, או שהם השתמשו ברווחים בלתי חוקיים כדי להרוויח עוד על-ידי השקעות מרובות ושונות בעסקים לגיטימיים. זאת אינה פעילות מקומית, כפי שפעלו משפחות המאפיה האיטלקית, זאת פעילות בהיקף לאומי ואף בינלאומי.

אשר לצד הארגוני, הענף המסורתי של פשע מאורגן, נאבק בין שני מודלים מתחרים: המשפחתי והבירוקרטי. האיטלקים העדיפו את הראשון. היהודים, ובמיוחד לנסקי וחברי הצליחו לצאת מעבר לקווים האתניים, לחצות את הגבולות המקומיים ולהגיע לפעילות בקנה מידה בינלאומי. הם פעלו על-פי תפיסות ניהול שיטתיות במסגרת הענף האיטלקי, והביאו לידי איחוד ארגוני הפשע ועולם העסקים תחת הסינדיקט השולט על הכל. רק בדרך זו אפשר היה להתגבר על החולשה של חברת "כבוד המשפחה" האיטלקית, עם הלויאליות האתנית הצרה, המריבות האישיות, הדגשת הכבוד וההשפעה שאותה היא מחשיבה - לעיתים על-פני הכסף. יצירת הסינדיקט תחת מנהיגותו של לנסקי וחבריו ציינה גם את המעבר ממנהיגות אישית כריזמטית ואלימה לקואופרטיב יעיל ואנונימי - בעלי היוזמה הפכו לאנשי הארגון או העסקים. הארגון עצמו: הסינדיקט, מסוגל היה לספק יותר את צרכיו הוא ולמנוע שכירת שירותים מבחוץ (כמו חברת רצח בערבון-מוגבל). הארגון פיתח את שירותי העזר כגון עורכי-דין שעמדו לרשותו כמו Aharon Shpira במטה של לנסקי, או רואי חשבונות. הודות לסינדיקט אפשר היה גם לספוג הפסדים, להשקיע באופן שיטתי וקבוע בגופים פוליטיים, כדי להבטיח פעילות שוטפת, ולחסל מתחרים המסכנים את המונופול של הסינדיקט.

לנסקי וחבריו הוכיחו כי האלימות **המבוקרת**, לרבות רצח, מכניסה רווחים - ולא רק גורמת להתלהטות של יצרים, וכי שיחודם של הנמצאים במשרדי השלטון, על-פני שימוש באלימות נגדם, היא הדרך הטובה ביותר להבטיח שקט ושליטה על השווקים בהם הסינדיקט פועל. גנגסטרים יהודים לא רק עזרו לקהילתם בכסף ובהגנה אלא עזרו גם לישראל בתקופת מלחמת העצמאות. בקיץ 1946 פנה בנג'מין סיגל לנציג "ההגנה" בארצות-הברית ותרים במשך שבועות רבים סכומי כסף שהגיעו לכדי \$50,000 במזומן - בשטרות של \$5 ו-\$10. אחד מהפעילים המרכזיים במח"ל סיפר כי בלילה אחד זומן למועדון של אחד מראשי הפשע בבולטימור ומול עיניו אספו מהנוכחים \$50,000 במזומן תרומה לארץ-ישראל (רוקאווי, 1990).

לסיכום ניתן לומר כי היהודים היו מעורבים לא רק בכל הפעילויות של הפשע המאורגן בארצות-הברית, אלא סיפקו את הכושר הארגוני והניהולי בהתהוות סינדיקטי הפשע. היהודים "הפקיעו" את ניהול המאפיה מ"המשפחות" המסורתיות והנהיגו את הניהול "הבירוקרטי", במקום שיטת הניהול המשפחתית-מסורתית שהייתה לרועץ להתפתחות הסינדיקטים בגלל: הלויאליות האתנית הצרה וחוסר הנכונות לשינויים, מריבות אישיות ומלחמות פנימיות שעברו מדור לדור - תוך הדגשת הכבוד וההשפעה על-פני צבירת רווחים. היהודים, לפיכך, גרמו לשינויים בתפיסות בסיסיות בפשע המאורגן בכך שיצרו ארגון חזק ויעיל המעדיף שיחוד על-פני שימוש באלימות, ועובר להשקעות מאסיביות בעולם העסקים החוקיים (אמיר, 1977). אפשר ואם לא היו מסתגלים הארגונים לשינויים החברתיים שחלו בארצות-הברית - הם היו מחסלים את עצמם. ייתכן והייחודיות של הגנגסטרים היהודים ותרומתם לסינדיקט נובעת מן העובדה כי הם ניכנו בכושר הסתגלות גבוה לסביבה החברתית המשתנה בהיותם מצד אחד, חריגים - במידה רבה - הן

מהחברה היהודית המסורתית, והן מהחברה המארחת; בניגוד למהגרים האיטלקיים שככל הנראה לא היו מנותקים מחברתם המסורתית כמו היהודים.

הגנגסטרים היהודים והאיטלקים היו בדרך כלל אנשי משפחה שרצו שבניהם ובנותיהם יתחתנו על בני-זוג מוצלחים כדי שיוכלו להתקבל בחברה שמחוץ לעולם התחתון. אולם האיטלקים רצו להמשיך ולשלוט בסינדיקט באמצעות משפחתם הביולוגית. משום כך הם זכו לכינויי "המשפחות". גנגסטרים יהודים, לעומת זאת, רצו בדרך כלל להפריד את משפחתם מעיסוקיהם הפליליים ולא לערבם בהם.

מאיר לנסקי

הצצה אל הביוגרפיה של מאיר לנסקי, כפי שרשם החוקר האמריקני מסיק (1972), מאפשרת לא רק לבחון חלק מהתהוותו העבריינית, אלא מהווה פתח התבוננות נוסף למקומם של היהודים בעבריינות המאורגנת בארצות-הברית בפרט, ולתופעת הפשע המאורגן שם בכלל.

מאיר לנסקי עמד במשך שנים רבות בראש סינדיקט הפשע הארצי בארצות-הברית. הוא נחשב כגאון פיננסי בעל "מוח שטני" ועושרו הפרטי נאמד בכ- 300 מליון דולרים. לנסקי שרד גם לאחר שגנגסטרים גדולים ומפורסמים חוסלו. לנסקי התמודד היטב עם "מלחמות הכנופיות" בשנות העשרים והשלושים הסוערות, הוא עמד היטב בפני המשבר הכלכלי הגדול שהיה בין השנים 1929 - 1932, והסתגל לכל התהפוכות בעולם הפשע. רוקאווי (1990) אמר על לנסקי שאם היה אי פעם "סנדק" במאפיה האמריקנית, הרי שהוא היה יהודי ולא איטלקי ושמו היה מאיר לנסקי. כאשר חש לא בנוח בארצות-הברית - ניסה לעלות לישראל.

לנסקי נולד בשנת 1902 בגרודנו שברוסיה למאקס ויט סוחובלנסקי, וגדל שם יחד עם אחותו ואחיו ג'ייק עד לשנת 1911, אז היגרה המשפחה לארצות-הברית. הוריו לא זכרו את התאריך המדויק בו נולד מאיר, לכן רשם פקיד ההגירה את התאריך 4 ביולי (יום העצמאות האמריקני) כיום הולדתו. בשנות העשרים המוקדמות לחייו, כינוהו "ג'והני ביצייס" - אולי בגלל אומץ ליבו, מכל מקום איש אינו זוכר את מקור הכינוי. אז גם החליף את שם משפחתו ללנסקי.

בהגיעו לבגרות לא עשה רושם בחזותו. קומתו הייתה כ- 160 ס"מ ומשקלו לא עלה על 60 ק"ג. בשנת 1917 סיים את חוק לימודיו בבית הספר והוריו מצאו לו עבודה אצל בעל בית מלאכה לייצור מבלטים. ב- 24 לאוקטובר 1918 נקלע לנסקי באקראי לתקרית במהלכו אישה, כנראה מופקרת, ניסתה לפתות נער כבן 12. כתוצאה מכך התפתחה קטטה בין עברייני ידוע שהיה במקום לבין האישה. הנער הקורבן ניסה לסייע לאותה אישה אולם העברייני האלים תקף גם אותו. לנוכח כל אלה, התנפל לנסקי על הבריון והיכה בו עם "מפתח שבדי" שהיה ברשותו. הנער, שאחר כך נודע כבנימין "באגסי" סיגל, הפך לימים לשותפו של לנסקי. בעקבות אירוע זה הורשע לנסקי בגין "התפרעות" ונקנס בשני דולרים.

את הקריירה העבריינית שלו החל למעשה אחרי אירוע זה כאשר ארגן לעצמו "הכנסה צדדית" קטנה ממשחק קובייה נייד. הדבר נודע חיש מהר לנציגי המאפיה המקומית ששלחו "גובה" ללנסקי על-מנת לגבות ממנו חלק מהכנסותיו ממשחק הקובייה. לנסקי גייס לעזרתו חבר בעל גוף והתפתחה תגרה כללית בין קבוצת יהודים ואיטלקים. לנסקי שוב הועמד לדין ונקנס גם הפעם בשני דולרים. נציג המאפיה המקומית, בהעריכו את אומץ ליבו של לנסקי ותבונתו, פנה אליו והציע לו להתגייס למאפיה, ולנצל את "חוקי היובש" על-מנת להתעשר, ולא לעסוק בענייני יוקרה כפי שהתעסקו בזה "זקני" המאפיה האיטלקיים. לנסקי קנה את הרעיון אבל החליט לממשו בדרכו שלו.

בשנת 1921, התפטר לנסקי מעבודתו בבית המלאכה ונעשה מכונאי מכוניות. עד מהרה יצא לו מוניטין כרב אומן בדגם T של "פורד". מסיק מציין כי המכונית חוללה מהפכה בעולם הפשע בעת ההיא הואיל ובין השאר היה חיוני להעביר את המשקאות החריפים המוברחים במהירות ולאפשר לגנגסטרים להאריך את טווח פעילותם בתחומי השוד והרצח. במקביל היה עיסוקו העיקרי של לנסקי זיוף וסחר במכוניות גנובות. לנסקי ובאגסי סיגל הקימו "סוכנות להשכרת מכוניות" ובנוסף למסחר במכוניות גנובות החלו לעסוק בהובלת משקאות אסורים בקבלנות. לצורך אבטחת המשלוחים, או שדידת משלוחים של כנופיות יריבות, נזקק לנסקי לגנגסטרים חסרי מעצורים. לנסקי השכיל לבחור אותם בקפידה רבה.

לימים, מפעילותה של כנופיית "באגסי את מאיר" התפתחה "חברת רצח בערבון מוגבל". לנסקי וסיגל הוכיחו כי אלימות מבוקרת, לרבות רצח, עשויה להביא רווחים. אבל בדרכם אל הפסגה, כאשר הארגון דחק את האנדרלמוסיה, בא השוחד במקום הקליע. כללית היה המוראל גבוה בכנופיית "באגסי את מאיר". "בשעות הפנאי" הם היו מבצעים מעשי שוד ופריצה. האנשים ראו עצמם מומחים.

במארס 1928 הואשם לנסקי בתקיפתו, ומאוחר יותר בהריגתו, של גנגסטר שלא ציית להוראותיו. אולם מאחר ולא נמצאו עדים וראיות - בוטלו כל האשמות נגדו. לנסקי בחר בחיי משפחה על-פני חיי התהוללות פרואים שרק צרות אחריתן, ונשא לאישה בשנת 1929 יהודיה צעירה בשם אנה ציטרון. כבר אז פעל לנסקי, במסגרת הקשרים שקשר עם מנהיגי המאפייה, לזמן את כל הבוסים לוועידה אשר תטפל בהקמתו של סינדיקט ארצי. הוועידה התקיימה בהשתתפות כל הבכירים מכל רחבי ארצות-הברית וביניהם אדוניס, קוסטלו, קפונה ועוד. לאחר שנדונה בעיית המשקאות והושגו הסדרים כלשהם, העלה לנסקי את נושא ההימורים, ביודעו כי יקיץ הקץ על חוקי היובש. במוקדם או במאוחר יתבע הציבור לסתום את הגולל על חוקים שהולידו אלימות רבה כל-כך. הוועידה הסתיימה מבלי שהוקם "ארגון גג" - אבל הדרך לכך נסללה. לנסקי ביסס את מעמדו ויצר קשרים טובים עם כל הבוסים.

בינואר 1930 נולד ללנסקי בן בעל מוס, באדי. בספטמבר 1932 נולד הבן השני, פול. סמוך להולדת הבן השני נעצר לנסקי בחברת כמה בוסים בצאתם מוועידה בשיקגו. לאחר שני ימי חקירה הוא שוחרר מבלי שהועמד לדין.

הוועידה המכריעה לייסוד הסינדיקט הארצי התכנסה בשנת 1934, לאחר שבוטלו חוקי "היובש" ולאחר תקופה ממושכת של מלחמות עקובות מדם וניסיונות כושלים להשכנת שלום בין המשפחות והבוסים השונים. הוועידה התקיימה במלון "ואלדורף אסטוריה" ושם חולקו אזורי השליטה והפעולה של הבוסים, ונקבע בין היתר כי לא ירצחו עיתונאים ושוטרים ללא קבלת "אישורים" מתאימים.

לאחר שניהל לנסקי משא ומן עם ידידו, השליט הרודן של קובה - פלוח'נסיו באטיסטה - לשם קבלת מונופול של הסינדיקט על ההימורים בקובה, ולאחר שהפקיד שלושה מיליוני דולרים בבנק שוויצרי עבור באטיסטה, ושילם לו 50% מהרווחים לאורך התקופה כולה, הקים לנסקי, בין השאר, אימפריית הימורים בהאוונה והחל בפעילות אינטנסיבית בתחום הסמים המסוכנים, ובמיוחד - הרואין, וכן נכנס לעסקים ענקיים ברשתות מזון.

בשנת 1937 נולדה הבת. בסמוך להולדתה הורשע אחד משותפיו של לנסקי, לואיס "לפקה" בוכהלטר, בגין סחר בסמים. מדובר היה בסחר בסמים שלפקה וגנגסטר נוסף בשם כצנברג עסקו בו ובמהלכו העבירו שישה משלוחים של הרואין, בערך קמעונאי של 10 מיליון דולרים, משנחאי

דרך הונג-קונג לארצות-הברית. המשלוחים הוכנסו על-ידי בלדרים שהתחזו כתיירים ושקיבלו \$1,000 עבור כל "ביקור" לרבות כיסוי כל הוצאות הנסיעה והשהייה שלהם. שני אנשי המס שוחדו וסייעו להכנסת המשלוחים לניו-יורק, בתמורה ל-\$1,000 עבור כל משלוח. לנסקי חש כי מפעל זה של לפקה מסוכן מדי ולכן דאג להתרחק ממנו.

כתוצאה מאכיפה יעילה של המשטרה, הדבר הגיע לידיעתה, והיא ביקשה לעצור ולהעמיד לדין את לפקה. זה האחרון פנה לחברת "רצח בערבון מוגבל" על-מנת לחסל את כל העדים העלולים להעיד נגדו. אלברט אנאסטאזיה נחלץ לעזור ודאג להסתיר את לפקה מפני המשטרה ולחסל 12 עדים. התפתח מצוד כמעט חסר תקדים בארצות-הברית אחרי לפקה. לנסקי שחש לא בנוח נסע להוואנה, ונחקר בעניין בשנת 1939. לפקה המשיך להסתתר בניו יורק. לפקה נדרש היה לאישור מהארגון על-מנת לחסל את העדים נגדו, אולם לנסקי העדיף, משיקולים שלו, שאחדים מהם יישארו בחיים על-מנת שלפקה יכנס לבית-הסוהר.

הארי גרינברג, איש האגרוף של לפקה גם הסתתר מאימת החוק. בהגיעו למונטריאול אזל כספו. מכיוון שהאמין כי לפקה מעוניין בהמשך הסתתרותו, וכי ללפקה ממון רב, כתב לאחד מידידיו של לפקה וביקש כסף. בין השיטין של הבקשה הסתתר איום, שאם לא יספק לפקה את המימון הדרוש, עלול הארי להיענות להצעת הפרס של המשטרה בסכום של \$30,000 שהובטח עבור מעצרו של לפקה. איום זה גרר "משפט מהיר" נגד גרינברג. גזר-הדין היה כמובן מוות. המשימה הוטלה על אלברט טננבאום, חבר מכנופיית "באגס את מאיר". אולם הוא לא הצליח למצוא אותו.

בינתיים גבר הלחץ של המשטרה על הסינדיקט. נפוצה גם שמועה שלפקה נעשה צמא דמים וגם אנשים שלא הייתה להם כל סיבה לדאגה - חששו לחייהם. כתוצאה מכך איבד לפקה יוקרה ואהדה בעולם-התחתון. לנסקי הפיץ שמועה שאפשר וכדאי לעשות עיסקה: להסגיר את לפקה למשטרה, ולהרוויח שקט, ו"בשעת כושר" הוא ישוחרר מהכלא. בסופו של דבר, ובתנאים מסוימים כפי שסוכמו, ההחלטה נפלה ולפקה נאלץ היה להסגיר עצמו לידי הבולשת הפדראלית. לפקה חש שהסינדיקט בגד בו, ונשפט לשלושים שנות מאסר ועד מאסר עולם.

גרינברג אותר, וב-22 לנובמבר 1939, כשלושה חודשים לאחר כניעתו של לפקה, הוא חוסל על-ידי אנשי לנסקי ובאגסי. לפקה שניהל מלחמת חורמה להשתחרר מן הכלא, והלחץ של המשטרה על העולם התחתון תרמו למתח-רב בקרב הגנגסטרים. כתוצאה מכך, החליט אחד העבריינים הזוטרים, שנחשב כאדם לא יציב בנפשו, להעיד כנגד אחדים מהגנגסטרים של כנופיית באגס את מאיר; אחד מהם היה אייבל רלס.

רלס, עם מעצרו, "נשבר" ונעשה עד מדינה ומסר עדות מפורטת על 85 מקרי רצח שהיה שותף להם, במסגרת חברת רצח בערבון מוגבל, וכן מסר מידע על כאלף עבירות שונות שהיו קשורות לסינדיקט. בין היתר הפליל רלס את טננבאום שהפך להיות עד מדינה בעצמו. באגסי נעצר לאחר מצוד וללנסקי המודאג שלח פתק: "אל תעשה במכנסיים, חבר. התובע המחוזי נמצא אצלי בכיס הקטן". העובדה היא כי ב-11.12.1940 הופיע התובע המחוזי של לוס אנג'לס וביקש לבטל את כתב-האישום. לימים נודע כי סיגל תרם \$30,000 מקופת הארגון לקופת הבחירות של התובע המחוזי. יש הטוענים כי בשלב מסוים אחר-כך, דרש סיגל מהתובע את כספו בחזרה, והכסף אכן הוחזר לו.

עדותו של טננבאום גרמה לכך כי לפקה הורשע ברצח שנעשה בניו יורק והוא נדון למוות בכיסא חשמלי (גזר הדין בוצע ב-4.3.1944 בבית הכלא "סינג סינג"). רלס נותר העד היחיד נגד הארגון.

למחרת עדותו של טננבאום נגד לפקה, בנובמבר 1941, בהיותו תחת משמר של שישה שומרי ראש חמושים בחדר בבית מלון שהורכבו בו דלתות פלדה, וערב מתן עדותו, "נפל" רלס מחלון בית המלון ומת. נסיבות מותו לא נודעו. החקירה העלתה בין היתר כי אחד האנשים שביקר באזור בו היה המלון, לפני שצנח רלס מן החלון, היה מאיר לנסקי.

לנסקי התייצב, כמו כל אזרח אמריקני נאמן, בלשכת הגיוס בפברואר 1942. הכתובת שדיווח עליה בניו יורק הייתה באותו בנין בו גר אחד מראשי התביעה הכללית - דיואי. לאורך כל תקופת המלחמה דאג לנסקי לתדע את לשכת הגיוס בכל פעם שנסע למקום אחר.

דיואי ניסה לרוץ לכהונת מושל מדינת ניו יורק. לנסקי תרם לו כרבע מליון דולר. בסופו של דבר, בשנת 1942, נבחר דיואי למושל כאשר לנסקי לא חסך כסף במטרה לעזור לו במרוץ. המושל הרשאי להעניק חנינות, חנן בסופו של תהליך ממושך את אחד מראשי הסינדיקט, חבר קרוב של לנסקי: לאקי לוציאנו, עובדה שתרמה למעמדו של לנסקי והביאה אותו להיות לאחד מהמנהיגים הבלתי מעוררים של הסינדיקט.

חיי הנישואין של לנסקי לא עלו יפה. באדי הנכה היה מקורב לאביו שסיפר לו, למגינת ליבו של אימו, סיפורים על מעלליו בעבר. הדבר גרר לסכסוכים בין בני הזוג. אנה גם לקתה בנפשה. בפברואר 1947 הם התגרשו לאחר פרוד ממושך. ב-16.12.1948 נישא לנסקי בשנית לתלמה שרשוארץ, מניקוריסטית גרושה ואם לילד, אותה פגש באקראי.

ב-5.10.1950 החל הסנטור מטנסי, אסטס קיפובר (Estes Kefauver), בחקירה מקיפה בסנט

במסגרת ועדה שנקראה: The special committee to investigate crime in interstate commerce, בקשר לפשע המאורגן בארצות-הברית. הוועדה ירשה עד 1.5.1951. דיוני הוועדה שודרו בטלוויזיה וברדיו והם הפכו לאירוע תקשורתי מרכזי בארצות-הברית באותם ימים. כל ראשי הפשע המאורגן נחשפו לציבור הרחב. שמותיהם של מאיר וג'ייק לנסקי צצו מייד, וחזרו בעקביות לאורך כל 730 עמודי החקירה. עיקר התמונה שנצטיירה מהחקירה היא שיתוף הפעולה המלא בין גנגסטרים ידועים ובין אנשי החוק ופוליטיקאים: החל משוטר מקוף וכלה במושל מדינה. ב-11.10.1950 הוזמן לנסקי להעיד בניו יורק בפני הוועדה. הוא הופיע ללא פרקליט וסירב להשיב על שאלות שהוצגו בפניו. כמו-כן, סירב להציג את ספרי החשבונות שלו בטענה שנערכת חקירה מטעם מס-הכנסה. בהמשך עדותו, כשהיה כבר מלווה בעורך דין, הודה שהכיר גנגסטרים רבים לרבות קוסטלו, אדוניס ולוציאנו. בפברואר 1951, מחשש כי יורשע בעוון פגיעה בחקירת הסנט, הסכים לנסקי להציג בפני הוועדה חלק מספרי החשבונות שלו ולהשיב על כמה שאלות הנוגעות בהם.

ועדת קיפובר התפרסמה במיוחד, בין היתר, בזכות הופעתו של העד ואלאצ'י - איש המאפיה - אשר לראשונה חשף בפומבי סודות של הארגון, מבנהו ודרכי פעולתו. עדות זו הייתה לאחד ממקורות המידע החשובים ביותר על הפשע המאורגן בארצות-הברית. אולם כמה שנים מאוחר יותר, העירה ועדת החקירה על הפשע בשיקאגו, בדו"ח לשנת 1963, כי: "בעקבות עדותו של ואלאצ'י, מקובל היה לראות את הפשע המאורגן בארצות-הברית כנתון לשליטת "לה קוזה נוסטרה" על פולחני הקבלה הסודיים שלה, הכוללים הקזת דם. זו תמונה מופשטת מדי ואינה משקפת את הפשע המאורגן כמות שהוא. העובדות הידועות מפריכות בברור כל ניסיון להעמיד את הפשע המאורגן על בסיס לאומי או אתני יחיד. כאשר בוחנים את עדותו של ואלאצ'י ומבקשים לקבל תמונה מדויקת של הפשע המאורגן בארצות-הברית, יש לזכור כי הוא עצמו הודה שלא היה לו מידע ממקור ראשון על הנעשה ברוב הערים, לרבות שיקאגו, בהן פרח הפשע

המאורגן. ניסיונו הוגבל לניו יורק שם היה - על-פי הודאתו שלו - רק אחד העובדים, או החיילים, בשורות הפשע המאורגן " (מסיק, 1972 : 163).

בשנת 1970 עשה הממשל הפדראלי מאמץ מרוכז להביא את לנסקי לדין בגין עבירות מס. לנסקי ברח לישראל בנובמבר אותה שנה, וביקש אזרחות ישראלית על-פי חוק השבות. לא הייתה זו הפעם הראשונה שלנסקי ביקר בישראל. ב- 3.10.1962 יצא העיתון "ידיעות אחרונות" בכותרת הראשית בעמודו הראשון בהודעה כי: "הגנגסטר היהודי אמריקני לנסקי הגיע לישראל ויבקש אשרת עולה". נמסר כי הוא הוגדר כאורח לא רצוי ונאמר שמשד הפנים לא יאריך את רישיון שהותו מעבר לשלושה חודשים שקיבל. ב- 1970 לנסקי הזרים מיליוני דולרים לישראל על מנת לזכות בתמיכת הציבור, אך הוא גרם מבוכה לממשל הישראלי. בחמישי בנובמבר 1972, לאחר דיון ציבורי ומשפטי ארוך אולץ לנסקי לעזוב את ישראל. ביולי 1973, לאחר ניתוח לב פתוח, זוכה לנסקי בגין עבירות מס. משנת 1974 ואילך נכנע הממשל הפדראלי ונטש את מאמציו לכלוא את לנסקי מאחורי סורג וברית.

בניגוד לרבים מהגנגסטרים המפורסמים, נפטר לנסקי בשיבה טובה בשנת 1983. עד יומו האחרון היה קשור לסינדיקט, אך מעולם לא רצה ליצור שושלת. אשתו וילדיו הורחקו מכל עסקי הפשע שלו, הוא לא חיפש לעצמו יורש.

הפשע המאורגן באיטליה

גם באיטליה, מסיבות היסטוריות וחברתיות, וכתוצאה מחולשת השלטון המרכזי, פועל פשע מאורגן רב עוצמה, בעיקר בדרום המדינה. ככל הנראה מקורו במאפיה הסיציליאנית כמתואר בראשית פרק זה. כיום פועלים למעשה ברחבי איטליה ארבעה ארגונים שונים המתחרים אלו באלו: המאפיה הסיציליאנית, הקאמורה (Camorra), הנדרנגאטה (Ndrangheta) וארגון הכתר הסודי (La Sacra Corona Unita). לעיתים היריבות ביניהם מגיעה לכדי מלחמות אלימות עקובות מדם; לעיתים הם מצליחים לקיים סטאטוס קוו. אומנם לארגונים אלו ישנן מסורות שונות, אך יש להם הרבה מן המשותף. מרביתן החלו דרכן לפני מאות שנים והם צמחו מתוך חברה חקלאית ועל רקע של התארגנויות להגן על הכפריים ורכושם מפני הקבוצות השליטות - בעלי האחוזות. כך שייכתן והציות הסלקטיבי המסורתי לחוקי השלטון שנוהגת המאפיה עד ימינו, מקורו בנורמות שהושרשו באותם ימים. במשך השנים הארגונים גדלו והתעצמו והם העבירו את עיקר פעולותיהם לתוך הערים, שם הם השתלטו על הפעילות הפלילית המקובלת (Palmieri, 1992).

במאה הנוכחית, ובעיקר מתום מלחמת העולם השנייה, התפשטו הארגונים האלו למדינות אחרות ועתה הם מקיימים פעילות פלילית בקנה מידה בינלאומי. נראה כי השלטון המרכזי באיטליה כמעט חסר אונים לנוכח ממדי התופעה. יתרה מזאת, אפשר וללא סיוע של ממש מצד עובדי ציבור ובעלי תפקידים בממסד, לא יכול היה הפשע המאורגן באיטליה להגיע למקום שלשם הגיע.

המאפיה

ארגון זה הידוע גם באיטליה בשם "קוזה נוסטרה", נחשב כארגון הממוסד ביותר ונהנה מיתרונות רבים כתוצאה מקשריו עם הסינדיקט בארצות הברית. המאפיה פועל בעיקר באזור

פלרמו בסיציליה. בשנת 1990, על-פי רשימות שהכינה המשטרה, הכיל הארגון 142 משפחות השולטות כל אחת על שטח מוגדר במדויק, ומספר חבריו היה 3564 איש (טל, 1993).

המאפיה מקיימת "ועידת על", המכונה Cupola (כיפת-גג), המחליטה במקרה של חילוקי דעות בין המשפחות, ומוסמכת להחליט על צעדים כאשר מתעורר איום על הארגון - לרבות מצד פעולות השלטון. התא הבסיסי של הארגון הוא "המשפחה" השולטת על טריטוריה מוגדרת. בכל משפחה משרתים אנשי שורה המכונים "אנשים של כבוד" ו"חיילים". כל קבוצה של עשרה אנשי שורה מנוהלת על-ידי בוס הנקרא "קאפודצינה". בראש המשפחה עומד בוס הנקרא גם "נציג" ולו סגן ויועץ - או יועצים אחדים - הנקרא "קונסיליארי" ותפקידו להיות המקשר בין הנציג ובין הקאפודצינה. ראש משפחה גדולה יהיה חבר בקפולה, ראש משפחה קטנה יהיה מיוצג שם על-ידי בוס הנחשב כראש האזור שלו. מבנה ארגוני זה מקיים מצד אחד מידור הנחוץ כל-כך בארגונים חשאיים, ומצד שני תורם לאיזון הכוחות ומונע, במידה, מלחמות בלתי פוסקות.

שורשיו של הקוזה נוסטרה לפני כמה מאות שנים. פעולותיו נשמרות בחשאיות, אם כי כל בר-בירב יודע מי הם ראשי המשפחות וכל אזור לאיזו משפחה הוא שייך. בהתחשב בקשרים של המשפחות עם עובדי הציבור השונים, ובחוק הברזל הנקרא "אומרטה" (שתיקה) המכובד על-ידי הכל - אפילו על-ידי אלו שאינם קשורים לארגון באופן ישיר, ניתן לומר כי הבוסים נהנים כמעט מחסינות מוחלטת. למשפחות אחדות ישנם קשרים הדוקים עם גורמים בחלקים אחרים של איטליה כמו לומבארדי ופיאדמונט. כתוצאה מהמסחר בסמים, הרחיבה המאפיה את פעילותה גם לארצות אירופאיות אחרות כמו גרמניה, וגם לארצות שמעבר לאטלנטיק ובעיקר לארצות-הברית, קנדה וונצואלה.

הפעילות הכלכלית הפלילית העצומה של המאפיה, בעיקר סביב נושא הסמים, מובילה לעיתים קרובות לסכסוכים בין המשפחות ולעיתים בין הארגונים עצמם, אשר מובילים לחיסולים הדדיים. החיסול כשיטה לסלק מכשולים, מופעל לא רק כנגד מלשינים בכוח או בפועל, אלא גם כנגד אנשי משטרה, תובעים ושופטים. הבוסים המנצחים במלחמות המאפיה מבססים את מעמדם באיטליה. המפסידים נאלצים, בדרך כלל, למצוא מפלט בחו"ל - בעיקר בדרום אמריקה ובספרד שם הם ממשיכים בפעילותם העבריינית תוך שהם מנעימים לעצמם את שהותם ב"גולה" בעינוגים שונים ומתכננים לחזור למקום ממנו באו. יש וסכסוכים עקובים מדם מסתיימים בהסדרים. בשנות ה-80 המשפחות המנצחות מפלרמו הגיעו לדו קיום עם העולם התחתון בקאטניה בעקבות חיסול מפקד משטרה בכיר שנעשה לפי החשד על-ידי רוצחים מקאטניה. המאפיה חותרת למונופולזים. בעשורים האחרונים הפך הסחר בסמים לאחד ממקורות ההכנסה הגדולים של המאפיה. בשנות החמישים, התקשרו כנופיות רבות מאמריקה הצפונית עם המאפיה הסיציליאנית במטרה לקבל מהם עזרה בהעברת משלוחי סמים, בעיקר על-ידי הספקת בלדרים וסיוע בהברחות סמים מדרום צרפת לאמריקה הצפונית - בייחוד ממרסיי שם זיקקו מורפיום להרואין. הסוחרים האמריקאים הם שהפיצו ומכרו את הסמים בצפון אמריקה כך שלמאפיה הסיציליאנית נותר תפקיד שולי ונחות ובהתאם גם היו הרווחים, שעודדו אחדים מהם להשתלט על המשלוחים ולהיכנס לשותפויות בעסקאות הגדולות.

בתחילת שנות ה-70, כאשר המעבדות הלא חוקיות במרסיי נחשפו, ו"הקשר הצרפתי" חוסל, התארגן המאפיה מחדש בפעילותו בזירת הסמים הבינלאומית. אז גם העולם התחתון האמריקאי פנה לספקים בדרום מזרח אסיה. המאפיה החל ביבוא הרואין מתורכיה לשוק האיטלקי

והאירופאי, והחל לייבא קוקאין מדרום אמריקה, שם ישב נציג של המאפיה וארגן משלוחים אדירים של קוקאין לאירופה ולארצות-הברית.

במהלך השנים 1977 - 1978 היו סימנים כי הספקת הסמים מאיטליה לארצות-הברית התגברה כתוצאה מהפעילות של המאפיה. כמה מהמשפחות החזקות של הפשע המאורגן באזור ניו יורק פנו לנציגי המאפיה ושכנעו אותם להיות מעורבים יותר הן במסחר והן בייצור הרואין במעבדות סודיות אשר הוקמו בסיציליה ובכל רחבי איטליה. פעולות אלו נתגלו בעקבות תפיסות רבות של הרואין שהיו בנמל התעופה קנדי בניו יורק וכן במילאנו. כתוצאה מחקירות שנעשו עקב כך נחשפו מעבדות רבות בסיציליה ובצפון איטליה, עובדה שאילצה את גורמי המאפיה להתקשר עם מגדלי סמים בדרום מזרח אסיה ולייבא משם כמויות עצומות של סמים.

בנוסף למסחר בסמים פרח גם שוק של נשק שנועד לאזורי קונפליקט במזרח התיכון.

הקאמורה - Camorra

מדובר בארגון השולט על נפולי ואזור קמפניה. הארגון נולד בנפולי בתחילת המאה ה-19. בראשיתו היו חבריו אוסף של קבוצות עברייניות שכונתיות. עד לשנות ה-60 פעילותם הייתה יחסית "צנועה" והתרכזה בעיקר בתחומי הסחיטות, הגניבות והברחת הסיגריות. בעקבות יצירת קשרים עם ראשי כנופיות אמריקאיות ממוצא איטלקי בשנות ה-70 המוקדמות, החלה הקאמורה לעסוק בסחר בינלאומי בסמים.

הקאמורה משקף את האופי הנפוליטני. מדובר בארגון תוסס ואינדיבידואליסטי, שבו מנהיגי הכנופיות נלחמים ביניהם לעיתים קרובות. עם זאת, הארגון ידע להסתגל לשינויים החברתיים והכלכליים שחלו במאה ה-20 בעולם "המערבי". הבעיות החברתיות שנוצרו באיטליה לאחר מלחמת העולם השנייה עזרו לקאמורה הן בגיוס חברים חדשים, והן בהרחבת פעילותם לתחומים כמו: הברחת סיגריות מתוצרת חוץ, ופעילות עבריינית בשוקי הפירות והירקות.

Palmieri (1992) מונה מספר סיבות שהביאו לפריחתה של הקאמורה בשלושים השנים

האחרונות:

- 1) עלייה באבטלה בקרב צעירים באזור קאמפאניה.
- 2) התחברויות בין העולם התחתון ובין הרשויות המקומיות.
- 3) רעידת אדמה שפקדה את האזור בשנת 1980 אשר נתנה לקאמורה הזדמנות להיות מעורבת בבניה מחדש של האזורים ההרוסים.
- 4) ההתמוטטות של שוק הסיגריות המוברחות והצמיחה של הסחר בסמים.

בסוף שנות השבעים, כתוצאה מלחץ של המשטרה, ומסיבות נוספות, חל פילוג בארגון והוא

התארגן מחדש תחת השם: "ארגון הקאמורה החדש" (Nuova Camorra Organizzata) ואף הרחיב את אזורי הפעילות שלו. מאחר ופלגים אחדים לא קיבלו את ההגמוניה של הארגון החדש,

הם התארגנו סביב כמה מנהיגים והקימו קבוצה נגדית בשם "המשפחה החדשה" Nuova

(Famiglia), במטרה להלחם בארגון הקאמורה החדש. יחד עם זאת, אותם פלגים נשארו

אוטונומיים בכל הקשור לפעילותם העבריינית באזורי השפעה שלהם.

במהלך המחצית הראשונה של שנת 1982, החליט ראש ארגון הקאמורה החדש לקצץ בתוכניות

ההתפשטות שלו ועבר עם הארגון שלו לאזור הוואזוב, תוך שהוא עוזב את ערי השדה אך משאיר

אחיזה בבסיסי הפעלה באזור סאלרנו. החלטתו נבעה מסיבות רבות: הוא הוטרד על-ידי המשטרה

ועל-ידי "המשפחה החדשה" שחיסלה אחדים מחבריה, כמה חברים בגדו בו, היו מאבקים פנימיים, ולבסוף כמה אנשים שהיו מקורבים מאוד לראש המשפחה "התחרטו" ונעשו עדי מדינה. בעקבות הפיחות שחל במעמד הארגון, נאלצו כמה מחברי למצוא "תעסוקה" במסגרת אחרת - בתאום עם העולם התחתון המקומי.

המשפחות החברות ב"משפחה החדשה" היו במצב דומה. הם שמרו תמיד על יחסים יציבים עם המאפיה הסיציליאנית ועם חבורות אחרות של העולם התחתון באזורים אחרים של איטליה. אולם התברר כי במשך הזמן היחסים בינם ובין עצמם, שהיו טובים יחסית בעיקר לנוכח האויב המשותף - ראש ארגון הקאמורה החדש - התערערו, אולי משום שהאויב המשותף הלך ונחלש. הקבוצות נעשו עצמאיות ונתחדשו הקונפליקטים הישנים לכיבוש שטחים חדשים. בסך הכל, הפילוג שחל בקאמורה והסכסוכים בין המשפחות השונות הביאו להחלשתם.

הקאמורה והסמים

הרווחים העצומים האפשריים מהסחר בסמים משכו גם את הקאמורה שהחל לעסוק בתחום הודות לניסיון שרכש בהברחות הסיגריות. בכל מה שנוגע לחשיש ולהרואין, עוסקות המשפחות הקאמוריות במגזרים המצומצמים שהותירה להם המאפיה, שיש לה כמעט מונופול על הסחר בסמים הבינלאומי, ובעיקר עם ארצות-הברית. אולם, הקאמוריים ממלאים בשנים האחרונות תפקיד חשוב בסחר בקוקאין בין דרום אמריקה ובין אירופה, וכמעט הגיעו למונופול בשטח זה. התפיסות הרבות של קוקאין שהיו באירופה בשנים האחרונות הראו שהבלדרים הדרום אמריקאיים הוחלפו על-ידי בלדרים מקאמפאניה. יתרה מזאת, החקירות שנעשו במדינות הדרום אמריקאיות עצמן חשפו את התפקיד החשוב של הקאמוריים בשטחי הייצור והסחר לא רק לאיטליה אלא גם לארצות אחרות. בנוסף התברר כי פרו היא המדינה העיקרית בה התמקמו אנשי הקאמורה וכי נציגים מקאמפאניה כוננו שם מעבדות מחתרטיות תוך עימותים אלימים עם סוחרים דרום אמריקאיים.

הנדראנגאטה - Ndrangheta

מקור השם נדראנגאטה הוא מהמילה היוונית Andranghetos שפרושה איש משפחה אביר ואמיץ, והוא הופיע כבר במאה ה-18 במסמכים רשמיים של המשטרה בסאמינארה. שטחה "הריבוני" כולל את העיר Reggio ואזור קלבריה. הארגון מורכב מ-140 משפחות העוסקות, בין היתר, בחיסולי חשבונות הדדיים. כתוצאה מסכסוכים אלו, רבים מחברי הארגון היגרו לצפון איטליה - בעיקר לאזור מילאנו - שם ביססו את עצמם בזכות שליטתם בצומת חשוב של נתיב הברחת סמים מאזור תורכיה לאירופה דרך הבלקן.

ארגון הכתר הסודי - La Sacra Corona Unita

טל (1993) מדווח כי השליטה של ארגון זה היא בעיר Taranto בדרום מזרח איטליה. זהו ארגון צעיר יחסית והוא צמח בשנות ה-70 המאוחרות כתגובה לניסיון להשתלטות על-ידי הקאמורה על האזור בו הוא פועל. המידע על אגון זה הוא מועט ביותר. נראה שהוא טרם הצליח להתמסד כמו הארגונים האחרים והוא נמצא בעימות מתמיד עם שכניו ממערב - הנדראנגאטה. האזור בו פועל ארגון זה, בסמוך לבלקנים, סמוך לאלבניה, מקדוניה וקרואטיה, סייע לו לפתח רשת ענפה בשטח מכירת נשק, עסקות הרואין והברחת סיגריות. כמו-כן הקים הארגון בסיסים באירופה ובמיוחד באזור מינכן.

סיכום

באיטליה פועל פשע מאורגן בהיקף אדיר מזה מאות שנים. הארגונים השונים צברו כוח והם חדרו לכל שטחי החברה והכלכלה באיטליה, לרבות למסד השלטוני ולסוכנויות האכיפה. הסיבות לכך רבות אך בראשם בולטת עובדת חולשתו של השלטון המרכזי. התיאור הקצר והחלקי של הפשע המאורגן באיטליה מצביע על ריבוי ארגונים, הנלחמים אלו באלו. די בעובדות אלו בכדי להצביע על חומרת הבעיה באיטליה. יתרה מזאת, לקראת ביטול גבולות אירופה האיום של פשע מאורגן זה מעורר חרדה רבה בקרב המשטרות באירופה. קיימים סימנים ברורים לכך שהפשע המאורגן באיטליה - בניגוד למדינאים שם - השכיל להיערך בעוד מועד למצב החדש והוא ביטל זה מכבר את הגבולות המדיניים של המדינות האירופאיות, ומאיים להתבסס בכל שטחי היבשת.

פרק רביעי: "הפשע המאורגן" בישראל

קיומו, השנוי במחלוקת, של הפשע המאורגן בישראל גרר ויכוח אשר התנהל בשנות השבעים, ואשר פרץ כמעט בין לילה ונדם בקול דממה, כמעט כהרף, כשם שהחל. בפרק הבא יתואר הויכוח מראשיתו ועד אחריתו. תוך כך, יעשה ניסיון להשיב - בין היתר - על השאלות: מדוע פרץ הויכוח וכיצד הוא הסתיים. מחוסר אפשרות לעיין במידע הרלוונטי הקיים, קרוב לוודאי, ברשות סוכנויות אכיפת החוק במדינה, יצטמצם הדיון בחיבור זה לתיאור הויכוח בלבד, ולא לדיון לגופו של עניין אם אכן קיים פשע מאורגן בישראל. יחד עם זאת, על סמך עיון בחומר שפורסם בנושא בארץ בתקשורת ובפרסומים אחרים, אפשר וניתן יהיה להשיב - בשולי הדברים - לשאלה האם תופעת הפשע המאורגן אכן קיימת בישראל.

ראשית הויכוח 1971 - 1972

הרקע לפרוץ הויכוח

אין חולק כי הויכוח סביב השאלה האם קיים פשע מאורגן בישראל החל בעקבות הסידרה בת שלוש-עשרה הכתבות בעיתון "הארץ" שכתב רן כסלו, אשר ראתה אור בין התאריכים 15.4.1971 - 4.6.1971, תחת הכותרת: "פשע מאורגן בישראל" (לוח מספר 1). השאלה הנשאלת היא מדוע וכיצד החל הויכוח.

כסלו² (1990) מסר כי בסוף שנות ה-60 ותחילת שנות ה-70 היה כתב לענייני משטרה בעיתון "הארץ". בתוקף תפקידו הכיר עורכי-דין רבים. בסמוך למועד פירסום הכתבה הראשונה, פנה אליו אחד מעורכי הדין "החשובים" באותה תקופה ומסר לו מידע בנושא פשע מאורגן בישראל, ואשר נראה לו חמור ומצריך כתיבת כתבות מחד והמשך איסוף חומר מאידך. כך, לדברי רן כסלו, לגמרי באקראי, באה סידרת הכתבות אל הדפוס.

ככלל, מתארות הכתבות מצב אשר לפיו פועל בישראל בכלל, ובתל-אביב בפרט, פשע מאורגן המאגד פעילויות עברייניות כמעט בכל סוגי הפשיעה. בראשו עומדים אנשים אשר להם קשרים ענפים עם אישים במפלגת השלטון (מפא"י - לימים: "המערך") וברשויות השלטון למיניהם

(עירייה, משטרה וכד'). כאשר לנוכח כל אלו עומדת משטרה לא יעילה הכוללת שוטרים וקצינים מושחתים.

לוח מס' 1. רשימת הכתבות בסדרה הראשונה: "פשע מאורגן בישראל" מאת רן כסלו.

שם הכתבה	התאריך	
רצח ללא מניע - אם הנצח עזרא שם-טוב תובעת חקירה	15.4.71	1
כל אנשי המלך - עלייתו ונפילתו של עזרא שם-טוב מזרחי	18.4.71	2
מפיה תוצרת בית - שטחי הפעולה: מתן חסות, הסדרת חובות ומועדוני הימורים	19.4.71	3
הסנדק - מנטש (מרדכי צרפתי), משרתם של מפא"י ורפ"י	20.4.71	4
קשרים בצמרת - המשטרה: פרק מיוחד בדברי האימפריה של מנטש	21.4.71	5
מנטש מספר על עצמו - קשרים עם שרים: נמיר, רבינוביץ, קצינים. פעיל במפלגה.	23.4.71	6
קנר אינו זוכר - "שר המשטרה המנוח לא היה זו בלי מנטש"	25.4.71	7
מלחמת הסטייקיות בתל-אביב - קשרים מיוחדים למנטש במחלקת הרישיונות בעירייה	7.5.71	8
גיוגל בשוק הכרמל - מנטש, קנר, האחים נגר ועיריית תל-אביב	9.5.71	9
ממלכת הספורט - המונופול לאספקת סדרנים למשחקים, בידי מנטש	14.5.71	10
קליטתו של מאיר לנסקי - ישראל דנוך: מלך הדיסקוטקים וגובה החובות	21.5.71	11
אל-קפונה של תל-אביב - יעקובלה (יעקב כהן): שליט הזונות והסרסורים	28.5.71	12
המעגל נסגר	4.6.71	13

בהקשר לעיתוי של פירסום סדרת הכתבות הראשונה ראוי לציין מספר עובדות. ראשית, מדובר בתקופת רגיעה יחסית מבחינה ביטחונית (מלחמת "ההתשה" אשר החלה כשלושה שבועות לאחר מלחמת ששת הימים, הסתיימה "רשמית" ב-7.8.1970) אשר אפשרה התפרצויות של בעיות חברתיות שונות כגון "הפנתרים השחורים" (ברנשטיין, 1979) שהפגנתם הראשונה ארעה ב-3.3.1971.

העובדה השנייה הראויה לציון בהקשר לעיתוי פירסום הסדרה, קשורה לספרו של **מריו פוזו** "הסנדק: דון קורליאונה איש המאפיה", אשר תורגם לעברית ויצא במהדורה הראשונה בארץ בשנת 1969 והפך ל"רב-מכר". הספר שימש, בין היתר, כמקור למושגים הקשורים בפשע מאורגן כמו: "סנדק" "מאפיה" וכדומה. כסלו² (1990) הסביר כי השימוש במושגים ספרותיים או קולנועיים מקל על העברת המסרים לקוראים בכך שהם "מדברים" אליהם. בוכנר (1990) נדרש לשאלה מדוע הפרסומים החלו דווקא בעיתון "הארץ" והיפנה את תשומת הלב לכך ש"הארץ" פירסם לא אחת כתבות ביקורתיות כנגד המשטרה. הדברים הגיעו עד כדי כך שבשנת 1966, בעקבות מספר פרסומים על יחס משפיל של המשטרה לעצירים והתעלמות של המשטרה מהפרסומים הללו, הגיש המפכ"ל דאז, **פנחס קופל**, תלונה נגד "הארץ" למועצת העיתונות. בתום בדיקה של ועדת בירור בראשות שופט בית המשפט העליון **מר אולשן**, נמצאה התלונה מוצדקת בעיקרה ("מעריב", 22.8.1966). המועצה קבעה כי הביקורת אשר נמתחה על המשטרה לא הייתה מוצדקת וכי עיתון "הארץ" נקט בגישה לא הוגנת כלפי המשטרה. **מיכאל בוכנר** מעלה כאפשרות כי ייתכן ואירוע זה, בו נפגמה יוקרתו של העיתון, תרם לא במעט להמשך המגמה הביקורתית של "הארץ" נגד המשטרה.

סדרת הכתבות הראשונה

הסידרה הופיעה תחת הכותרת: "פשע מאורגן בישראל", אשר היא כשלעצמה מעלה את הקביעה כי פשע מאורגן אכן קיים בארץ. על-מנת להמחיש לקורא כי הכתבות עוסקות בפשע מאורגן, המוכר לו היטב מהספרים והסרטים, רבים בהן התיאורים והדימויים הלקוחים מהמאפיה האמריקאית. לדוגמא ("הארץ", 15.4.1971): "... התמונה הסופית שנתקבלה בסוף חקירתי הפחידה גם אותי... המדהים ביותר הוא כי למרות הבדלים כה ניכרים ברקע ובתנאים, הזכירה לי התמונה את המאפיה האמריקאית המפורסמת. גם אצלנו מבוסס הארגון על...". וכן ("הארץ" 4.6.1971): "הדמיון למאפיה האמריקאית לפחות בשלבי התפתחותה הראשונים - מפתיע אך אינו מקרי".

בהקשר זה מציין דוח שימרון כי: "חלק לא מבוטל מהדאגה נעוץ בתדמית הפשע המאורגן כפי שקיבלנו מהספרות האמריקאית, המדעית והקלה כאחד, ומסרטי הקולנוע". יתרה מזאת, נראה כי כדי שהקורא אכן יזהה בכתבות את הקשר בין תוכן ובין התופעה אותה אמור הקורא להכיר מארצות-הברית, הופיעו ארבע כתבות בסדרה זו תחת כותרת הקושרת בקשר אסוציאטיבי את נשוא הכתבה למאפיה האמריקאית והן:

א. "מאפיה תוצרת בית".

ב. "הסנדק".

ג. "קליטתו של מאיר לנסקי".

ד. "אל-קפונה של תל-אביב".

את הכתבה מ- 20.4.1971 "הסנדק" פותח כסלו כך: "לפי דבריו שימש מנטש (מרדכי) צרפתי סנדק ל-100 ילדים לפחות. אנשים באים אלי ומבקשים ממני לקחת את הכבוד הזה" - סיפר לי "...". התיאור והכותרת מעלים קשר אסוציאטיבי פשוט בין מנטש ודון קורליאונה. כסלו, בעיקר באותה כתבה, מבקש להציג את דמותו של מנטש בדומה לדמותו של דון קורליאונה, אם בהדגשת מוצאו הסלוניקאי ושליטתו בעדה זו - בדומה לסנדק הסיציליאני, או אם בקשריו הענפים עם אנשי שלטון. המעניין הוא ציון מכתב התודה ששלח נציב שירות בתי-הסוהר למנטש בגין הספקת חבל התלייה לאייכמן. ודי לחכימא ברמיזא.

הכתבה מה- 28.5.1971, הנקראת כאמור "אל קפונה של תל-אביב", מתייחסת במישרין ל"יעקובלה" - יעקב כהן. ההשוואה לאל-קפונה משאירה מקום מועט ביותר לטעות בקשר לדמותו של "יעקובלה". בכתבה מ- 18.4.1971 מתאר כסלו כיצד דאג מנטש להשיג לעזרא שם-טוב - מחייליו של מנטש שנפל "במילוי תפקידו" - מקום קבורה ומצבה מפוארים, בדומה למנהגי המאפיה האמריקאית.

נראה כי הכתבות מנסות להציג מצג של אמינות והתמחות מקצועית בנושא על-מנת לשכנע הקורא כי אין מדובר במידע "לא רציני": "משך חמשת החודשים האחרונים ניהלתי עשרות שיחות בנושא. דיברתי עם קציני משטרה בכירים, עם ראשי משטרה לשעבר, עם עורכי-דין, אנשי עסקים, פוליטיקאים, אנשים הנמצאים על הגבול הפלילי ועם אנשי העולם התחתון" ("הארץ", 15.4.71).

בכתבה מ- 19.4.71 תחת כותרת המשנה: "מה זה פשע מאורגן" כותב כסלו: "אזרח תמים בישראל רואה עדיין את הפשע המאורגן לפי גירסה הוליוודית - טלוויזיונית. אין דבר רחוק יותר מהמציאות של הפשע המאורגן בארה"ב. מושג כלשהו על כך נתנה עדותו של אחד מאנשי המאפיה

- ואלאצ'י - בוועדת הסנאט של ארה"ב . באחרונה יצא סיפרו של מריו פוצו "דון קורליאונה - איש המאפיה", הנותן גם הוא תמונה נאמנה על שיטות הפשע המאורגן."

על מידת מהימנות עדותו של ואלאצ'י - ראה דיווח בפרק ג' עמ' 24. בהמשך מקדיש הכותב כ- 150 מילים לתיאור המבנה הארגוני והמאפיינים של ה"מאפיה". כך, לצד המסר כי אין הכותב ניזון מעולם הסרטים אלא מאינפורמציה מהימנה (עדות ואלאצ'י), מופנה הקורא לסיפרו של פוזו, "הסנדק", לקבל תמונה "נאמנה" על "הפשע המאורגן".

במטרה לשכנע את הקורא כי אכן הכתבות עוסקות ב"פשע מאורגן", תופעה אשר לה דימויים של חיסולים והשתקות, מתאר כסלו, לעתים בדרמטיות, כיצד רבים מהאנשים שאליהם פנה במהלך הכתבות פחדו לדבר שמא יבולע להם: "לעתים קרובות סגרה שאלתי הראשונה, או שם האיש שאליו הובילו החוטאים בחקירתי, את פיהם של המרואיינים. אחרים ביקשו בפרוש שאניח להם כי הם פוחדים לדבר..." ("הארץ", 15.4.1971).

בכתבה מ- 25.4.1971 מתאר כסלו את הראיון שקיים עם יעקב קנר (לשעבר מפקד מחוז תל-אביב של המשטרה) ומציין כי מזכירתו של קנר נכחה במהלך הראיון "בהתחשב בנושא... מנטש", וכי: "הפגישה עצמה קוימה לאחר דחיות מרובות שבאו מצידו". ראש עיריית תל-אביב סרב להיפגש עימו לאחר שנודע לו נושא השיחה. ואילו: "ראש העירייה הקודם מר מרדכי נמיר, הסכים להפגש איתי, אך זכרונו בגד בו... כל מה שהיה קשור עם מנטש... פרח מזכרונו". המפכ"ל, פנחס קופל, סרב להיפגש איתו בנושא מנטש. קצין אחר (סגן ניצב וולפסון שנחשד בטוהר מידות) סרב אף הוא להיפגש עימו.

הוכחה נוספת לשכנוע הקורא באמינות תוכן הכתבות מספק כסלו בתיאור איומים, כאלו ואחרים, שהופנו אליו אישית בגין "חשיפותיו": "התמונה הסופית שנקבלה בסוף חקירתי הפחידה גם אותי. לא בגלל "העצות הטובות" שהועברו אלי בצינורות שונים כדי שאפסיק את התעניינותי בנושא..." ("הארץ", 15.4.1971). "יאחד הדברים המדאיגים ביותר שקרו בזמן פירסום הסידרה הזאת לא היה קשור דווקא בניסיונות ההפחדה, אלא בהפסקתם. ביום בו פורסמה הכתבה הרביעית... התחיל מסע הצלב הטלפוני של לוחמים אלמוניים. הטלפון בדירתי צלצל בתדירות של כ- 20 פעם ביממה. ומספר אנשים שהתחלפו מדי פעם מסרו צרורות של איומים וגידופים, שתוכנם אינו יפה לדפוס..." ("הארץ", 14.5.71).

התגובות לסדרת הכתבות הראשונה

נראה כי אנשי השלטון בישראל, בדחותם בכל תוקף את הטענות כי בארץ פועל פשע מאורגן, עשו-כן לא רק בגלל העובדה שהודאה בקיום התופעה הייתה מכתימה אותם בשחיתות ובאוזלת יד שאפשרה את צמיחת התופעה החמורה, אלא גם בגלל האוריינטציה הסוציאליסטית המוצהרת של מפלגת השלטון.

האידיאה הסוציאליסטית ינקה את ערכיה ותפיסת עולמה ממשנתם של בעלי הגישה הרדיקלית, אשר רואה במערך הפוליטי השולט במדינה כגורם לפשיעה. אשר-על-כן, יתקשו פקידי ממשל הטוענים להגשמת החזון הסוציאליסטי להודות בקיום פשע בכלל ופשע מאורגן בפרט בארצם. זו גם, ככל הנראה, הסיבה שהמשטרים הקומוניסטיים בברית המועצות וב"גוש המזרחי" לשעבר העלימו במכוון מידע אודות פשיעה בארצותיהם, במטרה להציג קבל עם ועדה כי אכן השיטה הפוליטית המרכזיסטית אינה גורמת לתגובה עבריינית מצד אזרחיה (אדד, 1993). המשטרה הכחישה את הטענה כי בארץ קיים פשע מאורגן. דומה כי הודאה בדבר קיומו של פשע מאורגן בישראל הייתה למעשה כרוכה בהודאה בכשלונה של המשטרה בטיפול בבעיה

והראיה לכך, אליבא דעיתונות, היא העובדה שלא המשטרה חשפה את התופעה החמורה הזו. יתרה מזו, קבלת ההגדרה של רן כסלו כי בארץ קיים פשע מאורגן הייתה יכול להתפרש, מבחינתה של המשטרה, כהסכמה עם כל תוכן כתבותיו לרבות הודאה באוזלת ידה של המשטרה בלחימה בפשיעה ובשחיתות אשר פשטה בקרב אנשיה. לפיכך, ניתן לומר כי נוצר מצב לפיו כל צד מנסה להגדיר המצב בדרך הרצויה לו כדי להוכיח את צדקת דרכו ופועלו. כך החל הויכוח האינטנסיבי בשאלת הפשע המאורגן. בצד הכחשות נמרצות של המשטרה כי בארץ אין פשע מאורגן, יצאה המשטרה להגן על שמה הטוב בשלוש דרכים עיקריות:

א. הגנה עצמית:

הרעיון הוא שהמשטרה עושה כמיטב יכולתה בתנאים שבה היא פועלת, כפי שביטא זאת למשל שר המשטרה **שלמה הלל** ("מעריב", 15.6.71): "הבעיה הקשה ביותר שבה מתלבטת משטרת ישראל היא המחסור בכוח אדם".

ב. טפיחה עצמית:

הרעיון הוא שלא רק שהטענות נגד המשטרה אינן נכונות אלא המצב הוא ההפך הגמור ממה שמצטייר מהן. לדוגמא: ב"מעריב" 3.9.1971 מצוטט שר המשטרה בקשר לחשדות שהועלו לאחרונה כלפי מספר קצינים: "יש לנו חיל משטרה טוב וקצונה טובה ומסודרת והחתך שלה יכול להתמודד עם כל משרד ממשלתי או גוף אחר העוסק בענייני ציבור".

ג. ביקורת עצמית:

רעיון זה מבטא תפיסה המודה בקיום ליקויים מסוימים וכי יש צורך לתקנם, כשם שניתן לראות זאת למשל בדברי שר המשטרה **הלל** בכנסת בעת דיון על העלייה בפשיעה ("מעריב", 22.12.71): "**אין לתלות את הקולר רק במשטרה**. זוהי מסכת חברתית סבוכה שיש לה נגיעה ישירה לבעיות חינוך, סעד, שירותים מוניציפאליים...".

יחד עם ההכחשות של המשטרה לקיומו של פשע מאורגן בישראל, הטיל שר המשפטים על היועץ המשפטי לממשלה מר **מאיר שמגר** לבדוק את הטענות אשר הועלו הסדרת הכתבות.

"דוח שמגר"

בספטמבר 1971 הגיש היועץ המשפטי לממשלה, לשר המשפטים, את ממצאי בדיקתו בקביעתו, בין היתר, כי אין ראיה לקיומו של פשע מאורגן בישראל (שמגר, 1971): "כפי שציינתי בראשית דברי, שניים המישורים אליהם התייחסתי בסקירת זו: תחילה פניתי לבחינת השאלה אם צודק מר רן כסלו כאשר הוא מעלה את התיזה שלו בדבר קיום פשע מאורגן, הפועל, כפי שהוא חוזר ומדגיש פעמים אין ספור ובייחוד בכתבה "ג **בידיעת המשטרה ובהסכמתה האילמת**... תשובתי במישור הראשון הינה **שלילית**...".

באשר לשאר הטענות שהועלו נגד המשטרה, סיכם **מאיר שמגר** כי: "האשמות אלה נגד המשטרה הן חסרות יסוד ובחזרות הרבות עליהן בכתבות השונות ובייחוד בכתבה "ג, אין כדי להוסיף להן משקל... על כן להצטער על-כך שהאשמות אלו נגד המשטרה בכלל ראו אור". כסלו² (1990) ובוכנר (1990) מדווחים כי בשעתו מעמדו של מוסד היועץ המשפטי לממשלה בכלל ושל מאיר שמגר בפרט היה רם ונשגב. על-כן לא ייפלא כי מסקנותיו לא זכו לביקורות ישירות ונוקבות. יתר על כן, עמדתו בנושא שימשה למשטרה כמשענת איתנה לטענתה כי בישראל אין פשע מאורגן, וכבסיס טוב לנסות ולהוריד את הנושא מסדר היום, בטיעונים שונים כאשר העיקריים שבהם היה הטיעון כי הויכוח הינו עקר, ולא רק שאינו מביא תועלת אלא הוא אף מסב נזק למשטרה ולציבור עצמו, כפי שהתבטא השר **הלל** בראיון שהעניק לרפאל בשן ב"מעריב"

בתאריך 24.9.71 : "אני חושב שהדוח הזה היה חשוב כדי להביא אותנו לטפל בדברים האמיתיים ולא בדברים המדומים... במשך חודשים הייתה הארץ כמרקחה על קיומו כביכול של פשע מאורגן בישראל, וזה הסיט את תשומת הלב שלנו מהדברים עליהם אנו אחראים... אני מעריך, שהציבור הזה היה לו נזק מסוים מכל הדיבורים האלה... אמרנו פשע מאורגן ועכשיו מסתבר פתאום שאין... התיאורים המשתמעים על שיתוף פעולה של המשטרה עם עולם הפשע ועל כך שהמשטרה מסתירים מדעת את עובדת קיומו של פשע מאורגן - פוגע בהרגשה ובאמינות של המשטרה". או הראיון אחר לרם עברון אמר שר המשטרה ("דבר", 17.3.71) כי: "האווירה מגבירה את ממדי הנשירה ממשטרת ישראל".

דומה כי המשטרה קיוותה כי לאחר פרסום דוח שמגר יירד הנושא מסדר היום וירווח לה. נציגי המשטרה הקפידו לא לשרבב לטרמינולוגיה שלהם כל מינוח המתקשר עם המושג פשע מאורגן. לדוגמא ב"מעריב" 9.12.71 נאמר כי מפקד משטרת חיפה נשאל במסיבת עיתונאים על נגע הברחות הימאים ועל המסחר בסחורות מוברחות ובין היתר כך השיב: "אני יכול לומר בבטחה שאין כל מערכת פשע מאורגנת בנושא הברחות". אולם התקשורת סברה אחרת.

סדרת הכתבות השנייה

סדרת הכתבות השנייה פורסמה בעיתון "הארץ" בין התאריכים 18.8.1972 - 29.9.1972 וכללה תשע כתבות, גם הן מפרי עטו של רן כסלו, כמפורט בלוח מס' 2. הסידרה השנייה החלה להופיע לאחר שהסרט "הקשר הצרפתי", שהיה ל"שובר קופות", הוקרן בארץ (ההקרנות הראשונות החלו בפברואר 1972), ובסמוך לתחילת הקרנת הסרט הנודע "הסנדק" (ההקרנות הראשונות החלו בספטמבר 1972) המבוסס על סיפרו של מריו פוזו (1969), כפי שיורחב בהמשך. נראה כי המחבר ראה לנכון, בתחילת הכתבות, להתמודד עם מסקנות דוח שמגר. מחד, היה עליו לקעקע את מסקנות שמגר על-מנת להגדיל את כובד משקלם של דבריו על הפשע המאורגן. מאידך, הוא נאלץ לעשות זאת בטקט, הואיל ובעת ההיא איש לא "העז" לתקוף אישית את היועץ המשפטי לממשלה. כסלו נחלץ מדילמה זו בכך שהוא רשם את דברי הביקורת על דוח שמגר כדברים אשר נאמרו על-ידי אחרים, ברם מבלי לזהותם שמית. גם מילות הביקורת עצמן נרשמו, יחסית, בלשון המעטה ובצורה העוקפת את שמו או תפקידו של היועץ המשפטי לממשלה: "אנשים המקורבים לנושא, בחלקם אלה השייכים למערכת החוק במדינה - כולל קציני המשטרה בעמדות מבצעיות ולא דווקא הפיקוד העליון - הצביעו על מגרעות וליקויים רבים בממצאים הרשמיים" ("הארץ", 18.8.1972).

לוח מס' 2. הסדרה השנייה : "פשע מאורגן בישראל" מאת רן כסלו.

המספר	התאריך	שם הכתבה
1	18.8.72	דור חדש בא - הצעירים דורשים את חלקם בנטל אך לא הם המושכים בחוטים
2	22.8.72	בוסי, מלך אילת - עבריינים זורמים לעיר הדרומית וקונים בה מעמד מיוחד
3	25.8.72	המוסד של משפחת סחה
4	29.8.72	שביל הזהב של ההברחות
5	1.9.72	המוות הלבן
6	8.9.72	המסלול החדש של ההירואין
7	15.9.72	כנופיית הכרם
8	22.9.72	הארגון הצרפתי
9	29.9.72	שלב חדש בהתארגנות - מאמר אחרון בסדרה המסכם את נסיבות הפשע המאורגן בישראל

הרושם המתקבל מקריאת סדרת הכתבות השנייה הוא כי "ציור המצב" של הפשע המאורגן נעשה בצבעים בהירים יותר מאשר בסדרה הראשונה ו"טון" הדברים מינורי יותר. ואולי אפילו נסיגה במשהו מדברים שנכתבו אז. אין להוציא מכלל אפשרות כי ממצאי דוח שמגר השפיעו על מחבר הסדרה במיתון ניסוחיו. לדוגמא: במאמר הראשון בסדרה השנייה (18.8.72) נרשם כך: **"בממצאים שפורסמו בסידרת הכתבות הראשונה על הפשע המאורגן הצטיירה תמונה של ארגון רופף... אין בארגון הזה... חלוקת תפקידים מוגדרת בין "ראש גדודים", "קצינים" ו"חיילים" במתכונת האמריקאית...".** עיון חוזר בסדרת הכתבות הראשונה מגלה כי דווקא שם הוצג ארגון "יעיל ורציני". לדוגמא:

- א. ב"הארץ" 14.5.71: **"...מפליאה גם המשמעת - כלפי האדם המארגן את המבצעים".** ובהמשך בעניין אחר: **"...הופכים לחיילים ממושמעים כאשר הם מתייצבים במגרש... כסדרנים מטעמו של מנטש".**
- ב. ב"הארץ" 21.4.71: **"השפעתו של מנטש... בנויה על שני יסודות: קשרים הדוקים עם רבים מאנשי הצמרת וקשרים נמרצים ורב גונים עם מאות אנשים הנמצאים תחת חסותו והמשתייכים לעולם התחתון... נותנת לו כוח השפעה לא מבוטל על חייליו ועל בעלי חזקות כמו...".**
- ג. ב"הארץ" 19.4.71: **"באותו שטח של "מתן חסות"... פועל מזה כמה שנים ארגון יעיל למדי...".**
- ד. ב"הארץ" 18.4.71: **"מנטש נשאר נאמן לחייליו וידידיו... גם אחרי מותו של שם-טוב לא הסיר מנטש את חסותו מהחניויות. הוא מונה גם כאפוטרופוס חוקי לירושנו של מזרחי, ומטפל בילדיו ובאלמנתו...".**

אך מעל לדוגמאות אלו עומדים הדברים אשר נרשמו במאמר האחרון בסידרה הראשונה (4.6.1971) אשר אינם עומדים בקנה אחד עם התיאור של "ארגון רופף" וכו': **"יהרושם המדכא שנתקבל מפירסום הסדרה... העובדות חמורות מאוד ומדאיגות מאוד... קיימת בתל-אביב רשת של בתי הימורים. קיומם עושה את חוקי המדינה לבדיחה... רוב המועדונים קשורים זה בזה דרך האנשים המנהלים אותם ודרך האיש המממן את ההימורים. ספק אם יכול לקום קלוב מחוץ**

למסגרת זאת... קיימת כמעט בגלוי **רשת החסות** - פרוטקשן... מצליחה בתל-אביב **רשת** למתן הלוואות בריבית קצוצה ורשת יעילה לגבות תשלומים... בשווקים עירוניים... פועלת בהצלחה **רשת החסות**... פועלת בתל-אביב **רשת** בתי זונות והוחל בארגון **רשת** לניהול זנות ברחובות... פועל כוח מאורגן המבוסס על... המסוגל לגייס מאות "חיילים" למילוי תפקידים אפלים. כוח זה מבוסס גם על קשרים הדוקים עם אנשי צמרת במימסד... האדם העומד בראש הכוח מעניק חסותו לרבים מראשי העולם התחתון, מקשר בין עולם הפשע ושטחים שונים בפשע המאורגן לבין צמרת המדינה... האיש הוא בעל כוח רב מאוד, מהווה בזעיר אנפין רשות עליונה בחלק מסוים של החברה הישראלית...".

יש לשים לב כי השימוש במונח "רשת של..." אינו מקרי. המושג "רשת", כהגדרתו הלשונית הוא "כלל המוסדות, הסניפים וכדומה הנמצאים באזור מסוים והקשורים זה בזה בהנהלה מרכזית אחת או בתכנית ארגונית כללית". המונח "רשת של..." מתקשר עם המושג "ארגון" על כל המשתמע ממנו, בניגוד למונח "כנופיה של..." המתקשר עם תופעה ספוראדית. דומה כי תיאורים אלו אינם עומדים בקנה אחד עם האמור בכתבה הראשונה בסדרה השנייה על כך שבסדרה הראשונה הצטיירה תמונה של ארגון "דופף" וכו'. ככל הנראה המגמה ל"מינוריות" בסדרה נובעת, כאמור, מההשפעה של דוח שמגר.

מסר נוסף המועבר בתחילת הסדרה השנייה הוא המסר שהסדרה לא הייתה לשווא ומיותרת כפי שטענה כנגדה המשטרה, אלא, נהפוך הוא, הסדרה, בין היתר, תרמה תרומה של ממש והביאה לירידה בכוחו של הפשע המאורגן. כסלו בכתבה מ-18.8.72 תחת הפרק "תמורות בעקבות הפרסום" מפרט בהרחבה כיצד.

דוגמא נוספת להתמתנות המסוימת שהחלה בסדרה השנייה היא בעוצמת הביקורת נגד המשטרה. בשעה שבסדרה הראשונה תוארו מקרי שחיתות במשטרה וקשרים של הפשע המאורגן איתה, הרי לאורך הסדרה השנייה אין תיאורים על שחיתויות במשטרה אלא על חוסר אונים למירב. לדוגמא: בשעה שבכתבה מס' 5 מהסדרה הראשונה מתואר קשר בין סגן מפקד מחוז תל-אביב לבין מנטש, מסופר על מנטש שיכול לסדר שיסגרו לחשודים תיקים במשטרה או להקל עליהם בדרך אחרת, שיכול הוא לסדר חופשות לאסירים, וכן מסופר על קשריו עם שר המשטרה **בכור שטרית**, עם מפקד מחוז תל-אביב וראש אגף התביעות של משטרת תל-אביב; ובשעה שבכתבה מס' 13 מהסדרה הראשונה מוזכרים הקשרים בין הפשע המאורגן למשטרה, הרי שבסדרה השנייה הביקורת החריפה ביתור נגד המשטרה מופיעה בכתבה מ-15.9.72 בזו הלשון: "ימול הארגון הזה - ככל שיהיה פרימיטיבי - נמצאת המשטרה במצב של חוסר אונים כמעט מוחלט...".

כאמור, לאורך הסדרה השנייה אין תיאורים של שחיתות והשחתה במשטרה כמו בסדרה הראשונה, אלא לכל היותר ביקורת על אוזלת יד, למעט בכתבה המסכמת של הסדרה השנייה (29.9.72) אשר בה שוב מוזכרים על גבי תרשים קשרים בין המשטרה ובין "המאפיה התל-אביבית", וכן ביקורת ישירה על-כך שלאורך השנים האחרונות הקדישה המשטרה "מאמצים רבים לטייח המציאות". ייתכן ומה שנראה כחזרה לסגנון של הסדרה הראשונה נובע מהריחוק מהשפעת דוח שמגר ומהיתרון שלכאורה יכול היה להצטבר לזכות דעתו של רן כסלו הודות לפירסום סדרת הכתבות השנייה.

טרם אסיים את תאור הסדרה השנייה אחזור לרעיון המופיע בראש פרק זה ואוסיף כמה מילים על אמצעי רטורי אופייני לשלושת הכתבות: השוואת "המציאות" כפי שהכתבות מבקשות

להציג, לסרט קולנוע מפורסם (או לספר ידוע). בסדרה הראשונה היה זה "הסנדק". בסידרה השנייה - "הקשר הצרפתי" אשר הוחל בהקרנתו בארץ בפברואר 1972, ונעשה בו שימוש בכתבות מתאריך 8.9.1972 ("שיבוש בקשר הצרפתי") ומתאריכים 22.9 ו- 29.9.1972 ("הארגון הצרפתי"). לפיכך, נשאלת השאלה אם ב"השוואות" אלו אין משום בניית מציאות - ולא זה נושא חיבורנו.

התגובות לסדרת הכתבות השנייה

בעוד שהמשטרה המשיכה לשלול את הטענה כי בארץ פועל פשע מאורגן, תוך השענות על ממצאי דוח שמגר, אמצה התקשורת את המונח ובכל הזדמנות הייתה משתמשת בו בעיקר בעת סיקור דברים שנאמרו על-ידי "אישי ציבור" ובעלי תפקידים בממסד. כסלר² (1990) מסר כי בעקבות פרסום שתי הכתבות הוזמן להרצאות רבות בקיבוצים ומועדונים שונים ("רוטרי", "גייסי" וכד'), וגם ברדיו הוא רואיין לעיתים קרובות. בטלוויזיה הוא לא רצה להופיע, למרות שנתבקש לכך, מאחר ולטענתו לא רצה להיחשף בפני "העולם התחתון". נראה כי הויכוח נכנס לשלב של "מלחמת עמדות" סטטית. כל צד התבצר בגישתו. המשטרה ביקשה להוריד הנושא "מסדר היום" ואילו התקשורת רצתה להיפך. לכאורה היה "המשחק" במצב של "תיקו", אולם דומה כי התקשורת, אשר בהצלחתה לזכות שוב ושוב במשחק ב"הארכת זמן", הלכה וצברה נקודות יתרון על פני המשטרה והממשלה. התגבורת המשמעותית לגישה של המדיה באה מצד פוליטיקאים מחוגי הימין במדינה. בשעה שהחרדים והשמאל כלל לא התעניינו בנושא ולא היו גורם בויכוח, הימין: "גח"ל" ו"המרכז החופשי" (בראשות **שמואל תמיר**) החלו ל"דחוף" את הנושא קדימה (כסלר², 1990). האינטרס של מפלגות הימין לדחוף את הנושא קדימה נראה בברור. עד 1977 חבש הימין את ספסלי האופוזיציה בכנסת. סדרת הכתבות, בייחוד הראשונה, קשרה את מנטש ואחרים מהפשע המאורגן למפא"י - מפלגת השלטון. שר המשטרה, **שלמה הלל**, אשר הגן על עמדת המשטרה כי אין פשע מאורגן בארץ, גם היה ממפא"י. אשר-על-כן אין פלא ש"הימין" אימץ את הגישה כי יש פשע מאורגן הנובע, בין היתר, לשיטתו, משלטון מסתאב הקשור אליו. יוצא אפוא כי בתום התקופה הראשונה לויכוח (1971 - 72) הרעיון כי בישראל ישנה בעיה חברתית מסוג של פשע מאורגן זכה ללגיטימיות הנדרשת על מנת להמשיך ולהתקיים. אולם עדיין רחוקה הדרך עד שהרעיון יזכה להכרה וללגיטימיות הרשמית מצד רשויות השלטון בארץ.

הויכוח בשנים 1973 - 1977

"תקופת החביון" 1973 - 1975

בשישה באוקטובר 1973 פרצה מלחמת יום הכיפורים אשר נמשכה תשעה עשר ימים וחוללה התפתחויות משמעותיות בחברה ובתרבות הישראלית. לאחריה התרחשו שורה של אירועים ביטחוניים, מדיניים ופוליטיים אשר דחקו את הויכוח על הפשע המאורגן לקרן זווית. השנים 1973 - 1975 היו תקופת חביון בויכוח. אציין את האירועים העיקריים של אותם השנים:

בחירות לכנסת השמינית.	31.12.73
נפתחת מלחמת התשה בחזית הסורית שנמשכה עד 29.5.74.	6.3.74
אפריל 74 בעקבות פירסום דו"ח ביניים של ועדת אגרנט, מתפטר ראש הממשלה גולדה מאיר.	74
פיגוע בקרית שמונה. 16 אזרחים נהרגו.	11.4.74
פיגוע במעלות. 20 בני-אדם נהרגו.	15.5.74

13.6.74	פיגוע בקיבוץ שמיר. 2 נשים נרצחו.
24.6.74	פיגוע בנהריה, אם ושני ילדיה נרצחו.
19.11.74	פיגוע בבית שאן. 4 אזרחים נרצחו.
30.11.74	פיגוע בכפר ריחניה. אדם נרצח.
5.3.75	פיגוע במלון סבוי. 11 איש נהרגו.
15.6.75	פיגוע בכפר יובל. אדם נרצח.
4.7.75	מקרה תופת התפוצץ בכיכר ציון בירושלים. 13 בני אדם נהרגו.
13.7.75	פיצוץ ברח' יפו בירושלים. 6 הרוגים.

בין אירועים אלו ראוי לציין את תנועות המחאה שפעלו נגד הממשלה בתחילת 1974 על רקע מחדל מלחמת יום הכיפורים, עליית גוש אמונים, במחצית 1974, לזירה הפוליטית בארץ, ומשבר כלכלי אשר פקד את המדינה בשנים 1974 - 1975 עד לכדי נקיטת בצעדי צנע כלכליים. בשנת 1975, על רקע התגברות הפעילות החבלנית העוינת, המשטרה הקימה את המשמר האזרחי. כל אלו ואחרים העסיקו את התקשורת וסיפקו לה חומר לכותרות ולכתבות בשפע רב. על-כן אין פלא כי בעיית הפשע המאורגן נדחקה הצידה במהלך השנים 1973 - 1975. יחד עם זאת, המושג פשע מאורגן או מאפיה היה לשימוש שכיח בפיו של כל מאן דהו אשר ביקש להעלות נושא פלילי חמור, לטעמו, לסדר היום, כאשר המשטרה מצידה המשיכה להתעלם מהמושג. לדוגמא, ב"מעריב" (25.12.75) התפרסמה ידיעה על מאפיה הפועלת בשווקים בהקשר לסחיטת דמי חסות. שר המשטרה הגיב על-כך, תוך התעלמות מהמושג מאפיה, בטיעונים שתכליתם להסיר מכסימום אחריות על המצב מהמשטרה, ועיקרם הרעיון שהפתרון לבעיית דמי החסות אינו רק בידי המשטרה אלא בידי הקורבנות לסחיטות, שאינם מתלוננים: "... רק אם יתלוננו - נוכל לפעול...". ואילו המצב נגרם לדעתו בגלל מדיניות ענישה מקילה של בתי המשפט "שאינם מטילים על הסחטנים ובעלי אגרוף אלו" עונשים כבדים שיש בהם כדי להרתיע.

מטבע לשון ראוי לציון אשר נעשה בו שימוש ייחודי לאחר מלחמת יום הכיפורים הייתה המילה **מחדל**. המושג מחדל התקשר לטראומה של התקפת הפתע של הערבים וחוסר המוכנות של צה"ל מולה, ואוזלת היד של הדרג המדיני בכל הקשור למניעתה. לפיכך כל שימוש במושג מחדל בזיקה לטענה כלשהי - התקשר אסוציאטיבית עם תחושה של סכנה שצריך לעשות מעשה למונעה. ואכן, גם בויכוח על הפשע המאורגן הירבו הטוענים לקיום התופעה להשתמש במושג "מחדל". ניתן לקבוע כי ככל שהזמן הלך והתרחק ממלחמת יום הכיפורים והמתח הביטחוני הלך וירד - כך החל הויכוח על הפשע המאורגן לתפוס מקום הולך וגדל בתקשורת.

החזרה לכותרות

בשנת 1976 עלה הויכוח ל"טונים" חסרי תקדים. פישמן וארגוב (1980) מונים שלוש סיבות לכך:

- א. **העובדה שיש עליה תלולה בפשיעה** - לאורך כל השנים.
- ב. **מידת ההתבלטות של הפשע לציבור הרחב**: לדעתם, עד לשנות ה-70 התעלמו, באופן יחסי, אמצעי התקשורת מתופעת הפשיעה. תשומת ליבו של הציבור הוסבה במידה רבה לכיוון בעיה זו לאחר מלחמת ששת-הימים, עת חלה עליה משמעותית בסוגים מסוימים של עבריינות. נטייה זו התחזקה ביתר שאת לאחר מלחמת יום הכיפורים.

ג. **המשבר החברתי** שבא בעקבות מלחמת יום הכיפורים הביא לידי חיטוט פנימי בחולי החברה, ולהדגשתן של בעיות החוק והסדר.

בנוסף לכך ניתן לציין כי מעיון בכותרות של שנת 1976 נראה כי המתח הביטחוני הלך ופחת, עובדה שתרמה אף היא לאפשרות להתגברות הויכוח. לכאורה, האירועים החשובים באותה שנה לא היו בעוצמה כדוגמת הפיגועים וההתרחשויות שהיו בשנים 1974 - 1975. בין הבולטים שבהם ניתן לציין כי ב- 22.2.1976 הסתיים פינוי מערב סיני במסגרת הסכמי הביניים עם מצרים. ב- 4.7.1976 התחולל מבצע "אנטבה". באוקטובר 1976 "התפוצצה" פרשת ידלין". וב- 20.12.1976 התפטר ראש הממשלה, **יצחק רבין**, בעקבות פרשת מטוסי ה-F-15. בעקבות כך הקדימה הכנסת את הבחירות למועד 17.5.1977.

סביר להניח כי התגברות הויכוח בשנת 1976 קשורה גם לעובדת הימצאו של חבר כנסת חדש בכנסת השמינית, **אהוד אולמרט**, אשר שימש כנושא "הדגל" הפרלמנטארי לטענה כי קיים פשע מאורגן בישראל. התקשורת לא קיפחה את מי שהפך "לשגרירה" לטיעון בכנסת והעניקה לו כיסוי נרחב, מצדך אשר כל פוליטיקאי זקוק לו כאוויר לנשימה. ניתן להסיק כי הויכוח והטיעון שבישראל קיים פשע מאורגן שימש במידה רבה ככלי בידי אולמרט, איש האופוזיציה, לנגח את מפלגת השלטון ("המערך") בכלל, ואת הממשלה ושר המשטרה בפרט. יתרה מזאת, העובדה כי האופוזיציה תמכה בטיעון של המדיה, היוותה עבורה הוכחה לצדקתה בויכוח. הבעיה הלכה וצברה לגיטימציה והתקשורת בסיוע פוליטיקאים ואחרים המשיכה במסע הצלב שלה, עד להשגת ההכרה הרשמית בבעיה.

שר המשטרה, בשונה מהמפכ"ל ומהיועץ המשפטי לממשלה, הוא בעל הנגישות הטובה ביותר לתקשורת מהצד של שוללי הבעיה. בשלב הזה של הויכוח היה עליו להתעמת אישית וישירות, לעיתים פנים מול פנים, עם "צלבן" היושב בכנסת - אולמרט, בניגוד למצב שהיה ב- 1971-72 שהיה עליו להתעמת עם כתבות עיתונאיות וחברי כנסת מזדמנים ומתחלפים שטענו נגדו. בעימות האישי הזה, המסוקר למכביר בתקשורת, מתגברים האמוציות והמלל. הויכוח ההולך ונעשה בוטה, מספק כותרות לעיתונות המלבות את הויכוח, וחוזר חלילה.

כך לדוגמה, במענה על טיעוני אולמרט כנגד המשטרה ומחדליה, בדיון בכנסת על גילויי האלימות ("מעריב", 28.1.1976), תקף השר **הלל** את אולמרט ואמר: "במקום טיפול ענייני במידת העומק ורוחב היריעה הנדרשים לנושא מורכב זה, אנו עדים לבליל של פירסומים בהם משמשים בערבוביה, בצד מידע לא נכון, גם עובדות בלתי בדוקות, חצאי אמיתות ורכילות של שווקים. לא אחת אני אפוף קנאה לנוכח מעלליהם של בלשי הצלולואיד הטלוויזיוני, המפענחים פרשיות סבוכות תוך 50 דקות... נראה כי לקנאתי זו מצטרפים בעת האחרונה גם אנשים נכבדים, אשר במהלך חקירות נמרצות בבתי קפה ובמועדוני קלפים, או עלעול תוך ישיבה בכורסה נוחה בגוילי עיתונים מיושנים, הם מצליחים להגיע לאותה מידת יעילות. יבול זה של שוטטות ליל מוצא לו ביטוי למחרת באותיות קידוש לבנה שחור על גבי לבן בעיתונות".

אולמרט לא טמן ידו בצלחת וסיפק "עובדות" על הסתאבות המשטרה ומחדלי השר האחראי עליה. בין היתר טען אולמרט כי המשטרה ניצלה כסף שהוקצב לה למלחמה ב"פרוטקשן" לשם החלפת רכב לקציניה. השר **הלל**, בהכחישו זאת, ניסה לערער את אמינותו של אולמרט באמצעות מה שנראה לו כ"קלפים החזקים" שלו ובעיקרם דוח שמגר. **גבי ברון** "מעריב", 27.4.1976, כתב כי השר הזכיר בפרשה אחרת שהעלה חבר הכנסת אולמרט - היקף הפשיעה המאורגנת - נבדקו

הדברים באופן יסודי וקצין בכיר נפגש עם חבר הכנסת בעניין זה, וכי הבירור העלה כי למרבית הכרוזותיו של חבר הכנסת אולמרט לא היה כיסוי עובדתי, וחלקן נשאב מכתבות שהתפרסמו לפני שנים בעיתונים ואשר הופרכו כבר אז על-ידי מי שהיה היועץ המשפטי לממשלה, שופט בית המשפט העליון, **מאיר שמגר**.

דוגמא אחרת לאופי הויכוח וסיקורו תשמש הכתבה מ"מעריב" מתאריך 21.7.1976 מאת **יהושע ביצור** על דיון בוועדת הפנים של הכנסת על בעיית "הפרוטקשן": **האווירה בישיבה זו הייתה מחושמלת וטעונה מתח גבוה**. הדבר נבע מכך שיושב ראש הוועדה, חבר הכנסת יורם ארידור, הזמין את סגן-ניצב סמי נחמיאס להופיע לפני הוועדה כדי להסביר לה את פעולות היחידה המיוחדת של המשטרה העוסקת במערכה נגד הפרוטקשן. ואולם שר המשטרה אסר על הקצין להופיע לפני הוועדה. תחת זאת הופיע השר בכבודו ובעצמו יחד עם המפכ"ל והסביר כי **האיסור על קציני משטרה להופיע לפני הוועדה נובע מן הצורך למנוע דליפת מידע מודיעיני חסוי**".

במאמר מוסגר ראוי לציין כי סגן-ניצב **סמי נחמיאס** אשר גויס למשטרה בשנות ה-70 לתפקידי מודיעין (שימש כקצין מודיעין ראשי) גרס כי בישראל אכן קיים פשע מאורגן והוא דרש אמצעים רבים על מנת לטפל בתופעה. התקשורת, מטבע הדברים, ראתה בו "שותף" נאמן לרעיון והעניקה לו "כיסוי" נרחב, בייחוד אחרי פרישתו מהמשטרה בשל מחלוקות בינו ובין פיקוד המשטרה.

בהמשך הכתבה כתב **ביצור** כי מר **ארידור** האשים את השר **הלל** כי טענותיו שאין למעשה פשע מאורגן בתחום גביית דמי חסות, **מפחיתים את חומרת הבעיה, ומחלישות בכך את המאבק נגד עולם הפשע**, וכי שר המשטרה האשים את חבר הכנסת אולמרט בציטוט מסולף ומטעה של דברים שאמר בוועדת הפנים סגן-ניצב נחמיאס בעניין קשריהם של עבריינים בחלונות הגבוהים. המפכ"ל התריע כי פירסמו דברים חסויים. אולמרט השיב כי המשטרה אינה מעוניינת שהקצינים ימסרו מידע מלא לוועדת הפנים כי עלול להתברר כי במשך שנים המשטרה לא עשתה דבר בתחום זה. השר הלל הסביר כי **קציני משטרה העובדים בשטח אינם רגילים להופעות בוועדות פרלמנטריות ולכן עלולים להיכשל בלשונם**. חבר הכנסת **אולמרט** התריס כלפי השר כי זהו טיעון מגוחך וכי השר מציג את קציני המודיעין שלו כאילו הם חבורה של נערים בלתי אחראיים. הוא אף האשים את השר כי **הוא מופיע לפני הוועדה שלא בתום לב**.

השר **הלל**, בהתבטאויות חוץ פרלמנטאריות, המשיך לשלול את קיום הפשע המאורגן וביקש להורידו "מהבמה" בטיעונים אותם פגשנו כבר בעבר. צבי טל ב"מעריב" מה-12.8.1976 מביא מדבריו של השר בפני סטודנטים בחיפה: **"אין פשע מאורגן בישראל והדיבור עליו מזיק לתדמיתה של ישראל"**. לוי יצחק הירושלמי מראיין את השר ב"מעריב" 17.9.1976 האומר בין היתר: **"יש לנו משטרה נקיה, ללא ספק מן הנקיות ביותר בעולם..."**.

שאלה: **יש אצלנו "סנדקים"?**

תשובה: **עצם המשמעות של המילה הזאת Godfather - השונה אצל גויים מאשר אצלנו -**

מוכיחה על נטייה של התבטלות וניסיון לחקות מה שקיים אצל אחרים..."

כאמור, בימיה האחרונים של שנת 1976, בעקבות פרשת מטוסי ה-F-15, התפטר **רבי** והבחירות הוקדמו למאי 1977. ישראל נכנסה לשנת 1977 ולבחירות מהמפורסמות והחשובות בתולדותיה אשר כונו **המהפך**. דומה כי בעקבותן חל גם מהפך בויכוח על השאלה האם קיים פשע מאורגן בישראל.

סדרת הכתבות השלישית

בבחירות לכנסת התשיעית, בתאריך 17.5.1977, המערך, לראשונה בתולדות המדינה, איבד את מקומו הראשון וירד מ- 51 מושבים ל- 33. הליכוד הגדיל במקצת את ייצוגו הפרלמנטארי (43 לעומת 39) ואילו התנועה הדמוקרטית לשינוי - ד"ש - קיבלה 15 מושבים, אשר אפשרו **למנחם בגין** להרכיב את ממשלת הליכוד הראשונה. משרד המשטרה אוחד עם משרד הפנים ובראשם התמנה השר **ד"ר יוסף בורג**.

"הימין", בהיותו באופוזיציה, היה כאמור "נושא הדגל" לטיעון כי קיים בארץ פשע מאורגן. נראה כי עתה, משהפך "הימין" למרכיב הקואליציה בשלטון, היה עליו "לפרוע את השטר" ולהביא להכרה רשמית בקיום הפשע המאורגן. לשם כך היה עליו לעבור שתי משוכות: האחת הייתה צמרת המשטרה אשר דבקה בעמדתה כי אין פשע מאורגן; והשנייה הייתה השר בורג עצמו אשר כיהן כשר גם בממשלות הקודמות שאימצו, בהסתמך על דוח שמגר, את הטיעון כי אין פשע מאורגן, ועתה הוא עומד בראש המיניסטריין האחראי על המשטרה אשר כאמור נשארה מחזיקה בדעתה.

סביר להניח כי למפלגות הימין לא רק שלא היה קושי להודות בקיום הפשע המאורגן בישראל, אלא שאפילו הדבר יכול היה לחזק את תפיסת עולמן ודרכי התעמולה שלהן. נראה כי הודאה רשמית בקיום התופעה, מיד בסמוך להשגת השלטון במדינה - ולא כעבור מספר שנים - תגולל את האחריות להיווצרותה על הממשל הקודם, ותסייע, מצד אחד, לממשלה החדשה "להשחיר" עוד יותר את הממשלה הקודמת בשחיתויות, במחדלים ובאוזלת יד, ומצד שני, תתרום להעלאת קרנה של הנוכחית. יתרה מזאת, לממשלה החדשה, אשר הניפה את דגל הליברליזם החברתי-כלכלי - האנטי-סוציאליסטי, לא הייתה הבעיה להודות בקיום תופעת הפשע המאורגן כשם שלמפלגות השמאל הייתה, בעטייה של האידיאולוגיה המרכזיסטית, כפי שהוסבר בראשית פרק זה. התקשורת לא הרפתה. בחודש אוגוסט 1977 (החל מהחמישי ועד השישה עשר בו) התפרסמו שמונה כתבות בעיתון "הארץ" פרי עטו של **אבי ולנטיין** בסידרה שכונתה: "הפשע המאורגן: המצב עכשיו", כמפורט בלוח מספר 3.

לוח מס' 3. הסדרה השלישית: "הפשע המאורגן - המצב עכשיו" מאת: אבי ולנטיין ("הארץ")

המספר	התאריך	שם הכתבה
1	5.8.77	מחכים ליורש
2	7.8.77	בן הטיפוחים
3	9.8.77	כרטיס הביקור של רחמים אהרוני
4	10.8.77	סוכן כפול במשטרה
5	11.8.77	גזר דין מוות
6	12.8.77	המקרה של אורי לוי
7	14.8.77	עוקץ בדרום אפריקה
8	16.8.77	דף חדש?

הסידרה עוסקת במה שהיא מגדירה כדמויות מפתח ב"פשע המאורגן" וביחוד בבצלאל מזרחי, טוביה אושרי ורחמים אהרוני, בתיאור פעילויות פליליות חמורות שונות בטענה שהן נעשו על רקע פעילות "הפשע המאורגן", ובמתיחת ביקורת על המשטרה בגין אוזלת ידה במלחמה "בפשע המאורגן" ובטוהר המידות של כמה וכמה מקציניה.

בדומה לסדרות הראשונות שם נעשה שימוש בסרטים ("הסנדק", "הקשר הצרפתי") לתאר "מציאות" מסוימת, נעשה גם בסידרה זו שימוש בסרט "העוקץ". בכתבה מיום 14.8.77 תחת הכותרת: "עוקץ בדרום אפריקה" מתוארת פרשת הונאה תוך שימוש ב"עוקץ" כאמצעי להמחשת הפרשה. אמצעי נוסף להעביר את המסר של הכתבה, בדומה למה שראינו בכתבות של **רן כסלו**, הוא ההשוואה עם ה"מאפיה" של ארצות-הברית, תוך הקבלה בין תקופת "הצנע" בישראל לתקופת "היובש" בארה"ב המציינת את ראשית צמיחתה של ה"מאפיה" שם ("הארץ", 16.8.77). גם תיאורים דרמטיים נמצאים בסידרה. הכתבה הפותחת את הסידרה מיום 23.8.77 מתחילה בתיאור מפגש, אשר לא היה מבייש אף לא ספר בלשי מרתק, בין אנשי מודיעין של המשטרה ל"מודיע" מהפשע המאורגן.

במהלך פרסום הסדרה הקימה המשטרה את "ועדת בוכנר" אשר פרסמה את ממצאיה לאחר סיום פרסום סדרת הכתבות. בכתבה מיום 16.8.77 מציין אבי ולנטין כי לדעתו אכן הוקמה הוועדה כתוצאה מהלחץ של המדיה: "...עם מינויה של ועדת בוכנר, בעקבות פרסומי "הארץ". מדוע לא ניגשה המשטרה לבדיקה רצינית של החומר שבידיה ללא הלחץ הציבורי שנוצר בשבועיים האחרונים?".

כמו כן ראוי לציין כי בכתבה זו ודומות לה אשר ראו אור טרם פורסמו ברבים ממצאי "ועדת-בוכנר", לא נטענו טענות אשר נטענו בתר "דו"ח בוכנר" כנגד המשטרה, בין היתר, על-כך שהיא הקימה ועדה פנימית ללא צרוף איש אקדמיה אליה. נראה כי הסיבה נעוצה בכך שהעיתונות המתינה לפרסום מסקנות הוועדה: היה והוועדה תודה שקיים "פשע מאורגן" - היא "תוכשר", ולא - תפסל.

המפכ"ל, אשר עובר להקמת הוועדה, המשיך להכחיש את קיום "הפשע המאורגן" זכה לביקורת כמי שממשיך במאמץ "לתת תיאור מצמצם ומקטין של מימדי התופעה". לעומתו השר החדש **בורג**, זכה לציון לשבח בכך שתחת הנחייתו יצאה ההוראה למנות ועדת בדיקה, בזו הלשון: "יד"ר בורג נקט גישה נכונה, משוחררת מההסתייגויות והוויכוחים הסמאנטיים של העבר". וכנראה לכך התכוון ולנטין בנותנו לכתבה האחרונה בסדרה את הכותרת: "דף חדש?" בהבעת תקווה ששר המשטרה החדש יפתח ביחסי המשטרה עם התקשורת "דף חדש" בכך שתצא הודאה כי קיים "פשע מאורגן" בישראל.

הרקע להקמת ועדת בוכנר

כאמור, הציפיות של התקשורת להודאה רשמית בקיום הפשע המאורגן הלכו וגברו עם הקמת הממשלה החדשה אשר הוצגה בכנסת ב-20.6.1977. למשוואה שהתפתחה בעקבות מלחמת יום הכיפורים: **מחדל** = **ועדת חקירה** נמצא שימוש גם בנושא הפשע המאורגן. בעקבות הטענות על **מחדלי** המשטרה וממשלת המערך בטיפול בבעיה, הלכו וגברו הקולות בתקשורת אשר דרשו הקמת ועדת חקירה בנושא. בדרך כלל הניסוח בעיתונות לדרישה להקמתה היה: **להקים ועדת חקירה לעניין הפשע המאורגן** - ולא לבירור **אם קיים** פשע מאורגן, ללמדך שעובדת קיומו של הפשע המאורגן נתפסה בתקשורת כמובן מאליו.

בוכנר (1990) מצייין כי למיטב הבנתו המפכ"ל דאז, **תבורי**, הונחה על-ידי השר החדש, **בורג**, להקים ועדת חקירה פנימית לבירור השאלה **אם קיים פשע מאורגן**. עיון בכתבות עובר להקמת ועדת בוכנר מלמד כי הודאה בקיום הפשע המאורגן תתקבל באהדה רבה בתקשורת.

תיאור דוח בוכנר

בתאריך 7.8.1977 מינה המפכ"ל, רב-ניצב **חיים תבורי**, צוות לבדיקת תופעת הפשע בישראל. לחברי הצוות מונו:

- א. ניצב-משנה **מיכאל בוכנר** - יושב ראש הוועדה. שימש כראש המחלקה לתפקידים מיוחדים במטה הארצי.
- ב. ניצב-משנה **ראובן מינקובסקי** - חבר הצוות בנושא חקירות. שימש כראש מחלקת החקירות במטה הארצי.
- ג. ניצב-משנה **יהושע כספי** - רכז הצוות ונושא מודיעין כללי. שימש כקצין מודיעין ראשי של משטרת-ישראל.
- ד. סגן-ניצב **יעקב נחמיאס** - חבר הצוות בנושא האיסוף המבצעי. שימש כראש צוות מודיעין מיוחד במחלקה לתפקידים מיוחדים לאחר ששירת תקופה ארוכה בחיל המודיעין בצה"ל.
- ה. פקד **שמואל נרקיס** - חבר הצוות בנושא מחקר מודיעין.

הצוות נתבקש להגיש בתום עבודתו דין-וחשבון לא יאוחר מ-25.8.1977. על-פי בקשתם הוארך המועד לתאריך 31.8.1977. על הצוות הוטל לבחון את הדברים הבאים:

- א. **קווי האופי של התופעה הקרויה בציבור "פשע מאורגן בישראל"**.
- ב. **קווי אופי של פשיעה אחרת.**
- ג. **תהליך התהוותה של תופעת "הפשע המאורגן"**.
- ד. **שיטות ותחומי הפעולה של העבריינים, כולל עבריינים ישראלים בחו"ל.**
- ה. **מקורות המימון והתשתית לפעולה של כל סוגי הפשיעה.**

הצוות לא נתבקש להגיש המלצות.

הצוות הגיע למסקנה כי: **"אין בישראל ארגון-על של פשע השולט על קבוצות פשע רבות ומקיים מערכת שליטה בלעדית (מונופול) על סוג מסוים של פשיעה (דוגמת סינדיקט הפשע בארה"ב)".** המפכ"ל ושר הפנים והמשטרה קיבלו את ממצאי הבירור והמסקנות וסמכו ידם עליהם. בוכנר (1990) ציין כי לדוח צורף נספח סודי שכלל, בין היתר, רשימה של 11 עבריינים אשר הוגדרו על-ידי המשטרה כ"עברייני-על" (יעדים משטרתיים). מאוחר יותר הודלפה הרשימה אשר נודעה לימים כ"רשימת ה-11".

מעיון בדוח עולה, בין היתר, כי הצוות נשען והסתמך על דוח שמגר, אשר קבע בספטמבר 1971 כי **"אין ראיה לקיומו של הפשע המאורגן"**. כמו כן מתקבל הרושם כי הצוות סבר שעניין הפשע המאורגן לא היה אלא כלי לניגוח המשטרה אשר ביקשה להוריד מסדר היום באמתלות שונות ובעיקר בטיעון כי ויכוח עקר זה מסיט את תשומת הלב מהבעיות "האמיתיות" של הפשיעה. כמו-כן מנסה הדוח להסיר מעל המשטרה את אחריותה הבלעדית למצב הקיים, תוך שהוא מצייין כי: **"היגיוניים האחרונים של הפשיעה החמורה זכו לתהודה רבה בכלי התקשורת ויצרו תחושה של חרדה ודאגה בציבור. בעקבות כך הופנו זרקורי ההתעניינות לעבר המשטרה ומידת פעילותה**

בטיפול בנושא, והדבר גרם לביקורת כלפיה, תוך התעלמות ממגבלות אוביקטיביות של חוסר בכוח אדם ואמצעים ותוך התעלמות מנטל התפקידים הרב המוטל על כתפיה. **הביקורת לא התייחסה לאחריות המוטלת גם על הגורמים האחרים במדינה**. הויכוח הציבורי על הפשע המאורגן, מיקד את תשומת הלב לנושא זה והסית את הדעת מהבעיה הכאובה של הפשיעה היום יומית... עבירות שפגיעתן באזרח, בשלום, בשלוותו ובממונו קשות ביותר".

דרך רטורית נוספת של הצוות להתמודד עם האשמות כלפי המשטרה הייתה ב"גיוס" הסטטיסטיקות הפליליות הרשמיות כראיה לכך ש"במשך כל השנים מאז קום המדינה ועד השנה הנוכחית, נמצאת הפשיעה בארץ בתהליך של עלייה מתמדת". לאמור, כי כל טענה על החרפה והחמרה בפשיעה בשנים האחרונות אין לה על מה לסמוך. דומה כי הוועדה אף ניסתה ל"גמד" את תופעת הפשע המאורגן כתגובה לתיאורים והדימויים המאיימים שהופצו סביבה, בעיקר על-ידי המדיה: בעולם כולו, מהווה הפשע המאורגן חלק קטן ביותר מכלל הפשיעה".

תגובות לדוח בוכנר

מעיון בעיתונות שיצאה לאור בארץ בסמוך למועד פירסום דוח בוכנר עולה כי התקשורת, בניגוד למשטרת-ישראל, לא סמכה ידיה - בלשון המעטה - על מסקנות הוועדה, בייחוד במה שקשור היה לויכוח על הפשע המאורגן.

התקשורת ביקרה את הוועדה, הדוח וממצאיו במספר טיעונים, כאשר הבולט בהם הוא שהחקירה אינה אובייקטיבית באשר "המשטרה חוקרת את עצמה". "מעריב" (11.8.1977), במאמר מערכת תחת הכותרת: "עשה זאת בעצמך", מעלה ספק באם: "השיטה הזאת של חקירה עצמית היא העשויה להבטיח שהאמת תצא לאור". בעל המאמר קובע כי: "לא המשטרה היא שצריכה לערוך את החקירה הזאת", אלא על-ידי: "ועדה בלתי תלויה... שתוכל לתת את דעתה גם על השאלה אם לא חטאה המשטרה בשאננות כאשר התעקשה לטעון שאין פשע מאורגן בישראל". בהתחשב בעובדה שהמאמר פורסם טרם סיום עבודת הוועדה משתמע מהסיפא של בעל המאמר כי כל סיכום אשר ישלול את קיומו של הפשע המאורגן בישראל יהיה חטא לאמת. פרופסור **שבח וויס**, במאמר שכתב ב"מעריב" (18.8.1977), טען כי העובדה שמכונן הוועדה קובע את הרכבה הפרסונאלי ובמיוחד את מי שיעמוד בראשה פותחת פתח לאפשרות של השפעה סמויה על ממצאיה ומסקנותיה.

טיעון אחר העולה בעיתונות הוא שהוועדה, לאור ממצאיה, הייתה מיותרת והחטיאה את יעודה (לשיטתה של המדיה). במאמר מערכת ב"מעריב" (21.8.1977) תחת הכותרת הצינית "עוד ועדה" המביעה מסר של הנה קמה לנו ועדה "הטוחנת מים", כותב בעל המאמר כי בעצם העובדה שהוועדה לא נתבקשה להגיש המלצות היא הפכה למיותרת. ב"ידיעות אחרונות", 21.8.1977, בכותרת לרשימה מאת **שמואל (סמי) נחמיאס** נאמר: "דרושים מעשים, לא דיונים. ועדת בוכנר שנתמנתה לחקור בבעית הפשע המאורגן - מיותרת".

אבי ולנטין ברשימה מ- 5.9.1977 ב"הארץ", תחת הכותרת: "הגדרה חדשה בדוח ועדת בוכנר: הפשע בישראל - מקצועי ומתוחכם. תיאור המצב כולל האלמנטים של הפשע המאורגן", מבטא עם קורטוב של ציניות רעיון כי הוועדה במקום להודות כי קיים פשע מאורגן בישראל, **המציאה מונח חדש**. העיתונות לא חסכה בביקורות בוטות אף יותר כנגד הדוח, עד כדי טענות שהוועדה פעלה **שלא בתום לב**: "איסוף החומר, אם נעשה באוביקטיביות וביסודיות..." ("הארץ", מאמר

מערכת מ-1.9.1977). "ועדת בוכנר איננה אלא דוגמא למעשה **טיוח** שאין להשלים עימו... לדעתך אין ועדה זו אלא **אחיזת עיניים**..." ("ידיעות אחרונות", 21.8.1977, מאת שמואל (סמי) נחמיאס). טענה נוספת אשר הועלתה כנגד הוועדה היא על חסר מומחיות והתמקצעות בנושאים שהיא עסקה בהם בגלל שהייתה מורכבת מקציני משטרה **בלבד**: "הוועדה שהייתה מורכבת מקציני משטרה לא הסתפקה בעבודת איסוף החומר אלא לקחה על עצמה גם תפקיד של פרשנות לגבי מונחים של פשע מאורגן... תפקיד אשר ספק אם ועדה מסוג זה הייתה מוסמכת או אף **מסוגלת למלא**" ("הארץ", מאמר מערכת, 1.9.1977).

לאור כל האמור לעיל, יהיה זה רק טבעי למצוא בעיתונות טענות כי הדוח אינו ממצה את נשוא הבדיקה, לדוגמא, ברשימה מיום 4.9.1977 ב"מעריב" כותב **ברוך מאירי** כי בדוח: "אין בו תשובות לכל השאלות אך הוא מצביע על מספר חוטים".

העיתונות ביקרה לא רק את הוועדה אלא גם את המשטרה בציריה אותה כגוף לא אמין וחסר יכולת להתמודד הן עם בעיית הפשע המאורגן והן עם המלצות הוועדה: "יש חשש חמור אם אמנם מסוגלת המשטרה בפיקודה הנכחי להתמודד עם הבעיה הקשה של הפשע המאורגן... הנעשה במשטרה עכשיו מעלה חשש כי אפשרות של טשטוש עובדות והסתרת מסמכים אמנם קיימת..." ("הארץ", מאמר מערכת, 1.9.1977).

טיעון אחר נגד המשטרה היה שהקמת הוועדה שימשה אמצעי של המשטרה להגן על יוקרתה לנוכח הביקורות כנגדה בעיתונות: "הוועדה הוקמה למעשה כדי לשכך את זעמו של הקהל על ההתעלמות הממושכת מן הטיפול בבעיות הפשע המאורגן" ("ידיעות אחרונות", 21.8.1977, מאת שמואל (סמי) נחמיאס). "הארץ" ביטא רעיון זה בסגנון בוטה עוד יותר. במאמר מערכת מ-1.9.1977 נרשם כי המשטרה הדליפה חלקים מהדוח הכוללים שלילת קיום הפשע המאורגן בישראל תוך גלגול כנגד העיתונות כי: "סיפורי הפשע המאורגן הינם בועת סבון". לדעת בעל המאמר: "המשטרה משתמשת בהדלפה לא כדי להביא מידע מוסמך לציבור אלא כדי להגן על תדמיתה המעורערת...". כאשר "מעריב" מציין כי: "במשך שנים הייתה זו מדיניות הרשמית של המשטרה לכפור בקיומה של התופעה..." (מאמר מערכת, 11.8.1977).

מכל האמור לעיל עולה כי העיתונות לא קיבלה את קביעת ועדת בוכנר כי אין בארץ פשע מאורגן, באשר היא ציפתה להודאה במפורש בקיומו. כל ניסוח אחר למצב הפשיעה בארץ שלא היה כולל את צרוף המילים: "פשע מאורגן" לא היה מתקבל על דעתה של המדינה. אשר על כן יצאה התקשורת במתקפה נגד הדוח בשני מאמצים עיקריים כפי שתוארו לעיל:

1. **שלילת הוועדה** - סמכותה, הגינותה, מקצועיותה וכד'.
2. **שלילת מסקנותיה** - והצגתם ככאלו שאינם עומדים במבחן המציאות.

הדגש הושם יותר על שלילת הוועדה, מאחר שככל הנראה היה קל ונוח יותר לתקוף את הגוף שממילא היה לאורך תקופה ארוכה "על הכוונת" ולבטל אותו, מאשר להיכנס לפולמוס אקדמי על ניסוחים והגדרות לתופעות פשיעה. בעצם השמטת אמינות וכשרות הוועדה קל לבנות מצג, ברצף לוגי טבעי, כי מסקנותיה אינן נכונות.

בעקבות דוח בוכנר והתגובות עליו עמדה הממשלה, כפי הנראה, בין הפטיש לסדן. העיתונות - הפטיש - הלמה ושידרה מסר חד משמעי: על המשטרה להודות רשמית כי יש פשע מאורגן בארץ! ואילו המשטרה - הסדן - הנשענת על החלטת היועץ המשפטי לממשלה, עמדה בעקשנותה כי אין פשע מאורגן בארץ. לכן, במצב שכזה, אין הממשלה יכולה להרשות לעצמה לקבל את הדוח

ולאשרו רשמית, אך אין היא יכולה לדחותו כי אחרת היא כורתת את הענף עליו היא יושבת במו ידיה בגוזרה גזר דין בלתי הפיך לחובת יוקרתה ואמינותה של המשטרה.

ביטוי ציורי לדילמה שהממשלה הייתה נתונה בה ניתן למצוא בדרך בה הממשלה קיבלה את הדוח והודתה, כנהוג, למחבריו במכתב מאת השר הממונה ("מעריב", 7.9.1977, ידיעה מאת ברוך מאירי ויחיאל לימור): "חובה נעימה לי להביא לך ולחבריך את תודתי על עבודתכם המוצלחת, המרוכזת והמאומצת, **במיפוי הפשיעה בישראל**. כמו-כן תפקיד נעים לי להעביר לך, ולחבריך, את הבעת התודה של ממשלת ישראל, כפי שנתקבלה בישיבת הממשלה. זאת על-פי הצעת ראש הממשלה".

כזכור, הצוות לא התבקש להגיש דוח הכולל "מיפוי פשיעה", הגם שבפועל, ומטבע הדברים, הדוח אכן כולל מיפוי פשיעה. מכל מקום, הצוות נתבקש באופן דווקני לעסוק בשאלת הפשע המאורגן, ואכן כך נעשה. הממשלה אפוא, בדילמה בו הייתה מצויה, מוצאת דרך לאחוז במקל בשני קצותיו: לקבל ולהודות לצוות על מיפוי הפשיעה בלבד, שאין איש חולק עליו, ולא על הדוח כולו כמקשה אחת.

במצב דברים שכאלו, ובהימנעות פוליטית - במובן הרחב של המילה - מלאשר או להכחיש שיש פשע מאורגן, לא נותר לה לממשלה אלא למנות ועדה נוספת, בכירה יותר מוועדת בוכנר, אשר תפתור את הממשלה ממצוקתה. השאלה אם כן הייתה איזו מין ועדה זו תייה? בפני הממשלה עמדו לכאורה שלוש אופציות: (1) ועדת חקירה ממלכתית על-פי חוק ועדות חקירה, תשכ"ט - 1968. (2) ועדת חקירה פרלמנטארית. (3) ועדת בירור / בדיקה ציבורית. הדעות בממשלה ובכנסת היו חלוקות. סיעת הליכוד, אשר תמכה ללא סייג במאבקו של חבר-הכנסת **אולמרט**, דרשה כי תוקם ועדת חקירה פרלמנטארית בנימוק כי: "דק החלטות של ועדות חקירה פרלמנטאריות מחייבות את רשויות הביצוע של הממשלה ומאפשרות פיקוח שוטף של הכנסת על ביצוע המלצותיה" ("מעריב", 2.9.1977, עמ' 4).

לעומתה, שר הפנים והמשטרה, **ד"ר יוסף בורג**, התנגד בתוקף להקמת ועדת חקירה פרלמנטרית בנימוק כי: "אסור למסור נושא כה חמור וחשוב וחיוני - כמו הפשע המאורגן - לחקרה בידי אנשים שירבו לעשות מזה הון פוליטי" ("מעריב", 24.8.1977), וכי: "... ועדה פרלמנטרית לא תענה לצרכים: במקום לנגח את הפשע ינגחו את המפלגות" ("מעריב", 5.9.1977), והעדיף ועדת חקירה ממלכתית אשר לדעתו: "יתוכל לצבור מידע רב יותר" ("מעריב", 5.9.1977). תימוכין לעמדתו להקים ועדת חקירה ממלכתית יכול היה השר למצוא בידיעה שפירסם **יהושע ביצור** ב"מעריב" 31.8.1977: "הוועד המרכזי של לשכת עורכי-הדין בישראל... הגיע למסקנה שיש להקים בהקדם ועדת חקירה ממלכתית בהתאם לחוק ועדות חקירה. בסיום החלטתו מביע הוועד המרכזי את נכונותה של לשכת עורכי הדין לתרום את תרומתה לעבודתה של ועדת החקירה הממלכתית".

יחד עם זאת, ברוך מאירי ויחיאל לימור ב"מעריב" מיום 7.9.1977 ציינו כי: "מתגבשת דעה לפיה כדאי יהיה למנות ועדה בראשות שופט, ויהיו בה אנשי מקצוע ואנשי ציבור, בדומה ל"וועדת אשר". בכך - מקווים המציעים - יהיה אפשר לשחרר את הוועדה מהליכים של פעולת ועדת חקירה, אשר עבודתה כידוע מתמשכת זמן רב".

כך או כך, בהתחשב בלחצים השונים שתוארו לעיל, דומה כי הקמת ועדה נוספת, אשר תסייע לממשלה להתגבר על מצוקתה, הייתה הכרחית - ואולי אף בלתי נמנעת.

"ועדת שימרון" - הוועדה לבירור נושא הפשיעה בישראל

הרקע להקמת הוועדה

ממצאי ועדת בוכנר, כפי שראינו, לא סיפקו את התקשורת. הממשלה ראתה לנכון למנות ועדה נוספת. השאלה שהתעוררה כאמור הייתה מה יהיה אופייה. הלובי הבלתי פורמאלי של חברי הכנסת שתמך בטענה שקיים פשע מאורגן, ביקש למנות ועדת חקירה פרלמנטארית. חבר הכנסת **אולמרט** שטענתו הייתה כי בישראל יש פשע מאורגן הוזכר כמי שעשוי לעמוד בראשה ("מעריב", 12.8.1977). ועדה פרלמנטארית, מחד, מוסיפה לכנסת יוקרה כפי שטען פרופסור **שבח וייס** ("מעריב", 15.8.1977). לשון אחר: יוקרה לחברי הכנסת שיימנו עליה. ומאידך הייתה מביאה לתוצאה הרצויה לסיעות הימין שתמכו במאבק.

השר **בורג**, בודעו לאן "נושבת הרוח" בכנסת, ידע כי ועדה פרלמנטארית לא תהיה "צמחונית" ועלולה לנגח את המשטרה על כפירתה בת שש השנים בקיום הפשע המאורגן, עד כדי סכנה של "שפיכת המים עם התינוק", מבלי שתהיה לו ולממשלה כל אפשרות לפקח עליה. לשכת עורכי-הדין, כפי שראינו לעיל, צידדה בוועדת חקירה ממלכתית הואיל ובראשה חייב להיות שופט בית המשפט העליון או המחוזי (או שופט כזה בדימוס) ודרך עבודתה דומה לבית משפט. זהו מוסד המעניק סטאטוס ומעמד לא מבוטל לחברי לשכת עורכי הדין.

בסופו של דבר מצאה הממשלה לנכון להקים **ועדת בירור** ולא ועדת חקירה או ועדה פרלמנטארית. נשאלת השאלה מדוע?

באשר לוועדה פרלמנטארית כבר ראינו לעיל מדוע נמנעה הממשלה מלהקימה. באשר לוועדה ממלכתית ראוי לזכור כי החוק קובע שלאחר שהממשלה החליטה להקים ועדת חקירה, עליה להודיע על כך לנשיא בית המשפט העליון **והוא אשר ימנה את היושב ראש שלה ואת שאר חבריה**. ואילו בוועדת בירור הממשלה היא אשר ממנה את היושב ראש שלה ואת שאר חבריה כראות עיניה. דיוני ועדת הבירור אינם נושאים אופי משפטי כמו ועדת חקירה אשר לגביה נאמר בחוק, בין היתר, **כי חל איסור להשפיע או לנסות להשפיע** שלא כדין על הוועדה או על חבר מחבריה בכל הקשור לעבודת הוועדה.

סביר להניח כי הממשלה לא רצתה לקבל מהוועדה החדשה, לכשתסיים עבודתה, שכפול של מסקנות ועדת בוכנר, כי אז "מה הואילו חכמים בתקנתם"!! זאת ועוד, בהתחשב בעובדה כי השר **בורג** טען לימים שהיה הראשון ששלל את הויכוח אם קיים פשע מאורגן בישראל, והכריע שאכן קיים דבר כזה (הדברים נאמרו על-ידי השר **בורג** בישיבת הכנסת מיום 28.2.1978, ראה בפרוטוקול עמ' 2), הרי שרק ועדה שהוא והממשלה ימנו את חבריה עשויה, מבחינתו, לספק. ועדת בירור, אם כן, הייתה מוצא של פשרה בין אינטרסים שונים ומנוגדים, כאשר במהותה היא התאימה יותר לאינטרסים של הצד הפורמאלי החזק בויכוח - הממשלה. חיזוק לדעה זו ניתן למצוא במאמר המערכת של עיתון "מעריב" מיום 11.9.1977 תחת הכותרת "ועדה מיותרת" שם כותב בעל המאמר, בין היתר, כדלקמן: "הממשלה... יוזמה זו ולמנות ועדת חקירה **ציבורית** שהיא מעין פשרה בין ועדת חקירה פרלמנטארית, כפי שתבעו כמה חברי כנסת, לבין ועדת חקירה ממלכתית, כפי שהציע שר הפנים **מר יוסף בורג**".

בהקשר זה ראוי לציין כי בעיתונות היומית נשמעו גם דעות שכל ועדה נוספת מיותרת. במאמר המערכת של "מעריב" מיום 5.9.1977 נכתב בין היתר: "יש מקום לספקות לגבי התועלת שאפשר להפיק בשלב זה ממינויה של ועדת חקירה ממלכתית שתערוך מחקר קרימינולוגי נוסף של

הפשיעה בישראל. מקורות המידע שלה יהיו, קרוב לוודאי, אותם מקורות העומדים לרשות המשטרה בלאו הכי...". מעיון במאמר כולו התרשמתי כי מחברו העריך שגם ועדה נוספת יכולה להגיע לאותן הגדרות וממצאים כמו ועדת בוכנר. על-כן מה הטעם בהקמתה?
 יחד עם זאת ראוי לציין כי, יחסית, היו מעט כתבות או מאמרים אשר הביעו מסר של שלילת ועדת חקירה נוספת, ואלו שהיו - היו פחות בולטים מאשר הפרסומים שציטטו בהקמת ועדה נוספת. מכל מקום, בתוך עשרים ושישה ימים מיום הגשת דוח בוכנר, החליטה הממשלה על הקמת ועדת שימרון.

תאור דוח שימרון

בתאריך 25.9.1977 החליטה ממשלת ישראל למנות ועדה ציבורית שתברר את העניינים דלהלן:

- א. הפעילות העבריינית בישראל, מגמות ההעמקה וההחמרה של פעילות זו, ובעיקר הפשיעה החמורה והאלימה, דרכי התארגנותה ומאפייניה.
- ב. ההערכות הממלכתית למאבק בעבריינות לסוגיה - ובמיוחד בפשיעה החמורה והאלימה - הדרכים למניעתה, לחשיפתה ולהבטחת הבאתם של הנאשמים לדין; וכן ארגון, חיזוק וייעול הגופים והמנגנונים המטפלים בהשלטת החוק ובאכיפתו ותיאום פעולה בין גופים ומנגנונים אלה.

יושב ראש הוועדה היה עו"ד ארוין שימרון שהיה בעל משרד עורכי-דין ובעבר פרקליט המדינה בשנים 1950 - 1953, ועל חבריה נמנו:

- מר יוסף הרמלין - ראש שירות בטחון כללי לשעבר.
 - עו"ד אליהו לנקין - מפקד אוניית אלטלנה.
 - רואה-חשבון יצחק מן - לשעבר נציב מס-הכנסה.
 - מתתיהו סלע - ד"ר לקרימינולוגיה באוניברסיטת תל-אביב, בעבר ניצב במשטרה, שירת כראש אגף החקירות (הביוגרפיות של חברי הוועדה לקוחות מ"מעריב", 28.9.1977).
- מעיון בכתב המינוי עולות הנקודות הבאות:

א. אין אזכור למושג פשע מאורגן. קרוב לוודאי מתוך רצון שלא להכתיב לוועדה מסקנות ומושגים שנויים במחלוקת. אולם, על-מנת להסיר ספק כי עיקר הכוונה במינוי הוועדה היא בירור הטענות על הפשע המאורגן, ציינה הממשלה כי על הוועדה לברר בקשר לפשיעה את "דרכי התארגנותה ומאפייניה".

ב. בכתב המינוי הטילה הממשלה למעשה על הוועדה לברר את מרבית הנושאים אשר הועלו לכותרות בהקשר לטיעונים על הפשע המאורגן כגון: אי יכולת של מוסדות אכיפת החוק לחשוף פעילויות של הפשע המאורגן, הימנעות מלהעמיד עבריינים לדין משיקולים בלתי ענייניים, או כלשון המינוי: "...הבטחת הבאתם של הנאשמים לדין..."; הערכות בלתי נכונה של סוכנויות האכיפה וכד'.

ג. למרות שעיקר "מסע הצלב" של התקשורת, בנושא הפשע המאורגן, כוון כנגד המשטרה: אוזלת ידה, מחדליה והשחיתות אשר פשטה בה, אין כתב המינוי מזכיר את המשטרה כאחד מנושאי הבירור, אלא מציינים בהכללה את המונח: "גופים ומנגנונים המטפלים בהשלטת החוק ובאכיפתו". נראה כי אף לא ארגון אחד מעוניין ששמו יוזכר במפורש כנושא לבירור. המשטרה, לכל אורך הויכוח, ביקשה להראות שהלחימה בפשיעה נוגעת לארגונים רבים אחרים (מס-הכנסה,

משרד החינוך, הרווחה וכד') ולא רק למשטרה. על-כן ניתן לומר כי בניסוח הרחב בכתב המינוי של טווח הבדיקה, יש משום קבלת הטיעון של המשטרה, לפחות בחלקו, של **פיזור** האחריות בנושא הלחימה בפשיעה. דומה כי, ניסוח דווקני, המורה לוועדה לבדוק את פעילות המשטרה בנושא הפשע המאורגן, היה גורם, קרוב לוודאי, לאנטגוניזם מצד המשטרה כלפי הוועדה. ב"פתח דבר" של הדוח, המהווה מעין "הצהרת כוונות" של הוועדה, נרשם כי הנושא שברורו הוטל על הוועדה הינו בעל היקף רחב ביותר ולכן הם מצאו לנכון ראשית: **"לקבוע את הנושאים העיקריים שלהם תינתן תשומת הלב המיוחדת. הוועדה החליטה, על יסוד כתב המינוי, להתרכז בשני נושאים עיקריים שלהם הוקדש הדין וחשבון: החלק הראשון המתאר את גורמי הפשיעה, התפתחותה ואפיונה וכן סוגים מסוימים של עבריינות שהוועדה ראתה אותם כראויים לציון מיוחד"**.

הוועדה מצאה לנכון "לאמץ" כיועץ לא רשמי את ד"ר **מנחם אמיר**, ראש המכון לקרימינולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים (כתוארו אז), תוך שהיא מנמקת זאת כי: **"הוועדה בדעה שלצד הדין והניתוח המעשי מן הראוי להפנות את תשומת הלב גם לביסוס המדעי לבעיות שהם נושא לדיוננו..."**. בהתחשב בעובדה כי אחת הביקורות שהוטחה כנגד ועדת בוכנר הייתה על חוסר סמכותה ומסוגלותה להמציא פרשנות לגבי מונחים של פשע מאורגן ("הארץ", מאמר מערכת, 1.9.1977). הרי שצרוף, ולו גם לא רשמי ובדיעבד, של איש אקדמיה "בכיר" עשוי מבחינת ועדת שימרון למנוע טענות מעין אלו כנגדה בעתיד.

ייתכן ואין זה מקרה שהוועדה ביקשה את שרותיו המקצועיים של ד"ר **מנחם אמיר** דווקא. על-פי עדותו במשפט הדיבה של **בצלאל מזרחי** נגד עיתון "הארץ", גרס עוד בשנת 1971 כי בארץ פועל פשע מאורגן ("מעריב", 6.12.1978).

ראוי לציין כי אפשר להצביע על מספר קרימינולוגים "בכירים" אשר שללו קיומו של פשע מאורגן בישראל. כדוגמא אציין את ד"ר (בתוארו אז) **דויד ליבאי**, ראש המכון לקרימינולוגיה ולמשפט פלילי באוניברסיטת תל-אביב, ואשר בהמשך ארחיב בעניינו. לאמור: מינויו של מר **מנחם אמיר**, ככל הנראה, היה מגמתי.

הוועדה, בתרגמה את כתב המינוי הלכה למעשה, על-פי לשונו ורוחו, העניקה לעצמה חופש בחירה באילו נושאים לעסוק ובמה לא. לדוגמא, היא במוצהר לא עסקה בנושא הזנות בישראל בנימוק שהנושא נבדק על-ידי ועדה בראשות השופטת הדסה בן-ענתו. לעומת זאת, על-אף שאין הדבר נרשם במפורש בפתח הדבר, חלק ארי של הדוח, על נספחיו, עוסק בפשע המאורגן. בהתחשב בעובדה כי חלק ניכר מן הפשיעה המדווחת, אשר לה בדרך כלל נגיעה ישירה ל"אזרח הקטן", זכה לתשומת לב משנית בחשיבותו, ניתן לטעון כי אכן הפאניקה המוסרית שהייתה סביב נושא הפשע המאורגן ריחף מעל ראשה של הוועדה וכיוון את עבודתה.

השפעת התקשורת על הוועדה ניכרת גם מפרק המבוא לדוח בו מציינת הוועדה כהאי ליסנא:

"בין הגורמים שהביאו להקמת הוועדה הייתה התחושה של דאגה בחברה כי קיימת עלייה במימדי העבריינות, בעבירות תוך שימוש באלימות, פשעי צווארון לבן, פשיעה מתוחכמת ופשע מאורגן". בהעדר כלים אחרים בידיה לבדיקת התחושות של הציבור, למדה הוועדה על הלכי הרוח בציבור מפי התקשורת אשר אינה אלא מספקת "ראי מעוות" של המציאות ויוצרת לעתים מצגים לא נכונים. על-פניו, הסייג העיקרי לדברים אלו נמצא בנספח א' לדוח הכולל ממצאי סקר דעת קהל השוואתי לשנים 1975 - 1977 בנושא כיצד הציבור מעריך את מידת האלימות בארץ, מידת

הדאגה ממצב האלימות והערכת תרומת המשטרה לביטחון מפני אלימות לאורך השנים 1972 - 1977.

ציון הסקר משווה לדוח, לכאורה, "אופי מדעי". ברם עיון מדוקדק בסקר מראה כי הוא אינו רלוונטי לויכוח על הפשע המאורגן באשר הוא מתייחס לאלימות במובן של **בריונות ברחובות** שגם הוועדה לא ניסתה לקשור בין תופעה זו לתופעת הפשע המאורגן. טיעון זה מקבל משנה תוקף לנוכח מחקרם של פישמן וארגוב (1980) על הפשיעה בישראל שנערך על רקע הויכוח האם קיים או לא פשע מאורגן בישראל ובו הם מצאו עובדות אשר יש בכוחן לסתור את הטענה הרווחת כאילו צמחה הפשיעה בישראל לממדים מדאיגים בתקופה קצרה, ומרמה של לא כלום. לדעת פישמן וארגוב התברר כי הפשע בישראל אינו תופעה חדשה כלל וכלל, אלא הוא תהליך חברתי **שהתפתח בצורה עקבית** לאורך השנים, ובדרך כלל ללא תנודות מפתיעות. החידוש הוא אפוא, לפחות בחלקו, לטענתם, **במודעות הציבורית** לבעיה. "המודעות הציבורית" אשר פישמן וארגוב מציינים אינה אלא יציר כפיה של המדיה. בהמשך המבוא לדוח, גומרת הוועדה את ההלל על דוח ועדת קצנבך בארצות הברית משנת 1965, שתפקידה היה לחקור את כל נושאי הפשיעה שם, ומציינת בקורת רוח, כי ועדת שימרון דומה בכתב המינוי שלה ובמטלותיה לזו שבארצות-הברית. ועדת קצנבך הינה: The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice אשר כוננה על-פי הוראת הנשיא ג'ונסון ביולי 1965. בראש הוועדה עמד Nicholas De Katzenbach והיא נתבקשה:

"...To inquire into the causes of crime and delinquency and report to him, early in 1967, with recommendations for preventing crime and delinquency and improving law enforcement and the Administration of Criminal Justice".

ההשוואה בין כתבי המינוי של ועדת שימרון וועדת קצנבך מלמדת כי בשעה שהראשונה נתבקשה **למפות פשיעה ולאפיין אותה**, הרי השנייה נתבקשה לבדוק את **הסיבות** לפשיעה. ההבדל משקף הלוך רוח של מכונן הוועדה. בישראל הוקמה הוועדה בעקבות ויכוח מסביב לשאלת קיומו של פשע מאורגן. בארצות-הברית, ויכוח כזה, אם היה, הרי הסתיים שנים לפני כינון ועדת קצנבך, ולכל היותר היה זה בשנת 1951 כאשר סיימה ועדת קיפור את עבודתה - כמפורט בעמ' 24 (בפרק על מאיר לנסקי), אשר קיבלה את קיום הפשע המאורגן בארצות-הברית כעובדה קיימת, בדומה למאפייני פשיעה אחרים. אי לזאת נראה כי ההשוואה שנעשתה בין ועדת שימרון לוועדת קצנבך עלולה לבלבל אותנו, בכך שעובדת קיומו של פשע מאורגן בישראל תיהיה כמובן מאליו כפי שהיא בארצות-הברית.

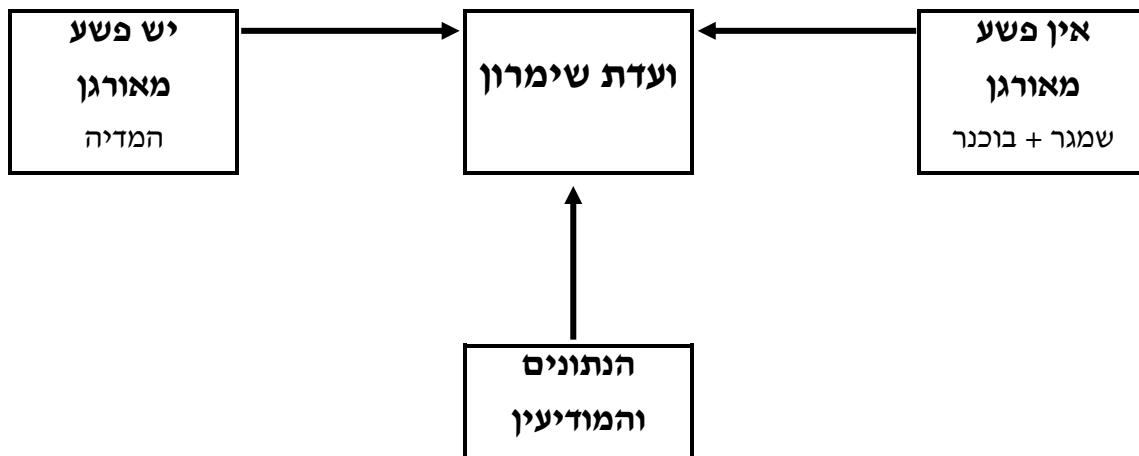
נראה כי היה על ועדת שימרון בבואה להביע עמדתה בשאלת הפשע המאורגן בישראל, להתעמת מול ארבעה אתגרים אשר רבצו לפיתחה:

1. לחץ התקשורת להכיר בקיומו של פשע מאורגן בישראל.
2. חוות דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, **מאיר שמגר**, משנת 1971 אשר לא מצא כל ראיה לקיומו של פשע מאורגן בישראל. ואשר בימי עבודת ועדת שימרון כיהן כשופט בית-המשפט העליון.
3. ממצאי ועדת בוכנר אשר שללו קיומו של פשע מאורגן בישראל.

4. נתונים סטטיסטיים רשמיים של העבריינות בישראל וחומר מודיעיני שהיה ברשות המשטרה וסוכנויות אחרות (מס-הכנסה, שירות בתי-הסוהר, שירות בטחון כללי וכד') אשר הם לעיתים "כחומר ביד היוצר".

באופן סכמתי ניתן לראות באתגרים אלו כמעין כוחות, בחלקם מנוגדים, אשר פעלו והשפיעו על ועדת שימרון, כמתואר בתרשים מספר 3. לכל וקטור, מהמנויים לעיל, היה עוצמה ופוטנציאל שונה, כאשר המדיה היא בעלת העוצמה הרבה ביותר מביניהם, מאחר שבעיקר היא אשר הביאה לסדר היום את קיומה של הבעיה החברתית בדמות פשע מאורגן, היא הייתה בין הכוחות החשובים שהביאו למינוי ועדת שימרון, ולה יש את הכלים האפקטיביים ביותר לשפוט את הוועדה בכלל, ואת חבריה **אישית** בפרט, לשבט או לחסד.

להוציא התקשורת, נראה כי הווקטור העיקרי אשר ניצב מול הוועדה היה דוח שמגר. כסלו (1990) ציין כי בשנות השבעים נהנה מוסד היועץ המשפטי לממשלה מיוקרה רבה ומאיר שמגר עצמו נחשב כמי שאינו קוטל קנים (כיום מכהן כנשיא בית-המשפט העליון). לפיכך המסקנות של שמגר כי אין פשע מאורגן בארץ היו בפני הוועדה משוכה גבוהה שהיה עליה לעבור. על-כן, ככל הנראה, נדרשה הוועדה לכשני עמודים בדוח (עמ' 46 - 47) להתפלמסות עם מסקנות שמגר בשעה שלמסקנות ועדת בוכנר היא לא הצטרכה אף לא לשורה אחת.

תרשים מספר 3. סכימת הלחצים שהופעלו על ועדת שימרון.

דוח בוכנר היווה לגבי הוועדה כוח שולי וחסר חשיבות. בעצם העובדה שוועדת שימרון הוקמה על-ידי ממשלת ישראל לאחר פירסום דוח בוכנר, היה משום הכרעה כי דוח בוכנר אינו מספק ומסקנותיו אין מתקבלות על דעתה של הממשלה ובעיקר על דעתה של המדיה. לכן יכלה ועדת שימרון להתעלם על נקלה מוועדת בוכנר.

הנתונים והמודיעין הם כאמור כחומר ביד היוצר. כל צד בויכוח ציבורי, בייחוד כאשר הויכוח נסוב סביב הגדרה של מצב, מגייס את הנתונים, המומחים והפרשנויות ההולמים את השקפותיו. כך שעם הנתונים לוועדה לא היה צריך להיות קושי רב להתמודד, נהפוך הוא, אלו ה"גייסות" הקלים ביותר לגיוס לשם הוכחת הארגומנט הרצוי.

כיצד התמודדה ועדת שימרון עם דוח שמגר?

באשר לתוכן הדברים, ניתן לסכם בשורה התחתונה כי הוועדה קבעה ששמגר **טעה במסקנותיו** וזאת מבלי שתאמר זאת במפורש. באשר לצורת הדברים, השתמשה הוועדה בשלושה סוגי טיעונים במטרה לקעקע את מסקנות **שמגר**, והם:

1) ההגדרה אינה חשובה

"...אין זה רלוונטי אם אכן כל יסודות ההגדרה של הפשע המאורגן... באו על סיפוקם או לא... חשוב הניתוח של התופעה... ולא שיבוצה בקטיגוריות אקדמאיות".

2) ההשוואה לארצות-הברית הינה פשטנית

"...לא ניתן, אלא באופן הכללי והרופף ביותר, להעתיק תופעות חברתיות מארץ אחת לזולתה. לא כל שכן כאשר ההבדלים בין ארצות הברית לישראל גדולים באופן קיצוני, מכל האספקטים... העובדה שלא היו הוכחות לחדירת הפשע המאורגן לחוגי השלטון, נוסח ארצות הברית, נראית לנו כבלתי רלוונטית, אלא, אולי, לצרכים אקדמאיים בלבד".

3) אין צורך בהוכחות לקיום פשע מאורגן, די בידיעות

"...היועץ המשפטי לממשלה דאז אמר שיש צורך בהוכחות לגבי עצם קיומה של תופעת פשע מאורגן... אך השאלה כפי שהיא ניצבת לפנינו כיום, היא לאו דווקא בדבר קיומן של הוכחות משפטיות אלא אם קיימות תופעות וידיעות מהימנות...".

דומה כי הטיעון החשוב ביותר הוא הראשון. מחד הוא מאפשר לוועדת שימרון לסתור את מסקנות **שמגר** ומאידך הוא מעניק לה "דרגות חופשי" רבות להשתמש בהגדרות ומונחים ככל שתמצא לנכון.

כיצד התמודדה הוועדה עם עמדת התקשורת?

אפשר ומסקנות ועדת שימרון הן גם מוצר של פשרה בין הכוחות אשר פעלו עליה. מאחר שקרוב לוודאי, כפי שהוסבר לעיל, הכוח העיקרי אשר השפיע על הוועדה היה התקשורת, הרי שהוועדה נטתה "לישר-קו" עם המדיה, אבל היא לא יכלה לאמץ לגמרי את שיטתה הן מחמת קיומן של הכוחות הנגדיים אשר תוארו לעיל, והן מחמת האינטרס לשמור על תדמית של עצמאות רעיונית והימנעות מביקורת בנוסח "אם העיתונות צדקה בכל - מי צריך ועדה?!" לכן הוועדה "טיפלה", אומנם בכפפות של משי, גם בתקשורת במטרה לקעקע ולו רק במעט את אמיונותה, בכך שייחסה לה תכונות של הגזמה, פשטנות וחוסר ניקיון כפיים: "... חלק לא מבוטל מהדאגה נעוץ בתדמית הפשע המאורגן כפי שקיבלנו מהספרות האמריקאית, המדעית והקהל כאחת, ומסרטי הקולנוע" (עמ' 45 לדוח). "לעתים היא מגזימה בתאור הנושא... לעתים נדמה שהמוטיב של אלה... אינו נקי וקשור בשאיפות ואינטרסים אישיים ופוליטיים, ובכמה מקרים נמצא שהעיתונות עצמה הייתה תחת השפעת הפשע המאורגן" (עמ' 47 לנספח ד' לדוח). בצד הביקורת על התקשורת, ואולי כאיזון לה על-מנת שלא "להעיר את הארי מרבצו", הדוח גם מציין לשבח את תפקידה של העיתונות: "מקום חשוב לענין הציבורי בנושא הפשע המאורגן יש לעיתונות. היא שלמעשה עשתה לגלות את קיומו ופעולותיו. היא היוצרת ומקיימת את המודעות לנושא, המציעה ויוצרת לחץ לתיקון המצב...".

מסקנות ועדת שימרון

כאמור, דוח שימרון, העוסק בעיקר בסוגיית הפשע המאורגן בישראל דן גם בתופעות פשיעה ייחודיות אחרות. בחיבור זה יובאו מסקנותיו והתגובות אליו בהתייחס אך ורק לשאלת קיומה של תופעת הפשע המאורגן בישראל.

בתאריך 15.2.1978 סיימה הוועדה את עבודתה וקבעה כי: "התשובה לשאלה בדבר קיומו של פשע מאורגן בישראל היא חיובית... אותו פשע מאורגן הוא פשע מאורגן נוסח ישראל ולא נוסח אמריקה... חייבים להודות בקיום פשע מאורגן על איפיוניו ותוצאותיו, ושעל השלטונות להיערך בהתאם לכך על-מנת לחסל תופעה זו".

דומה כי בויכוח על השאלה: האם יש פשע מאורגן בישראל, ניצח הכוח הרלוונטי החזק = התקשורת. אבל הוועדה, בהטביעה את המונח: "פשע מאורגן נוסח ישראל", לא התעלמה מהכוחות האחרים אשר פעלו בזירה, ואפשרה לכל אחד מהם "לחיות" עם הגדרה זו. הגדרה זו לא הייתה אלא פשרה מתוחכמת. במידה רבה ניתן לראות בקביעת ועדת שימרון כי קיים בארץ "פשע מאורגן נוסח ישראל", נבואה אשר מגשימה את עצמה, זאת בהנחה כי אכן אין פשע מאורגן בארץ - כפי שעוד יורחב בהמשך.

הכרזת ועדת שימרון כי בארץ קיים פשע מאורגן נוסח ישראל היוותה ניצחון לתקשורת. אולם היה זה ניצחון ב"נקודות" ולא ב"נוק-אוט", בהתחשב בסייג אשר הוצמד להגדרה פשע מאורגן והוא: "נוסח ישראל". אשר-על-כן נראה כי התקשורת הייתה זקוקה ל"אישור" רשמי נוסף לאישור מהרשות המחוקקת שכבר היה בידה מזמן לקיום הבעיה. כפי שתואר קודם, עם פירסום דוח שימרון ואימוצו על-ידי הממשלה, התקבל אישור מהרשות המבצעת. עתה, דומה, שנותר הצורך בקבלת הגושפנקא להגדרה מהרשות השופטת.

מבחינה קרימינולוגית נראה כי המונח "פשע מאורגן נוסח ישראל" לוט בערפל, ואפשר והוא עומד בסתירה למתודה האמפירית השואפת לחוקיות כללית עד כמה שניתן. בקביעה כי יש ייחוד בישראל בפשיעה המאורגנת, מתעורר רושם שאפשר ולכל מדינה ומדינה בעולם תיהיה ייחודיות משלה בפשיעה המאורגנת - השונה **במהות** מהמדינות האחרות - דבר שעל פניו נראה כמופרך מהבחינה הסוציולוגית בכלל והקרימינולוגית בפרט. לכן לא ייפלא כי במהלך השנים, כפי שיתואר בהמשך, המושג "פשע מאורגן נוסח ישראל" נמחק משימוש ענייני.

אומנם לכאורה הויכוח עם פירסום הדו"ח הסתיים. אולם נושא הפשע המאורגן בכללותו עדיין לא ירד מהכותרות. ככל הנראה בגלל שאיפת התקשורת לקבל אישור נוסף להגדרה. ומשום כך, ובהתחשב בעובדה שהגדרת הוועדה הייתה בסופו של דבר פשרה, ראוי לבחון מה היו התגובות לדוח ומתי וכיצד ירד הנושא מהכותרות.

ככלל, ניתן לחלק את התגובות לדוח לארבע קטגוריות:

1. תגובות התקשורת.
2. תגובות הפוליטיקאים ובעיקרם חברי הכנסת.
3. תגובות המשטרה.
4. תגובות אחרות.

אי-לזאת ארחיב את הסקירה לכל קטגוריה בנפרד.

תגובות התקשורת על דוח ועדת שימרון

התקשורת ליוותה מקרוב את מהלך עבודת הוועדה ופירסמה ידיעות אשר בחלקן לפחות נראות מגמתיות. ב- 4.12.1977, בעיצומה של עבודת הוועדה, הביא **גד ליאור** ב"דבר" את תשובתו של עו"ד שימרון לשאלה שנשאלה על-ידי העיתונות: "חברי הוועדה נכחו לדעת במהלך עבודתם

כי מה שנחשב כתחושות בלבד בכל הקשור לתחומי פשיעה ולחומרת פשיעה בנושאים שונים - התאמת...". הווי-אומר כי חודשיים ויותר לפני תום עבודתה סבר יושב ראש הוועדה כי הטענות על קיום פשע מאורגן התאמתו, וכי עליו לדווח על כך לאלתר לתקשורת. המתמיה יותר מופיע בהמשך הכתבה: "עו"ד יעקב אליאב, מרכז ועדת שימרון חיווה דעתו כי כל צופה אוביקטיבי חייב להגיע למסקנה שקיים פשע מאורגן בארץ. בהמשך הראיון שיבח עו"ד אליאב את עיתונאי ישראל: "היה צריך לתת את הדעת לבעיית הפשע עוד ב-1972 עם פרסום סדרת הכתבות הראשונות בנושא זה".

לאור האמור לעיל קשה להשתחרר מהרושם כי חברים מהוועדה דאגו לדווח לתקשורת את מה שהיא רצתה לקבל, במטרה לזכות בסיקור חיובי ככל האפשר, דבר שבפועל אכן נראה שהיה. לדוגמא, איה אורנשטיין ב"מעריב" מיום 9.2.1978 מתארת כיצד חברי הוועדה נעלו עצמם בבית-מלון למנוע הדלפות בעת שעמלו וטרחו על כתיבת הדוח. לכתבה מצורף תצלום עם הסבר שאלו חברי הוועדה הכותבים את הדוח. עיון בתצלום מגלה שהם יושבים דווקא סביב שולחן ערוך ומתכוננים לסעודה.

העיתונות דאגה לשלוח לחברי הוועדה "חיזוקים חיוביים" באשר למה שמצופה מהם, לשון אחר - לאיזו הגדרה עליהם להגיע. יש ואותם חיזוקים היו עטופים ברמז על מה שעלול ויקרה אם לא תתקבלנה התוצאות המקוות. לדוגמא, בכתבה בעמוד הראשון של עיתון "הארץ" מיום 5.2.1978 רושם אבי ולנטין דברים אשר ניתן לפרשם כמסר לוועדה שאם הממצאים שלהם לא יהיו בהתאם לציפיות, הם יואשמו בחוסר יושר ועצמאות ובקבלת תכתיבים "מגבוה", בדומה לביקורת שהוטחה כנגד ועדת בוכנר. יחד עם זאת שולח הכותב לוועדה "חיזוק חיובי" סולידאי, וכך, בין היתר, נרשם: "פקיד בכיר שהעיד בפני ועדת שימרון אמר לחבריה שגם אם יגיעו לממצאים חמורים, עליהם לתאר את המצב בניסוחים מתונים יותר, כדי לא לפגוע בעם ישראל... חוסר המעש של המשטרה שיכנע את חברי ועדת שימרון כי עליהם לעבור אחת ולתמיד את מחסום ההגדרה...".

עם פרסום הדוח החלה "חגיגה" תקשורתית אשר נמשכה באינטנסיביות כעשרה ימים. דפי העיתונות היו מלאים בכתבות, פרשנויות, ראיונות וכד' על הנושא. בחלק מהעיתונים הופיעו סדרות של כתבות תחת השם: "בעקבות ועדת שימרון". במרבית המקרים, הרשימות התעלמו מהתוספת "נוסח ישראל" להגדרת הפשע המאורגן של ועדת שימרון, או שנתנו פירוש משלהם לתוספת, כמו לדוגמא בכותרת בעמוד הראשון של "מעריב" מיום 17.2.1978: "יש פשע מאורגן אבל לא בממדי ארצות הברית". ללמדך שהמונח "נוסח ישראל" פירושו רק הבדל בקנה המידה ולא בשיטה. או בדוגמא אחרת שם מתעלמים לגמרי מהתוספת: "נוסח ישראל": "הפשע המאורגן מקיף כל תחומי הפשיעה: סמים, זנות, הלבנת הון, קובע דו"ח ועדת שימרון...". ("מעריב", עמוד ראשון, 19.2.1978).

מכל מקום קביעת הוועדה כי אכן בישראל פועל פשע מאורגן התקבלה בעיתונות בברכה ובקורת רוח מרובה. ככל הנראה התקשורת הרעיפה שבחים בשל כך על עבודת הוועדה וחבריה: "... לרגל הצלחתה במהלך החקירה הוארך תוקף זמן פעילותה... הפעם לא נפלה הביקורת הציבורית על אוזניים אטומות כבעבר, והכרזותיהם של כמה אישי ציבור וקציני משטרה בכירים כי "בישראל אין פשע מאורגן" לא נתקבלו כאמת בדוקה...". (אריה אבנרי, "מעריב", 19.2.1978). מאמר המערכת של "ידיעות אחרונות" מיום 20.2.1978 אף הגדיל בשבחיו: "... הדו"ח המעמיק, הרציני ואולי גם הגלוי והנועז ביותר שהוציאה ועדת חקירה כל שהיא בארץ".

התקשורת ליקטה תגובות לדוח. בדרך כלל התגובות שנאספו היו אוהדות. לדוגמא, ב"מעריב" מיום 20.2.1978: **"סמי נחמיאס: 'המלצות הדו"ח מצוינות'".** ב"מעריב" מיום 26.2.1978 הביא **ראובן בן-צבי** את תגובתו של חבר הכנסת **שחל**: **"על המתנגדים מהמשטרה, שהכחישו קיומו של פשע מאורגן ואינם מוכנים לקבל מסקנות שימרון, להתפטר"**.

היו גם תגובות חיוביות סקטוריאליות-מעמדיות לדוח אשר שולבו למכלול התגובות שפורסמו על ועדת שימרון, כמו למשל, תגובת פרקליט המדינה **גבריאל בך** ("מעריב", 20.2.1978) אשר הביע שביעות רצון מהמלצות הדוח לשפר את שכר הפרקליטים. לימים ניהלו הפרקליטים משאים ומתנים על שכרם ותנאי עבודתם והשתמשו בטיעון כי ועדת שימרון המליצה על שיפור במשכורתם.

כאמור, התקשורת הרעיפה שבחים על הדוח ועל הוועדה. חברי הוועדה ובעיקר היושב ראש שלה, עד מותו מספר חודשים לאחר מכן, רואיינו הרבה בעיתונות ובמידה רבה ניתן לומר כי נעשו לפרשנים של עצמם. לדוגמא, ב"מעריב", 22.2.1978, על-פני העמוד הראשון של "מעריב היום" משתרעת כתבה בשם: **"רב שיח עם חברי ועדת שימרון"**.

התקשורת ביקשה לאפיין את הוועדה כ"רצינית" וככזאת אשר הגיעה למידע ייחודי וחשוב. לדוגמא, ב"מעריב" מיום 20.2.1978, כתב סופר העיתון כך: **"הוועדה תעביר למשטרה כל מידע שברשותה הקשור לפשע המאורגן בארץ - נודע אתמול ממקור מוסמך"**. ללמדך כי הוועדה הצליחה במקום שהמשטרה נכשלה - איסוף מודיעין על הפשע המאורגן וכי היא בנתה את הערכותיה על סמך מידע אוטנטי בלבדי שהתקבל אצלה.

מוטיב נוסף המופיע בתגובות התקשורת לדוח הוא הרצון להזכיר כי הוועדה וממצאיה לא באו לעולם אלא בזכות התקשורת. כך לדוגמא כתב **אבי ולנטין** ב"הארץ" 20.2.1978: **"הוועדה מאשרת במסקנותיה... כי יש פשע מאורגן בישראל... מאשרת את הפרסומים ב'הארץ' שהיו בנושא זה..."**.

רן כסלו ב"הארץ" מיום 24.2.1978 מנתח את הדוח תחת הכותרת: **"זבכך, פשע מאורגן" ומביע באמצעותה תחושה של קורת רוח וסיפוק בנוסח: "אמרנו לכם!"**. בתחילת הכתבה מסביר המחבר כי ללא התקשורת דבר לא היה קורה: **"... סדרת הכתבות של אבי ולנטין שהתפרסמה בעיתון זה לפני כחצי שנה והייתה בין מחוללי ועדת שימרון והדו"ח שלה..."**. בהמשך, העריך כסלו את השלכות הדוח: **"... חשיבות דו"ח ועדת שימרון אינה בגילוי עובדות חדשות. את רוב ממצאי הוועדה אפשר למצוא בפרסומים שונים, בעיקר בעיתון 'הארץ'. חשיבותו של הדו"ח בכך שהמונח 'פשע מאורגן' נכנס סוף סוף למילון הרשמי במדינת ישראל..."**.

דומה כי בשורות אלו מיצא כסלו את כל הדיון, באשר כל המחלוקת לא הייתה אלא על **הגדרה**, ואילו מה שסיפק הדוח הוא קביעה רשמית שאכן ההגדרה של העיתונות היא "הנכונה". **כסלו** הביע חשש כי המשטרה תאמץ את הטיעון כי כל המריבה נסובה סביב הגדרה ובכך, מחד, תגן על יוקרתה, ומאידך תגרום ל"זילותא דבי-דינא" לא רק כלפי הוועדה אלא בעיקר כלפי העיתונות, וכך כתב: **"המשטרה מנסה להחדיר עתה מושג חדש: פשע מאורגן נוסח ישראל, כאילו מתחייב נוסח זה מדו"ח הוועדה. זה זילזול מוסווה בוועדה ובממצאיה, ואפשר לתרגם אותו בערך כך: הוועדה לקחה את התופעות הידועות לנו (ז"א למשטרה) והדביקה להן שם חדש. אם זה רצון הוועדה לא נתווכח איתה. אך בין המושג הזה ובין הפשע המאורגן במובנו הכללי הרי אין ולא כלום. ואם כך, אין צורך ברעש מיותר סביב שם זה או שם אחר"**.

על-מנת למנוע זילות שממנה חשש כסלו בוועדה, נקט הוא בדרך של "גזירה שווה" בשעה שהוא ערך השוואה בין מסקנות ועדת שימרון ובין ממצאי ועדת אגרנט אשר הביאו להתפטרות ראש הממשלה, גולדה מאיר, ולזעזועים פוליטיים משמעותיים אחרים. נראה כי כסלו צפה ביקורת אפשרית על טיעון זה והקדים תרופה למכה שפסק כי זעזוע רק יועיל למשטרה: "... מבחינה מסוימת דומה דו"ח ועדת שימרון לדו"ח אגרנט, אף שהפרופורציות שונות... כמו שדו"ח אגרנט חולל רעידת אדמה במערכת הביטחון, כך צריך גם דו"ח שימרון לגרום זעזוע קשה בכל מערכת המשטרה... יתכן שיהיה זה זעזוע קשה למשטרה, אך שטות היא לחשוב שזעזוע כזה עלול להרסה. הוא רק יכול לעזור לה לצאת מהמשבר הקשה שבו היא שרויה זמן רב מדי".

במסגרת "החגיגה התקשורתית" על ממצאי הוועדה נראה כי התקשורת התייחסה גם לאלו אשר יצאו מהויכוח וידם על התחנתונה: המשטרה, ולהבדיל - אלו החשודים כראשי הפשע המאורגן. באשר למשטרה, העיתונות דיווחה על "זעם", "תסכול" וכיוצא בהם אשר השתררו בשורות בכיריה בעקבות פירסום הדוח. יהושע תדמור, לדוגמא, ב"דבר" מ- 21.2.1978 מדווח כי: "במשטרה: מרירות זעם ולימוד. המפכ"ל סרב להגיב. ברי שהוא חש מרירות קשה... נפלו המלצות ועדת שימרון כמעט כרעם...".

באשר לחשודים כראשי הפשע, התקשורת מביאה את תגובותיהם לדוח לצד הכותרות על קביעת הוועדה כי יש פשע מאורגן בישראל. ב"מעריב" מיום 20.2.1978, בעמוד השער, נרשמה תגובתם של גומאדי ואושרי אשר אמרו, בין היתר, על הדוח שהוא כ- "סערה בכנס מים". עם חלוף גל התגובות הראשונות על הדוח, ניתן למצוא בעיתונות מעין "גל שני" של תגובות הכולל ידיעות על יישומו המוצלח של הדוח בקשר למלחמה בתופעת הפשע המאורגן המביעות מסר של הדגשת חשיבות הדוח. לדוגמא, ב"מעריב" מיום 6.3.1978 פורסמה ידיעה כי "בעקבות דוח שימרון, רחובות תקים ועדה מקומית לביטחון...". לעתים נראה כי הדברים הגיעו עד לכדי הגזמה של ממש. לדוגמא ב"מעריב" מיום 25.2.1978 פורסמה ידיעה אשר לפיה: "לפי המלצת ועדת שימרון אושרו מינויים חדשים לתפקידים מיוחדים במשטרה". בהמשך הידיעה מפורטים שמות הקצינים אשר התמנו לתפקידיהם החדשים. למקרא ידיעה זו יכול להתקבל הרושם כי הוועדה המליצה לבצע אחת מאלו: או למנות את אותם הקצינים לתפקידים המוזכרים בידיעה, או להעביר מתפקידם את אלו אשר מלאו אותם בעבר. כל זאת בשעה שלמעשה המליצה הוועדה (המלצה מס' 27 בעמוד 119 בדוח) כי "פיקוד המשטרה יעמוד על ביצוע רוטציה, לפחות בדרגי הפיקוד, חרף הקשיים".

בצד דברי ההלל על הדוח מובאים גם דברי ביקורת. את דברי הביקורת ניתן לחלק לשתי קטגוריות. האחת מתייחסת לדברים שאין בדוח - בדרך כלל מדובר ברעיונות אשר לדעת המבקרים היו צריכים להיכלל בדוח. השנייה מתייחסת לדברים הכלולים בדוח וכוללת ביקורת על תכנים ורעיונות שהוועדה אימצה. המכנה המשותף לדברי הביקורת הוא בהיקף המצומצם יחסית של הופעתם בעיתונות, כאשר הקטגוריה השנייה, בדרך כלל, אינה מופיעה ככתבה עיתונאית "רגילה" (ידיעה, ראיון וכד') אלא מופיעה כמאמר של "איש ציבור" או "מומחה" מסוים.

הקטגוריה הראשונה: דברים שאין בדוח

מדובר בדברי ביקורת שנרשמו, בדרך כלל, מפייהם של נוגעים בדבר. לדוגמא ב"ידיעות אחרונות" מ- 20.2.1978 רשם דב גנחובסקי כתבה תחת השם: "מה יש בדוח ומה חסר בו", ובה בין היתר, דברי ביקורת נגד הוועדה כי המליצה שלא "לנקוט בצעדים דרמטיים כגון: פרסום של

מנהיגי העולם התחתון או אנשי ציבור כניכול הקשורים בהם... בכל היא החמיצה את שעתה.
את זאת אין כבר לתקן. אולם לממשלה עדיין אפשרות וסיכוי להבטיח כי השעה לא תוחמץ כליל".

דומה כי הדברים צריכים הבהרה. בעקבות פרסום סדרת הכתבות השלישית ב"הארץ", הגישו בצלאל מזרחי ואח', כל אחד בנפרד, תביעה בבית משפט בגין הוצאת "לשון הרע" נגד עיתון "הארץ". פרקליטי העיתון נדרשו לטענות הגנה כאלו ואחרות, אולם ייתכן כי אם הוועדה הייתה קובעת כי במסגרת המלחמה בפשע המאורגן ראוי לפרסם שמות העומדים בראשו וכאלו מאישי הציבור הקשורים אליו, היה בכך סיוע לא מבוטל לסנגוריה. הואיל והוועדה לא המליצה שכזאת, נותרה התקשורת במאבק המשפטי כ"חשופה בצריח", בשעה שלאחד מנציגיה, דב גנחובסקי, לא נותר אלא להצר על כך, ולקרוא לממשלה למהר ולעשות כן.

דוגמא שניה לביקורת על דברים שאין בדוח היא התייחסותו של פרופסור **שלמה ג. שוהם** בראיון מה- 24.2.1978 ב"מעריב", לוועדה. בסוף הראיון מותח שוהם ביקורת על כי בין חברי ועדת שימרון לא היה קרימינולוג; תוך שהוא ממשיך זאת לחדר יולדות ללא גניקולוג. בהתחשב בעובדה כי חבר בוועדה הינו ד"ר לקרימינולוגיה, וכי הוועדה "הצמידה" לה קרימינולוג מהאוניברסיטה העברית, נראה על פניו כי שוהם, למצער, יצא לתבוע את "עלבונה" של הקרימינולוגיה בכך שלוועדה לא צורף **באופן רשמי** קרימינולוג "מומחה".

הדוגמא השלישית תהיה התגובה של **סמי נחמיאס** על הדוח כפי שמובאת ב"בידיעות אחרונות" מיום 20.2.1978 על-ידי **אריה אגוזי**. נחמיאס גרס כי יש להקים גוף חוץ משטרתי להילחם בפשע המאורגן. ראשית יש לציין כי דברים אלו לא מוצגים כ**ביקורת** של נחמיאס (כפי שנהוג למצוא בעיתון ניסוחים כמו: "מתח ביקורת" או "תקף" וכד'), אולם בהתחשב בעובדה כי בעל הכתבה ציין בסופה שההצעה של נחמיאס לא התקבלה על-ידי הוועדה, ובכל זאת נחמיאס מחזיק בה, הרי יש בכך משום ביקורת על כי הוועדה שלא קיבלה זאת. לפיכך נראה, לכאורה, שביקורת זו גם מונעת מאינטרסים של נחמיאס. סביר להניח כי אם הצעתו הייתה מתקבלת, היו הוא ועולמו הסימבולי זוכים לסטאטוס גבוה, וייתכן וגם מעמדו היה משתפר בהנחה שקרוב לוודאי היה מוצא דרך לעמוד בראש אותו גוף.

הקטגוריה השנייה: ביקורת על מה שיש בדוח

כאמור, קטגוריה זו כוללת דברי ביקורת על תכנים ורעיונות של הדוח לגופם, אשר אינם מרובים בעיתונות של אותה תקופה ומובאים כמאמרים אישיים של מחבריהם. לדוגמא - ב"בידיעות אחרונות" מיום 3.3.1978 מופיע מאמר מאת **חיים צדוק** ובו הוא מבקר את הוועדה, בין היתר, כך: "נטייתה להרחיב את יריעת פעילותה באה על חשבון העמקה בשאלת הפשע המאורגן... היה הציבור זכאי לתשובות יותר ברורות... לשווא תחפש בדוח הגדרה של הפשע המאורגן נוסח ישראל כדי לעמוד על ההבדל בינו ובין הפשע המאורגן נוסח אמריקה".

אין להתעלם מן העובדה כי מר **חיים יוסף צדוק** שימש כחבר כנסת מטעם "המערך" בין השנים 1959 - 1978 וכיהן כשר המשפטים בין השנים 1974 - 1977. ייתכן ועקב כך חש מר צדוק צורך להתבטא, כאמור לעיל, במטרה להצדיק את מדיניות הממשלה שהיה חבר בה.

דוגמא שנייה לביקורת על תכנים שבדוח היא סדרת המאמרים אשר פורסמה תחת הכותרת "דוח שטחי וחסר אחריות" מפרי עטו של ד"ר **דויד ליבאי**, ראש המכון לקרימינולוגיה ולמשפט פלילי באוניברסיטת תל-אביב (בתוארו אז), ב"דבר", בתאריכים 24, 27 בפברואר וב- 3 במרץ 1978. להלן מספר דוגמאות מתוך המאמר הראשון: "... בדוח קובעת הוועדה מניה וביה שרק

מרבית ולא כל המאפיינים של פשע מאורגן קיימים אצלנו. מה הם, אם כן, המאפיינים של פשע מאורגן שאינם קיימים אצלנו? זאת לא טרחה הוועדה לפרש לנו...".

בהמשך המאמר, וגם במאמר השני, יצא ליבאי להגן על מוסד היועץ המשפטי לממשלה בכלל ועל מאיר שמגר בפרט, במה שלדעתו נראה היה לו כניסיון של הוועדה לקצץ בסמכויות היועץ. בנוסף לכך טען ליבאי כי: "... יצרה ועדת שימרון בדוח שלה את הרושם שיש לנו פשע מאורגן בנוסח ה"קוזה נוסטרה" הנודעת לשמצה, שהחדירה אנשים לזרועות השלטון, או קנתה אותם, תוך מודעות לשילובם במערכת הקשר הפלילי. בכל הכבוד לחברי הוועדה, קיומו או העדרו של מאפיין אחרון זה אינו סימאנטי כלל וכלל. הוועדה נתנה גושפנקא להשמצת השלטון והחברה בישראל ללא כי הוכחה של ממש ושלא לצורך... מצטיין הדוח גם בחוסר אבחנה בין טפל לעיקר. הדוח מתרגש באותה מידה מפשע מאורגן ומזיהום אויר...".

כדוגמא שלישית לביקורת על תכני הדוח ולאופן פירסומם בעיתונות אציין מאמר של ד"ר ברוך ברכה, מרצה למשפטים באוניברסיטת תל-אביב, אשר פורסם במוסף המאמרים "במת מעריב" ב-31.3.1978 תחת הכותרת: "ועדת שימרון הגזימה", שם מתח ביקורת על המלצות הוועדה לתקן את דיני הראיות.

לסיכום פרק תגובות התקשורת על דוח ועדת שימרון ניתן לומר בשורה התחתונה כי המדיה הביעה קורת רוח ממסקנות הוועדה, ובהתאם מחבריה, באשר נמצא האישור המיוחל להגדרת המצב של התקשורת.

תגובת המשטרה

כל משטרה באשר היא אינה מורגלת לפינוקים יתרים מהתקשורת. אלא שבדרך כלל הדרג המדיני שמעליה "מגבה" אותה. לאחר שהממשלה אישרה ואימצה את דוח שימרון, נותרה המשטרה, לפחות בסוגיא זו, ללא הגיבוי אליו היא רגילה. הוועדה, באי הסכמתה עם הגדרת המשטרה כי בארץ אין פשע מאורגן, פגעה למעשה ביוקרתה של המשטרה. המשטרה חשה בפחות שחל בסטאטוס שלה, חששה מסחף זה ויצאה ל"קרב בלימה" כאשר הטקטיקה שלה התבססה על שני מאפיינים עיקריים:

1. פניה ישירה לציבור שיעמוד מאחוריה:

לדוגמא, ברוך מאיר מ"מעריב" 24.2.1978 ציטט את המפכ"ל אשר אמר בין היתר: "אם המדינה והחברה כולה לא יתייצבו לצידנו, אלא ישאירו אותנו לבד – כפי שהדבר נעשה עד היום – הרי יש לי ספק אם דוח שימרון והסערה הציבורית המלווה אותנו ישיגו את המטרה". במילים אחרות הוא מזהיר פן "ישפכו את התינוק עם המים המלוכלכים".

2. המעטה בחשיבותו של דוח שימרון:

מטרת גישה זו הייתה, ככל הנראה, להציג את תפיסת המשטרה של המצב כתפיסה הנכונה. לדוגמא, ב"ראיון השבועי" עם המפכ"ל ב"מעריב" מאת דב גולדשטיין מתאריך 3.3.1978 אמר המפכ"ל, בין היתר: "כל החומר של ועדת שימרון לרבות המסקנות וההמלצות בא מן המשטרה. ועדת שימרון לא הפתיעה אותנו. ועדת בוכנר תיארה תמונת פשיעה הרבה יותר חמורה מוועדת שימרון...".

התקשורת נוטה לחבב טיעון מסוג זה, הואיל והוא מזמין עימות ישיר ופומבי בין שני הצדדים לויכוח. על-כן המפכ"ל, הכפוף לנורמות המשטר הדמוקרטי, מנוע ונזהר מלהיכנס לעימות שכזה, לכן אין פלא שבהמשך דבריו הוא מציין: "לא תשמע ממני אף מילה של ביקורת על דוח שימרון...".

בכירים לשעבר במשטרה נקטו גם ברטוריקה של הצטדקות. כאן אביא מדבריו של **פנחס קופל** אשר שרת כמפקח"ל בין השנים 1964 - 1972. (בפרק הבא הוזכרו בתגובות הפוליטיקאים לדוח אביא את דבריו של **שלמה הלל** שכהן כשר המשטרה עד מאי 1977): **"איש לא טען שאין פשיעה מאורגנת ואין מוחות מאורגנים. עוד ב-1965 דיברתי על ניצנים של פשע מאורגן, בתנאים של אז"** ("מעריב" 20.2.1978, עמ' 2).

מעבר להתבטאויות פומביות, היה על המשטרה "להוכיח", הן לעיתונות והן לרשויות השלטון שמעליה, כי היא אכן קיבלה את הגדרת המצב: "פשע מאורגן נוסח ישראל", וכי היא פועלת על-פי המלצות הוועדה אשר עם אימוצם על-ידי הממשלה הפכו להוראות למשטרה. המעניין אתנו הוא המלצה מס' 54 (בעמ' 123 לדוח) אשר לפיה תפעל במטה הארצי מחלקת חקירות אשר תטפל בפשע המאורגן. אשר על כן המשטרה הפגינה את יישום הדוח, הלכה למעשה, בין היתר, במקומות הבאים:

1. הדין וחשבון השנתי אותו מגישה המשטרה לשר הממונה עליה:

בעוד שבשנת 1977 נאמר בדוח שהמשטרה החלה לתכנן הפעלת יחידה חדשה שתעסוק בחקירות פליליות בתחום הפשיעה החמורה (משטרת ישראל, 1978), הרי שבדוח השנתי הראשון שהופיע לאחר ועדת שימרון (משטרת ישראל, 1979) רשום כי היחידה הארצית לחקירות פשעים פעלה בהתאם לתחומים שוועדת שימרון התייחסה אליהם לרבות לחימה ב"פשע המאורגן נוסח ישראל".

2. תוכנית תירוש:

בתאריך 1.1.1980 מינתה הממשלה (אשר קיבלה את דוח שימרון) בהמלצת השר בורג את האלוף **הרצל שפיר** למפקח"ל, כאשר אחת מיוזמותיו הראשונות הייתה הכנת תוכנית רב שנתית לאירגון, תפעול ופריסת משטרת ישראל לחמש שנים, שזכתה לשם "תירוש", כאשר הממצאים והמסקנות של ועדת שימרון עמדו לרגלי עורכי התוכנית.

כספי (1980), שהיה חבר בוועדת בוכנר, ציין בדין וחשבון שהתבקש להגיש למפקח"ל כי המושג: **"פשע מאורגן נוסח ישראל" כפי שהתוותה ועדת שימרון נותר ללא הגדרה ברורה ומפורטת אשר תאפשר למשטרה להתארגן לקראת טיפול נאות ויעיל בתופעה. אך מאחר והמינוח אושר על-ידי הממשלה, החליטה המשטרה לקבוע לעצמה "הגדרת עבודה". לאור האמור לעיל קשה להשתחרר מהרושם כי המשטרה אשר נאלצה "לבלוע צפרדע" הייתה גם חייבת להראות כי היא נהנית ממנו. ראייה לכך ניתן למצוא בדוח השנתי של המשטרה המסכם את שנת 1979 (משטרת ישראל, 1980) שם נרשם בפרק הסקירה על פעילות החקירות והמודיעין כי במסגרת היחידה הארצית לחקירות פשעים, קיים המפלג לחקירות מיוחדות אשר התמקד סביב פעילותם של אנשים שהוגדרו כאנשי ה"פשע המאורגן נוסח ישראל". לעומת זאת, בפרק העוסק בסקירת הפעילות הפלילית מופיעה סקירה על אירועים וסוגים שונים של עבירות (מין ומוסר, רכוש, סמים וכד') מבלי שתוזכר פעילות פלילית הקשורה בפשע המאורגן.**

זאת ועוד, בדין וחשבון לשנת 1980, לכל אורכו ורוחבו, המונח "פשע מאורגן נוסח ישראל" - או דומה לו - אינו מופיע כלל!

יוצא אפוא כי לחששו של רן כסלו, כפי שביטא בכתבתו מיום 24.2.1978, שהמשטרה תקל ראש בדוח - היה על מה לסמוך; והא ראייה כתבתו של **ברוך מאירי** ב"מעריב" מיום 18.2.1979 אשר ניסה להתריע על כך: **"השבוע מלאה שנה תמימה מאז הוגש דוח שימרון, לולא הרעש שקם סביב הקמת הוועדה על רקע התהודה הציבורית בנושא הפשע המאורגן היה הדוח נותר בגדר אפיזודה"**

חולפת והיו מתייקים אותו, כפי שהיה גורל דוחות אחרים בעבר. אך מי שסבור - אם אכן יש תמימים כאלה - שהדוח הביא את המהפכה המייחלת, אינו אלא טועה. בחדרי חדרים יאמרו לך קצינים בכירים כי הדוח אינו שווה את הנייר שהודפס עליו... אולם כאשר מקבלים את התשובה הרשמית של המשטרה על מה שיושם ולא יושם מהמלצות הדוח, הרי התשובות הן בערך כך: בוצע... בשלבי ביצוע... נדחה...".

תגובת פוליטיקאים על דוח ועדת שימרון

הממשלה, כאמור, קיבלה את מסקנות הוועדה והמלצותיה במלואן. בתאריך 28.2.1978 מסר שר הפנים והמשטרה, ד"ר יוסף בורג, הודעה מטעם הממשלה לכנסת התשיעית על דוח ועדת שימרון ובסופה התקיים עליה דיון במליאה. מעיון בפרוטוקול הישיבה עולה כי חברי הכנסת הגיבו על הדוח באופנים שונים, כל אחד על-פי העולם הסימבולי שלו והמציאות כפי שהצטיירה בפניו, בעיקר מקריאת העיתונים. אקדים ואומר כי מקריאת דברי חברי הכנסת מתברר כי מעטים התייחסו לתכני הדוח. בדרך-כלל ההתייחסויות היו לכותרות אשר ליוו את פירסום הדוח ולתגובות של גורמים שונים על הדוח. להלן עיקרי הדברים (ישראל², 1978). השר בורג אמר, בין היתר, כי "פירסום הדוח הזה מסיים ויכוח שהתנהל שנים...". דומה כי השר בורג אשר ביום הישיבה עמד בראש מיניסטרויון המשטרה מזה כשמונה חודשים ביקש להוריד את הויכוח מסדר היום שמא יצטרך הוא לעמוד כיעד להתקפות שונות בדומה למה שקרה לקודמו שלמה הלל. יחד עם זאת הרגיש השר מחויבות להגן על המשטרה בכלל ועל ועדת בוכנר בפרט, שאת מסקנותיה היא אימצה, וכך אמר: "הייתי מנסח שדין וחשבון בוכנר פלוס ועדת שימרון נותנים לנו את המיפוי של הפשע...". לשר בורג היה אינטרס להדגיש כי הוא אשר מינה את ועדת בוכנר מתוך שיקולים ענייניים הקשורים לכניסתו לתפקיד החדש, ולא מתוך "כניעה" ללחצים, דבר הנתפס כסימן לחולשה: "כאשר נכנסתי, מתחום פעילות אחרת... ביקשתי מיפוי של אותן התופעות אשר נגדן אנחנו צריכים לרכז את המלחמה שלנו".

לאורך כל נאומו הדגיש השר בורג את הרעיון שהוא תמיד גרס שקיים פשע מאורגן. טיעון זה יחזור ויופיע אצל הרבה דוברים אחרים בדיון ויבטא כנראה, בין היתר, את האינטרס להופיע בפני הבית כמי שתמיד היה בצד "הנכון" של הויכוח: עם "הטובים", קרי התקשורת, במאבקם נגד "הרעים".

ראשון המשתתפים בדיון, לאחר הודעת השר, היה מטבע הדברים חבר-הכנסת אהוד אולמרט (ליכוד) אשר הדגיש בדבריו, בין השאר, את העובדה כי: "ראשיתו של הויכוח בציבור הישראלי בסדרת כתבות שנתפרסמה בעיתון "הארץ" על ידי העיתונאי רן כסלו, שללא ספק היה הראשון שקרא לתופעה זו מכלל תופעות העבריינות והפשיעה... בשמה הנכון... ותיאר אותה על מרכיביה ומאפייניה...". מבחינתו של אולמרט, הפרסומים בעיתונים, שיקפו נאמנה את המציאות. ולא כאן המקום לעסוק בשאלה האם המדיה אכן משקפת נאמנה את המציאות, או מהווה עבורה "ראי מעוות". בהמשך, הדגיש חבר הכנסת אולמרט, בקורת רוח מרובה, כי ייחודו של דוח ועדת שימרון הוא בכך ש: "שוב לא יקום אדם רציני ואחראי שיטען כי במדינה ישראל אין פשע מאורגן". ומי שיחזיק בדעה זו כיום: "... מעיד על עצמו... שאינו מבין את התופעה... שטרם ירד לעומקה של הבעיה".

מבין קריאות הביניים אשר נשמעו במהלך נאומו של אולמרט, אביא את קריאתו של אהרן ידלין (מערך): "במקום לדבר על הפשע המאורגן הופכים לפושע את שר המשטרה לשעבר", ובכך

ניתן להניח כי לעיתים ויכוח על בעיה משמש את הצדדים בו כאמצעי להשגת יעדים הקשורים לתחושת העליונות של השקפת עולמם, ומבטא חלק מהיחסים הפוליטיים בחברה.

מקצתם של חברי הכנסת ביקרו את הדוח. חברת הכנסת **שרה שטרן-קטן** (מפד"ל) טענה, בין היתר, כי הוועדה לוקה בחסר הואיל ולא התרכזה בנושא מוגדר אחד אלא במסגרת רחבה יותר.

דב שילנסקי (ליכוד) ניצל את דוח שימרון כדי לתקוף את המשטרה אשר במשך שלושים שנים הייתה תחת שלטון "המערך". ראוי לציין כי חבר הכנסת שילנסקי היה בעבר מעולי "אלטלנה" וכחבר ב"חרות" ייצג קו מיליטנטי (בשנת 1951 נדון שילנסקי לתקופה של 21 חודשי מאסר בפועל בגין ניסיון להטמין פצצת-זמן במשרד החוץ בתל-אביב, על רקע הפגנות ה"ימין" נגד הסכם השילומים עם גרמניה המערבית); וכך, בין היתר, אמר: "...עלי להגדיר את דוח ועדה זו כך: חיוור מדי, חלש מדי, שטחי מדי. ובנשימה אחת, לבל אובן שלא כראוי, עלי לציין: אינני מאשים חס וחלילה, את חברי הוועדה בחוסר רצון או כשלון... עצם היות עורך-הדין אליהו לנקין, חבר מפקדת הארגון הצבאי הלאומי ומפקדי ב"אלטלנה", והמוכר לא רק לי אלא בציבור כולו כסמל ההגינות, היושר וההדר, חבר הוועדה – הינו ערובה בעיני להגינות הוועדה כולה. אך הוועדה נאלצת לחיות בעיקר מפי המשטרה. וזו, כדי שקלונה לא יתגלה ברבים, לא הזינה אותה אלא טיפין טיפין, וגם זו במזון סלקטיבי".

חבר-הכנסת **שילנסקי** גם התעמת עם אותם גורמים אשר ביקשו להוריד את הנושא מסדר היום בטענה כי מתיחת ביקורת פוגעת במשטרה: "...כך... אמרו לפני מלחמת יום כיפור ואנחנו שילמנו על-כך ביוקר...".

לעומתו, מספר חברי כנסת (**מאיר פעיל, שולמית אלוני, אסף יגורי ואהרן ידלון**) הזהירו מפני "עליהום" על המשטרה כאשר האחרון (מערך) יצא להגנת אלו שדחו את הטענה כי יש פשע מאורגן בישראל בכך שהם הסתמכו על דוח שמגר.

חבר-הכנסת **צ'רלי ביטון** (חד"ש) הצטרף למבקרים וטען כי חברי הוועדה עשו מלאכתם פלסטר וכי הדוח "הינו שטחי ואינו משרת את המטרה". מר **ביטון** דרש, בין היתר, לפרסם את שמות ראשי הפשע המאורגן בציבור. כמו-כן טען כי מתקבל הרושם מקריאת הדוח כאילו הפושעים הגדולים הם יוצאי עדות המזרח. בהקשר זה ראוי לציין כי ככלל, הויכוח לאורך שמונה השנים בו התנהל, לא נשא אופי עדתי. כסלר² (1990) גרס כי ייתכן והסיבה לכך נעוצה, בין השאר, בעובדה כי רבים מהמוזכרים כראשי הפשע המאורגן וככאלו הקשורים אליו היו "אשכנזים".

בהמשך הדיון בכנסת הדגיש חבר-הכנסת **שלמה יעקב גרוס** (אגודת ישראל) את הצורך בדת היהודית כדי לשפר את המצב, ובכך ביטא רעיונות מוכרים בטיעונים של החרדים על עליונות עולמם הסימבולי.

אחד הדוברים המרכזיים בדיון היה חבר-הכנסת **שלמה הלל** (מערך) אשר בניגוד לרבים מעמיתיו לבית היה צריך לעמוד ולהגן על מדיניותו כשר המשטרה אשר שלל את קיום הפשע המאורגן. לפיכך ראוי לשים לב כיצד ניסה לעשות זאת.

ראשית ביקש **הלל** להתיק את ההתמקדות בהגדרת המצב שוועדת שימרון הגדירה כ"פשע מאורגן נוסח ישראל" לכך שחשיבות הדוח היא בכך ש"מיקד את ההתעניינות של הציבור גם בבעיות, גם בצרות של החברה וגם בחיפוש דרכי הפתרונות". אחר-כך פנה לעבר התקשורת, אשר ללא ספק ניתן לומר כי בעניין זה למצער הייתה לו לרועץ, ואמר: "אבל כאשר אני מסתכל ביצע של העיתונאים אני יודע שגם את המטרה הזו החמצנו... אפשר לעשות מהומה ולגרום לסנסציות, אבל לדיון מעמיק, כנראה, אין סבלנות...".

הלל התפלמס עם הדוח ועם הוועדה תוך שהוא מנסה בדרכים שונות להמעיט בחשיבותה. לדוגמא: "... יש בו 127 המלצות... אגב, צריך אולי לומר שהוועדה עבדה ארבעה וחצי חודשים. אני מניח שהיא לא עבדה בשבתות. לפי זה ההספק של 127 המלצות תוך תקופה של ארבע וחצי חודשים, ללא שבתות, כלומר המלצה אחת ליום, ראוי לפרס קפלן... ואי אפשר ליישם אותן 127 המלצות...".

כמו-כן יצא **הלל** כנגד חברי הוועדה באופן אישי שמילאו את תפקידם שלא בהגינות הנדרשת: "... בראיון ב"גלי צה"ל" מר הרמלין נשאל... והוא השיב: אני קובע שהגענו למסקנה שהמטרה שלנו היא נקייה בהשוואה לכל מטרה אחרת בעולם... כל הדברים באלה אינם מופיעים בדוח". חברת הכנסת **שושנה ארבלי-אלמוזלינו** (מערך), המקורבת ל**שלמה הלל**, חשה בתחושת הניצחון ב"ימין" בעקבות הדוח ואמרה: "... לא מובנת לי צהלת הניצחון של מספר סטגרים פרובנציאלים הנדחקים לכל פינה ומכריזים בקולי קולות: אני גיליתי את אמריקה, אני גיליתי את הפשע המאורגן וזה תוך הטחת האשמות נגד המשטרה, שרי מטרה לשעבר ומוסדות השיפוט שלא עשו די לעקירת הפשע המאורגן, כי לא הודו כביכול בקיומו".

הא-ראיה לכך שהדיון בכנסת התקיים בימי דעיכת הויכוח היא לא רק בנוכחות הדלה של נציגי המדיה בעת הדיון, אלא בהתייחסותם של חברי הכנסת עצמם לשיבה. עיון בפרוטוקול (עמ' 86) מגלה כי בהמשך הדיון נמצאו במליאה 3 - 4 חברי כנסת בלבד. אף היה חבר כנסת (**פלטו שרון**) אשר ביקש רשות דיבור ולא נכח באולם כאשר הגיע תורו.

אסכם את תגובת הפוליטיקאים, לאחר פירסום הדוח, בכך שלאותם אלו אשר תמכו בהגדרת המצב "פשע מאורגן", עוד לפני ועדת שימרון - הייתה עדנה. לעומתם, אלו שחלקו על הגדרה זו היו צריכים לעמול ולטרוח בכדי להגן על תפיסת עולמם. נקודה שנייה הראויה לציון היא חוסר העניין של התקשורת בדיון שהתנהל בכנסת. דומה כי למדיה היה ברור שהן הרשות המבצעת והן הרשות המחוקקת כבר קיבלו את הגדרתם כהגדרה לגיטימית ורשמית. על-כן בדיון בכנסת לא היה יכול להיות כל חידוש עבודה, מה עוד שהשיבה התקיימה כשבועיים לאחר פירסום הדוח ובכך הפך להיות בעיני התקשורת כדבר ש"עבר זמנו - בטל קורבנו". מיעוט נוכחות העיתונאים השפיע, קרוב לוודאי, על מיעוט הנוכחים באולם המליאה בעת הדיון.

מכל מקום, מה שיכול היה לעניין עוד את התקשורת בקשר לפשע מאורגן אחרי שהויכוח הוכרע לכאורה, אלו סיפורים אישיים על כאלו אשר הוגדרו כ"ראשי הפשע המאורגן", והכרעה בערכאה משפטית כי אכן קיים פשע מאורגן בישראל.

תגובות אחרות לדוח

לאחר שנסקרו תגובות התקשורת, פוליטיקאים והמשטרה, ראוי להתייחס לתגובות של גורמים אחרים בחברה ובעיקר לתגובות של האקדמיה ושל חברי הוועדה עצמם. נראה כי בדרך כלל תגובות המלומדים למיניהם כללו, על-פי-רוב, דברי ביקורת על הדוח יותר מאשר דברי שבח והסכמה. בסעיף הקודם נסקרו דעותיהם של פרופסור **שלמה ג. שוהם**, השר (לשעבר) והמשפטן, **חיים צדוק**, פרופסור **דויד ליבאי** וד"ר **ברוך ברכה** - כפי שבאו לידי ביטוי בעיתונות היומית.

גיורא רהב (1978) פירסם מאמר ובו ביקורת נוקבת על הדוח. לדבריו, ציפה הוא לדוח מתוך תקווה שישב בצורה חד משמעית על השאלות שהועלו באמצעות העיתונות בתקופה שקדמה למינוי הוועדה: האם קיים בארץ פשע מאורגן, ואם כן, כיצד הוא מאורגן, מהם קשריו עם

הממסד, מהם הנזקים הנגרמים בגללו, וכיצד על המשטרה לפעול על-מנת להלחם בו. למותר לציין כי ציפייתו לא התממשה.

אכזבה נוספת נגרמה לו על-ידי רשימת חברי הוועדה שלא כללה לא שופט, לא קצין מבחן ואף לא מומחה אחד ממדעי ההתנהגות. גיורא רהב התרשם כי הוועדה עסקה ב"כיבוי שריפות" ולא בבחינה שיטתית של בעיות, הואיל והיא הונחתה רק על-ידי אירועים שעלו לכותרות. לפיכך, קיים לדעתו חשש כי הוועדה לא הצליחה לאבחן תהליכים יסודיים מעבר לגלוי ולנראה לעין, וכי אין ביכולתה לחזות התפתחויות, והמלצותיה טובות לפתרון הבעיות שהתעוררו בעבר בלבד. "בסך הכל, הקורא הסקרן, התאב ללמוד מדוח זה על מערכת הפשיעה בארץ, ייצא מאוכזב. אין כאן אלא גושפנקא רשמית לדברים שכבר נאמרו לרוב בעיתונות ביתר פרוט והרחבה. משום מה נתפסה הוועדה לפולמוס קצר עם מסקנות דוח היועץ המשפטי, בדבר קיומו של פשע מאורגן בארץ. חבל שלא הבחינו בין פשע מאורגן ל"פשע מאורגן", מאחר שברור לכל העוסק בנושא, שהבעיה הייתה כל הזמן סמאנטית בעיקרה... ברור לכל העוסק בנושא, כי יש בארץ התארגנות עבריינית גוברת והולכת, ועם זאת, אין כל סימן לחדירת ה"מאפיה" או "הפשע המאורגן" לארץ" (רהב, 1978).

יתרה מזאת, בסיכום דבריו ציין רהב כי: "ידוח הוועדה הוא מסמך מאכזב מאד. הוא פותח ביומרות גדולות, כגון למלא תפקיד דומה לזה של דוח ועדת הנשיא משנת 1967 בארצות-הברית, אך הדמיון בין הדוחות קלוש מאוד... הדוח עושה רושם של עבודה בלתי מעמיקה. המעוניינים באינפורמציה שיטתית על הפשיעה בישראל, והפשיעה המאורגנת בפרט, ייטיבו לעשות אם יחפשו חומר בעיתונות היומית...".

לנוכח דברי הביקורת שהושמעו נגד ועדת שימרון, יצא יעקב אליאב (1978) - מרכז הוועדה - להגן על הדוח. לטענתו, רבו המשבחים את הדוח על מבקריו, וכראיה לכך הוא כותב כי בדיוני הכנס של האגודה הישראלית לקרימינולוגיה, עלה דוח ועדת שימרון לדיון במספר פורמים, ואליאב דרוב המשתתפים, דוח הוועדה לבירור הפשיעה בישראל מהווה מהפכה בתחום החברתי בישראל. לדבריו, זו הפעם הראשונה בהיסטוריה של ועדות חקירה ממלכתיות, צוין שלנושא החברתי ולבעיות הנלוות לו, יש לתת אותה מידת התייחסות כמו לנושאי חוץ ובטחון. ראשית ראוי להזכיר כי ועדת שימרון לא הייתה ועדת חקירה ממלכתית כמשמעותה בחוק. שנית, נראה כי אליאב בחר להתמודד עם הביקורת בדרך של התקה - בדומה לטיעון שנמצא בדברי השר (לשעבר) הלל בכנסת, כפי שצוין בסעיף קודם, דהיינו: להתיק את "מרכז הכובד" של הדוח לתחום השנוי פחות במחלוקת: "בניגוד לתפיסה המקובלת לפיה עיקר ההתייחסות של ועדת שימרון היא בתחום של הפשע המאורגן, שמה הוועדה את מירב ההדגש דווקא על בעיות כמו השחיתות החברתית בישראל, בעיות עבריינות הנוער, וגורמי העבריינות בכלל. לדעת חברי הוועדה, הפשע המאורגן או דרך תפקודה של המשטרה הן משניות בחשיבותן לאספקטים החברתיים ולגורמים החברתיים לפשיעה והעבריינות בישראל" (אליאב, 1978).

דומה כי מסקירת התגובות שקדמו להקמת ועדת שימרון, מעיון בדוח עצמו, ומבדיקת התגובות אליו – כפי שהובאו לעיל - ניתן לומר כי אין אחיזה של ממש לדבריו אלו של מר אליאב בקשר לדגשים שבדוח.

רשימת ה- "11" ומשפט הדיבה נגד עיתון "הארץ"

רשימת ה- "11"

בתאריך 7.3.1978 פורסם בתקשורת לראשונה מסמך ה- "11". **אבי בטלהיים** מ"מעריב" דיווח כי מסמך סודי הוגש לבית המשפט השלום בתל-אביב בדיון אזרחי, הכולל שמות 11 אנשים אשר לדעת המשטרה נמנים עם ראשי הפשע המאורגן בישראל. המסמך הוגש על-ידי פרקליטי עיתון "הארץ" במהלך תביעת "לשון הרע" שהגיש **מוניה שפירא** נגד **זאב יפת** אשר כתב כתבה בעיתון כי שפירא קשור לפשע המאורגן. המסמך הוכן ביחידה המרכזית של מחוז תל-אביב במשטרה, על-ידי הקצין **יוסף ענבר** וחתם עליו הקצין **עמוס עזאני**. עותק מהמסמך נשלח גם לנציב מס-הכנסה, מר **שילוני**, במטרה להגביר את שיתוף הפעולה בין המוסדות בלחימה ב"ליווייני הפשע". מאחר שהרשימה הפכה ל"שם דבר" ראוי לאזכר את השמות אשר מופיעים בה עם אפיוניהם כפי שהופיעו במדיה :

1. מרדכי צרפתי "מנטש" - מממן עסקאות סמים ורכוש.
 2. בצלאל מזרחי - אחראי על הברחות ומממן עסקאות סמים.
 3. רחמים אהרוני "גומאדי" - סמים ויהלומים.
 4. טוביה אושרי - שותף של אהרוני.
 5. אלי טיסונה - שותף של אהרוני.
 6. עזרא טיסונה - סמים, גביית דמי חסות וחובות.
 7. יחזקאל אסלן - סמים.
 8. יעקב אפשטיין - רכוש, מכוניות לא חוקיות, סמים.
 9. רפי שאולי - סמים, מלבין הון שחור.
 10. מוניה שפירא - שותף של בצלאל מזרחי.
 11. דויד דזנאשוילי - זייפן, סחיטת דמי חסות.
- למרבה הצער, לא ניתן היה למצוא בפירסומים השונים סביב רשימת ה- 11 מדוע נמנו בה אחד-עשרה אנשים. מכל מקום קשה להשתחרר מהאסוציאציה הנקשרת לאחד-עשרה שחקנים בנבחרת כדורגל, ודי לחכימא ברמיזא.
- נראה כי העיסוק ברשימה סיפק לתקשורת "חומר גלם" נוסף לעיסוקם בפשע המאורגן ובלעדיה, אפשר כי, בעיית הפשע המאורגן הייתה יורדת מסדר היום. יתרה מזאת, העובדה כי רשימה כזו נמצאת לכאורה בידי המשטרה שימשה לתקשורת כהוכחה לקיום הבעיה אותה היא "גילתה".

משפט הדיבה נגד "הארץ"

בצלאל מזרחי אשר היה אחת הדמויות העיקריות בסדרת הכתבות השלישית, שהוצגה כאחד העומדים בראש מערכת הפשע המאורגן בישראל, הגיש תביעת נזיקין נגד עיתון "הארץ" בשל פירסום לשון הרע, וכן נגד המוציא לאור שלו והכתב **אבי ולנטין**, שחיבר את הכתבות. אומנם גם מוזכרים אחרים הנמנים על רשימת ה- 11 הגישו תביעות דומות, אך מסיבות משפטיות שונות הפך המשפט של מזרחי למשפט המרכזי ומיקד את מירב תשומת הלב של התקשורת. עיקר הדיונים התנהלו לאחר שוועדת שימרון סיימה את עבודתה. פסק הדין ניתן ב- 4.7.1979. טענת ההגנה העיקרית של הנתבעים הייתה: "אמת דיברתי". אשר-על-כן נדרשה השופטת **שולמית ולנטין** להחליט אם אכן הוכח כי פעל בארץ פשע מאורגן ואם אכן הוכח קשר כלשהו

בין מזרחי אליו. באשר לשאלה הראשונה קבעה השופטת כי: *"עראה לי לאור כל האמור כי הנתבעים הוכיחו כדבעי קיומו של פשע מאורגן בישראל, כפי שהוגדר בדוח ועדת שימרון, והשתכנעתי מצדי באופן סביר - שאכן - לצערי - כך המצב"*.

באשר לשאלה השנייה פסק בית המשפט כי: *"אמנם הייתה קיימת חובה מוסרית להתריע על התופעות שתיאר ולנטין בכתבות שלו, אך עלי לקבוע... כי הקטעים המשמיצים פורסמו שלא בתום לב, באשר מה שנכתב בהם לא הוכח כאמת, והנתבעים לא נקטו לפני הפרסום אמצעים סבירים להיווכח אם אמת הם אם לא..."*.

פסק הדין קבע כי: *"הנתבעים כולם פרסמו לשון הרע על התובע... ולפיכך הם חייבים לפצות אותו על הנוקים אשר נגרמו לו בשל כך..."*. בתאריך 21.12.1979 קבע בית המשפט כי על הנתבעים לפצות את התובע בסכום של 300,000 ל"י, וכן לשלם לו סכום דומה עבור הוצאות המשפט ושכר טרחת עורכי-הדין.

בפסק הדין ניתחה השופטת את חומר הראיות שהגיש "הארץ" במטרה לאשש את טענתו כי **מזרחי** קשור לפשע המאורגן. בכמה מן הראיות והמקרים שהוצגו, מצאה השופטת ממצאים המחשידים את מזרחי וחבריו בפעילות פלילית. הסיפור המפורסם ביותר בהקשר זה היה "הלבן". בתאריך 17.2.1977 בוצע על-ידי המשטרה עיקוב סמוי אחרי **בצלאל מזרחי, רחמים אהרוני וטוביה אושרי** אשר נפגשו ליד שולחן שניצב על המדרכה ליד בית קפה ברח' יהודה המכבי בתל-אביב. הפגישה צולמה בחשאי ואחד העוקבים, הקצין **בולקינד**, שמע חלקים משיחתם ורשם דוח כדלקמן: *"... שיחתם נסבה אודות הלבן, על טיבו וערכו בשוק. בצלאל התבטא בזו הלשון: הלבן שיצא באחרונה הוא ממין משובח ביותר... תוך כדי שיחתם הוזכרו סכומי כסף הבאים..."*

הסנגוריה טענה כי "לבן" פירושו הרואין וכי השיחה נסובה על עסקת סמים גדולה. באי כוח התובע ניסו להעלות כמה סברות לגבי המשמעויות שיש לייחס לאותה שיחה אודות "הלבן". תחילה ניסו לייחס את המושג לבשר חזיר אשר ידוע בציבור כ"בשר לבן", אך לאחר מכן הועלתה סברה שמדובר בבר משקאות בצבע לבן. השופטת סיכמה הנושא וקבעה כי: *"... אמנם התייחסה השיחה הנדונה לעסקה או עסקות של סמים..."*. סביר להניח כי סיפור "הלבן" זכה להד-תקשורת נרחב הודות לאופיו הדרמטי מחד, קרי: עיקוב וצילום סמוי על-ידי המשטרה של מפגש בעל ניחוח קונספירטיבי של כאלו המוצגים כראשי הפשע המאורגן בישראל; ומאידך, אירוע זה הביא את בית המשפט לקבוע, בסייגים מסוימים, כי אכן לאותם מוזכרים זיקה לסחר בהרואין, קביעה אשר המדיה ראתה בה כאישור חותך לצדקת טענותיה.

מכל מקום, העיתונות השיגה במשפט "מזרחי - הארץ", בין היתר, קביעה משפטית חותכת כי בארץ קיים פשע מאורגן, כפי שהוגדר בדוח שימרון. בכך השלימה התקשורת את השגת הלגיטימציה לטענה שלה על המצב משלושת רשויות השלטון במדינת ישראל (מחוקקת, מבצעת ושופטת). ומשום כך, הגדרת המצב במושג פשע מאורגן אינה ניתנת עוד לערעור אליבא דמדיה.

סיום הויכוח

במידה רבה, סיום משפט מזרחי - "הארץ" מסמל את סיום "הרצת" הגדרת הפשע המאורגן וקבלתה על-ידי רשויות השלטון במדינה. זמן קצר לאחר פרסום פסק הדין ירדה בעיית הפשע המאורגן מהכותרות ומסדר היום עד שנעלמה כמעט לגמרי - למעט חריגים פה ושם. לכאורה הראיה הטובה ביותר לגוויעתו של הנושא טמונה בדין וחשבון השנתי של משטרת-ישראל

(שפורסם ב-1981) על פעילותה בשנת 1980, בו למונח "פשע מאורגן" אין כל זכר. לפיכך נשאלת השאלה מדוע נמוג הנושא.

כסלר² (1990) העריך כי הנושא ירד מסדר היום כתוצאה מצרופ של שלושה גורמים:

1. התעייפות טבעית של הציבור מהנושא, בדומה לנושאים רבים ואחרים.
 2. פסק הדין במשפט "מזרחי - הארץ" קבע נורמות חמורות לגבי עיתון המבקש לפרסם כתבות כפי שפורסמו, וביניהן כי על העיתון להיות מסוגל להוכיח במשפט כי אמת דיבר בקשר למה שהדפיס. אם אין כל אפשרות לכתוב על הנושא באופן חופשי - מבלי לציין שמות ומקרים ספציפיים - הוא יימוג.
 3. לא קם איש פוליטי (בדומה ל**אולמרט** בשעתו) ש"ירכב" על הנושא.
- לעומת זאת, בוכנר (1990) לא הוציא מכלל אפשרות כי הנושא נמוג בגלל שתי אלה:
1. לאחר שהתקשורת השיגה את מטרתה, התקבלה ההגדרה שלה למצב, לא היה לה עניין להמשיך ולדוש בנושא.
 2. התברר לתקשורת כי אין אירועים שניתן להכניסם תחת הכותרת של הפשע המאורגן - ולפיכך לא נמצא חומר לכתוב עליו.

ייתכן ובנוסף לגורמים שמנו מיכאל בוכנר ורן כסלו ראוי להזכיר כי בשנת 1979 נחתם חוזה השלום עם מצרים והחלו שיחות האוטונומיה, ולאחריהם פיני סיני, הבחירות הסוערות של שנת 1981, ומלחמת שלום הגליל ב-1982, אשר תרמו את חלקם לסיום הויכוח. ניתן גם להניח כי לאחר שהמושג פשע מאורגן, זכה לגיטימציה - בצורה כזו או אחרת - מצד רשויות השלטון במדינה, שוב אין התקשורת יכולה להביך את הממסד בהגדרת מצב שבמילא הוא הכיר בה. כך שבאי יכולתה של המדיה לגרור את רשויות השלטון לויכוח כלשהו - תימוג הפאניקה המוסרית. סברה נוספת המסבירה את סיום הדיון הציבורי בסוגיית הפשע המאורגן קשורה להתבססותו של "הליכוד" בשלטון, שהרי אם פרנסיו היו ממשיכים להטיף על קיומו של פשע מאורגן, היה הדבר יכול לשמש כ"חרב פיפיות" להם, באשר תופעה זו נתפסת ככזו המתקיימת בסיוע פקידי ממשל מושחתים או כתוצאה ממשטר עייף ונכשל. לכן, מקץ שנה-שנתיים לשלטון "הליכוד", היה הכרח מבחינתם לחדול מלדוש בנושא שמא ידבק הרבב גם בהם. "המערך", מצידו, היה ככל הנראה מנוע מלהעלות טיעון שיש פשע מאורגן הואיל והיה זה משום הודאה באשמה שהוא ניסה לדחותה מעליו במשך עשור שנים.

מי ניצח בויכוח?

לכאורה, הצד החזק: התקשורת, ניצחה בויכוח. אולם לימוד הנושא בפרספקטיבה של כתריסר השנים אשר חלפו מסיום הויכוח, מלמד שלמעשה כל הצדדים יכלו להפיק, וככל הנראה הפיקו, תועלת מהויכוח. לכן אין לדבר על מנצחים ומנוצחים אלא **במה** ניצח כל צד שנטל בו חלק.

1. העיתונות:

ראוי להבחין בין העיתונות כמוסד ובין העיתונאים כאנשי מקצוע. העיתונות כמוסד הפגינה את יכולתה ליצור בעיה חברתית ולהביא סוכנים שונים של החברה לעשות מעשה עקב כך. ביטויים לכך הובאו לכל אורך סקירת הויכוח. אוסיף עליהם דברים שאמר עורך המשנה של "הארץ", **סאמט**, במשפט "מזרחי - הארץ": "... עוקב הארץ מזה שנים בדאגה אחרי התפתחות

הפשע המאורגן, וראה לעצמו חובה להעלות את הנושא לתודעת הציבור ולדרבן את הממשל לפעול לביעור הנגע הממאיר הזה".

העיתונאים אשר עסקו בויכוח באופן פעיל נהנו מהרחבת התחום המקצועי שלהם ומעלייה בסולם הסטאטוס שלהם. כראיה לכך אביא את דברי השופטת **ולנשטיין** בפסק דינה במשפט "מזרחי – הארץ": "... מאז 1971 נחשב רן כסלו בעיני עורכי "הארץ" מומחה לנושא הפשע המאורגן...". בהקשר זה סיפר כסלו³ (1990) כי בעקבות פרסום שתי הסדרות הראשונות הוא הוזמן להופיע בהרצאות בפני פורומים שונים, וכי כאשר עמדו להקרין בארץ את הסרט "הסנדק", הזמינוהו להקרנה פרטית שיחווה דעתו על הסרט. יתרה מזאת, רן כסלו העריך כי אפילו במשפט "מזרחי – הארץ", אשר בו העיתון הפסיד להלכה, "הארץ" זכה למעשה לרווח גדול. תפוצתו ויוקרתו עלו וקטעים שלמים מפסק הדין צוטטו בהרחבה כמביעים תמיכה בגישת העיתון.

2. הפוליטיקאים:

הדוגמא הבולטת לרווח שהפיק פוליטיקאי מהויכוח היא בדמותו של חבר-הכנסת **אהוד אולמרט** אשר נבחר לכנסת השמינית והפך לנושא הדגל של המאבק על ההגדרה. התקשורת "אהבה" אותו בשל כך והעניקה לו חשיפה גדולה.

מעבר למימד האישי - מעמדי - שימש הנושא כאמצעי יעיל לניגוח מפלגות יריבות. כדוגמא לכך אביא דברים אשר פורסמו במאמר המערכת של "ידיעות אחרונות" מיום 20.2.1978 בשמו של שר המשפטים **שמואל תמיר**: "בהעירו כי סיבת הסיבות של מה שבא עלינו (הקביעה של ועדת שימרון כי יש פשע מאורגן בישראל) היא בהסתאבות שלטון הקבע הישן שלנו".

3. המשטרה:

בוכנר (1990) ציין כי בעקבות ועדת שימרון הוסיפה הממשלה לתקציב המשטרה סכומי כסף משמעותיים לצורך גיוס שוטרים ורכישת מכונות ואמצעים אחרים. להערכתו, אלמלא הסערה שהתחוללה בנושא הפשע המאורגן, לרבות פעולת שתי הוועדות, התוספת הזו לתקציב המשטרה לא הייתה מושגת.

4. הדמויות אשר זוהו כראשי הפשע המאורגן:

בוכנר (1990) סבר כי החשיפה בתקשורת אשר נגרמה לאותם בני-אדם אשר זוהו כראשי הפשע המאורגן, ובהנחה כי אכן מדובר באנשי "העולם התחתון". הרי חשיפה שכזו, על-פי הנורמות של תת-התרבות העבריינית, מעלה את הסטאטוס שלהם ובהכרח גם את המעמד של המוזכרים כבכירי הפשע.

5. אחרים:

בסעיף זה ניתן להכליל גורמים ואנשים אחרים אשר נגעו בויכוח בצורה זו או אחרת. לדוגמא: חברי ועדת שימרון אשר נהנו תקופה ארוכה מחשיפה תקשורתית ועלייה בסטאטוס שלהם כתוצאה מכך, או מעורבים אחרים אשר ניצלו את הבעיה בכדי לקדם עניינים אישיים שלהם, כמו למשל מר **שמואל (סמי) נחמיאס**, כפי שתואר קודם, ואחרים.

הדיון מאז שנות השמונים בפשע המאורגן בישראל

עם מתן פסק הדין במשפט "מזרחי - הארץ" ביולי 1979, ירד המסך על הויכוח האם קיים פשע מאורגן בישראל והפאניקה המוסרית סביב בעיה זו נעלמה. עם זאת, המושג פשע מאורגן קיבל, לפחות בתקשורת, לגיטימיות, ונעשה בו, מעת לעת, שימוש פונקציונאלי בהתאם לנסיבות ולתפיסת העולם של המתייחס.

דומה כי סוכנויות אכיפת החוק במדינה, עם חלוף הזמן מפרסום דוח שימרון, חדלו לחלוטין מלהשתמש במונח פשע מאורגן. מבחינתן התופעה אינה קיימת גם לא במתכונת של "פשע מאורגן נוסח ישראל", כפי שקבעה ועדת שימרון. אפשר וסוכנויות האכיפה יכלו לנקוט בגישה זו, בין השאר, בגלל שבדוח שימרון נעדר תיאור כיצד מאורגן "הפשע המאורגן נוסח ישראל", מהם קשריו עם הממסד, מהם הנזקים הנגרמים בגללו וכדומה.

כסלו¹⁶ (1990), במה שנראה כניסיון להפיח חיים בויוכח על קיום הפשע המאורגן בישראל, על-ידי "זריקת כפפה" לעומת המשטרה, יצא במאמר פולמוסי, בכתב העת "פוליטיקה" המזוהה עם מפלגת "רצ", תחת הכותרת: "לאן לא נעלם הפשע המאורגן". המוטו שלו היה שהפשע המאורגן "לא נעלם, אלא שהגורמים הקשורים אליו אינם מעוניינים בפרסום, העובדים עבורו מעדיפים לשתוק והמשטרה, שאיננה מצליחה לפצח אותו, אינה ששה להודות בכשלונה". בין היתר ניסה **כסלו** להשיב על השאלה "איך נעלמה המפלצת מעיני הכל?" בטענה כי הנושא הושתק, כלשונו, בעקבות משפט "מזרחי – הארץ" ובגלל חוק איסור לשון הרע, המגביל את העיתונות בכתביה בנושא. בסיום המאמר, מתח כסלו ביקורת על החוק וסיכם כי: "כל עוד יעמוד המצב הזה בעינו, יכולים אנשי הפשע המאורגן בארץ לישון בשקט. כתוצאה מהגבלות אלה על התקשורת ומחדלי המשטרה, נראה שמובטחת להם תקופת רגיעה ארוכה".

אמיר (1990) כתב מאמר קצר אשר הודפס בצמוד למאמר של כסלו¹⁶ (1990) תחת הכותרת: "יעניין של גיאוגרפיה" והמוטו: "כן, יש פשע מאורגן בישראל, אך הוא מתפצל לארגונים שונים, מקומיים". במאמר הסביר אמיר את גישתו להתארגנות הפלילית כאשר בקצה נמצא הסינדיקט, וכי לפי תפיסה זו קיים בארץ "פשע מאורגן מקומי". ראוי לציין כי לא כסלו ולא אמיר, בכתבות אלו, משתמשים במונח שטבעה ועדת שימרון: "פשע מאורגן נוסח ישראל". עם זאת גם אמיר מצטרף לדעה כי, בין היתר, חוק איסור לשון הרע מונע את "...אזהרת הציבור מפני התופעה". לעומת זאת, ניתן למצוא בעיתונות התבטאויות שונות לגמרי מאלו של כסלו¹⁶ (1990). כאשר נפטר "מנטש" - מרדכי צרפתי - כתבו **אלי תבור ותחיה ארד** ב"ידיעות אחרונות", 3.11.1991, בין השאר כי: "יקשרו עם ראשי השלטון, יוכלו להשיג פרוטקציה וידידות עם עבריינים הולידו את האגדה על מעורבותו בפשע המאורגן, שקיומו בארץ לא הוכח מעולם... הפירסום הזה שבר את ליבו... בסידרת כתבות בעיתון הארץ הוא הואשם כי הוא "הסנדק" של הפשע המאורגן בישראל. ועדת שימרון... וכן היועץ המשפטי לממשלה, לא מצאו כל ביסוס ממשי לטענה זו". בכתבה על הלוויה רשם **אלי תבור** ("ידיעות אחרונות", 4.11.1992) בין השאר כי "...מגיבורי רשימת ה-11 המפורסמת שמנטש היה **כביכול** "סנדקם"...". וענת **טל-שיר** כתבה ("ידיעות אחרונות", 8.11.1991): "...עד שבאו הפירסומים על מעורבותו כביכול בפשע המאורגן... ברשימת ראשי הפשע המאורגן, שתקפותה לא הוכחה...". בהמשך הכתבה היא ראינה את **רן כסלו** וניסתה לברר אם לא הייתה טעות וגרימת עוול בכתבות שלו על הפשע המאורגן:

"שום חרטה?"

מה פתאום, זה היה הישג גדול".

שאל פרץ (ידיעות אחרונות, 27.3.1992) כתב על אורי לוי אשר נחשד כ"בכיר שופטי ובוררי בית-הדין של העולם התחתון", ובין השאר ציין כי היחידה המרכזית של משטרת תל-אביב הרכיבה בשעתו את "רשימת 11 ראשי עולם הפשע בישראל". לאמור: הימנעות מפורשת מלהשתמש במונח "פשע מאורגן" - בניגוד למה שהיה מצופה.

בכתבה פרי עטה של **שרית רוזנבלום** ("ידיעות אחרונות", 21.5.1993) במלאות שלושה חודשים לרצח יחזקאל אסלן, המופיע במקום השביעי ב"רשימת ה-11", נעשה שימוש בולט במונחים: פשע מאורגן ומאפיה: "שעה אחת אחרי שנרצח יחזקאל אסלן, במה שנראה כמו חיסול של המאפיה..." ובהמשך הכתבה: "ב-1977 הופיע שמו ב"רשימת ה-11" הידועה לשימצה, שמיקמה אותו בצמרת הפשע המאורגן במדינה..."

נראה כי מכל הדוגמאות לעיל עולה כי ככל שמבקש בעל דברים לצקת נופך דרמטי למאמרו, כך יטה להשתמש בסמל "פשע מאורגן", הרווי אגדות ופלצות. כך למשל פירסם העיתונאי **נתן רועי** (1992) ספר בשם: **"העולם התחתון: הפשע המאורגן בישראל 1980 - 1990"** (ההדגשה במקור). בדברי הקדמה לספר רשם, בין היתר, פרופסור מנחם אמיר כי העיתונות היא זו שנתנה לתופעת הפשיעה המאורגנת את הפירוש הנכון של קיום תופעת פשע מאורגן, וכפתה על המערכות להיערך למאבק בפשע המאורגן, וכי בספר זה הצליח **נתן רועי** לכתוב חיבור הממצה "את ההיבטים השונים של תופעת הפשיעה המאורגנת והפשע המאורגן בארץ: מניעה, נזקיה..." פרק שלם בספר עוסק ב"פשע מאורגן מקומי". ונפתח כהי לישנא: "פרופסור מנחם אמיר, שכתב את הנספחים המקצועיים בדוח ועדת שימרון (1978), אומר היום כי בישראל קיים פשע מאורגן, אך הוא מקומי ולא ארצי. לפי הערכתו, הפשיעה מאורגנת כאן בצורה הבאה:

- כנופיות של פורצים, שודדים, גנבי מכוניות, שעוסקים בסחר ברכוש גנוב. הכנופיות הללו מתארגנות אד-הוק, ויש ביניהם כנופיות של ערבים ויהודים הפועלים ביחד.
- רשתות חברתיות וקבוצות חברתיות על בסיס עדתי ורקע פלילי, המהוות את הבסיס לארגונים ולעסקים הפליליים.
- סחיטה וארגון סחיטה (פרוטקשן) בשווקים, ובעסקים בערים.
- הפצת סמים ומכירתם (לאו דווקא ייבוא). בדרך כלל, התופעות של שליטה על תחנות מכירת סמים או על מפיצי סמים, הן ברמה המקומית ואפילו השכונתית.
- קיימת תחילת שליטה של קבוצות פליליות על שרותי כבלים בלתי חוקיים.
- קבוצות אחרות שולטות בהספקה ובהעסקה של פועלים זולים (כולל ילדים) בחקלאות ובבניין. יש שליטה של כמה קבוצות הנעשית, למעשה, באמצעות סחיטה ופרוטקשן, בהובלת תוצרת חקלאית ובהפצתה.
- כמה קבוצות שולטות בשוק ההלוואות בריבית קצוצה ובגביית חובות, ברמה מקומית-עירונית."

מאפיינים אלו אינם עולים בקנה אחד עם המאפיינים של תופעת הפשע המאורגן כפי שהוסבר בתחילת חיבור זה: ארגון חשאי בלתי פורמאלי של פשע מקצועי, העוסק במתן שירותים מונופוליסטיים בלתי חוקיים לקהל צרכנים מן הציבור הרחב, תוך כדי הסתייעות ברשויות השלטון.

הספר מביא שורה של מקרי פשע שאירעו בישראל בשנות השמונים ושזכו לסיקור בכלי התקשורת. חלקם מתייחס לעבירות ולפעילות פלילית המבוצעות על-ידי קבוצות מאורגנות של פושעים, ברמות שונות של התמקצעות וחשאיות. אף לא אחד מן המקרים המתוארים - ואין כאן המקום לתארם - מתקשר להשחתת עובדי ציבור כחלק אינטגרלי מהם.

לאור כל האמור לעיל עולה כי תופעות הפשיעה עליהן כתב **נתן רועי**, אינן מהוות סימפטומים לפשע מאורגן על-פי ההגדרות המקובלות בקרימינולוגיה, אלא מהוות תופעות של פשיעה

מקצועית ומאורגנת, אולם אליבא דפרופסור מנחם אמיר הן אכן מהוות פשע מאורגן, הואיל והתופעה המכונה על-ידי מרבית הקרימינולוגים "פשע מאורגן" נקראת על-ידו "סינדיקט פלילי". יתרה מזאת, נראה כי תופעות הפשיעה ומאפייני ההתארגנות הפלילית בישראל, המתוארות על-ידי נתן רוני (1992), אינם שונים **במהות**, בעיקר מבחינת מימד הארגון הפלילי העומד מאחוריהן, מאותן תופעות עליהם התייחסו דוח שמגר, דוח בוכנר, ודוח שימרון. השוני הוא בעיקר בכמות העבירות, במספר הקורבנות ההולך ורב, בגידול במספר קבוצות העבריינים "המקצועיים", ובמידת ההתבלטות של תופעות העבריינות בכלי-התקשורת. לפיכך, אפשר וניתן לסכם כי לאור כל הגילויים של תופעות הפשיעה מאז סוף שנות הששים ועד היום, אין בארץ פשע מאורגן כמשמעותו בקרימינולוגיה המקובלת. אם כי אין להקל בכהוא זה מהיקף תופעת הפשע בארץ, הגדלה באופן משמעותי משנה לשנה, והנמצאת בשיעור גבוה גם ביחס למדינות "מערביות" בעולם (דוידוביץ, 1993).

לסיכום

כאשר מבקשים לדון בסוגיית הפשע המאורגן בישראל, מוצאים כי עצם קיום התופעה בארץ היה שנוי במחלוקת. אשר-על-כן ראוי היה לסקור את הפולמוס אשר התנהל בנושא מראשיתו - בתחילת שנות השבעים, ועד אחריתו, בתום העשור בו החל. המושג "פשע מאורגן" נעשה לסמל ערכי המייצג רעה חברתית הקוראת תיגר על החברה ומוסדותיה. לפיכך, לא ייפלא כי נושא מעין זה הטעון בסימבוליות משמעותית, בין היתר בגלל הדרמטיות והמסתורין בו, והמאיים על אידיאות ואינטרסים רבים, יעורר ויכוח נוקב ומומשך. ניתוח הויכוח מעלה כי היה הוא למעשה סמאנטי בעיקרו. אולם, תיאורו מאפשר לא רק להתייחס אל תופעת הפשע המאורגן בישראל - אם אכן קיימת - אלא לדון בכמה מובנים של התופעה בכללותה.

סיכום

חיבור זה עסק בתופעת הפשע המאורגן בישראל ובעולם בראי הפנומנולוגיה ובהסברה באמצעות תיאוריות קרימינולוגיות-סוציולוגיות. המושג פשע מאורגן מבטא צורה ייחודית של עבריינות מאורגנת ומקצועית, העוסקת בראש ובראשונה במתן שירותים בלתי חוקיים, על-פי רוב מונופוליסטיים, במטרה להשיג רווחים חומריים קבועים, תוך כדי הסתייעות בבעלי תפקידים מרשויות השלטון.

מסיבות רבות, הידע המדעי הקיים ברשות הקרימינולוגים אודות התופעה מצומצם למדי, ובנוסף ניצבות בפני החוקר האמפירי, המבקש לחקור בנושא, בעיות מתודולוגיות רבות. מדובר בארגונים פליליים חשאיים, הפעולים על-פי נורמות קשוחות ובראשן חובת ה"שתיקה": כל "מלשין" בכוח או בפועל צפוי למיתה. לפיכך היכולת לשאוב מידע בלתי אמצעי מארגונים אלה, או לחדור לתוכם לצורך המחקר המדעי - כמעט בלתי אפשרית.

הפשע המאורגן נתפס כתופעה הרת אסון לקיום חברה מתוקנת. נראה כי הסיבה העיקרית לכך היא בעיקר הסתייעות של הארגונים האלו בבעלי תפקידים ברשויות השלטון. שחיתות מוסרית זו מאיימת על כל משטר פוליטי. עם זאת, הודאה בקיום פשע מאורגן מפנה אצבע מאשימה כלפי הרשויות, ובעיקר כלפי סוכנויות האכיפה, על כי לא השכילו למנוע את התופעה. יתרה מזאת, לגבי

משטרים המצהירים על זיקה למשנתו של מארכס, הודאה כזו קשה עוד יותר הואיל ולשיטתו הפשע הוא תגובה של היחיד למערך פוליטי מסוים - המדגיש את הייצור, הרכוש וההישגיות החומרית: ואם תשונה השיטה, לא יצטרך האדם להגיב בדרך של פשע, כי דרך זו אינה מטבעו. לכן, ניתן לשער, כי משטרים "סוציאליסטים", ובייחוד "קומוניסטים", ישאפו להכחיש את קיומו בארצותיהם של פשע בכלל ופשע מאורגן בפרט (אדד, 1993). הכחשת התופעה, מונעת בהכרח פריצת מידע מ"העולם התחתון" לרשויות ולחוקרים המדעיים. בשולי דברים אלו יצוין כי בארצות הקומוניסטיות, ולא רק משיקולים אידיאולוגיים אלא בעיקר משיקולים פוליטיים-פרגמאטיים, לא התפתחו מדעי החברה כלל וכלל. כך שגם עובדה זו תרמה לחסר בידע מדעי בכל הקשור לפשיעה במדינות אלו.

יחד עם זאת, מארכס מייחס לסטייה בחברה תפקיד חיובי באשר הסוטה והתנהגותו מסייעים לסמן את הגבולות המוסריים שהחברה חפצה בהם. לפיכך אין חשיבות אם קבוצה בעלת עניין מבקשת להעביר מסרים מוסריים באמצעות מעשה "אמיתי" או דמיוני. אם יצליח המסר "לעבור" וינקטו צעדים בקשר אליו - הרי שתהיה כאן "נבואה המגשימה את עצמה".

Cressey (1971) ציין כי גם במדינות הדמוקרטיות קיימת בעיה "מוסדית" באיסוף מידע מהימן על העבריינות המאורגנת הואיל והקרימינולוגיה עוסקת יותר בעברייני היחיד ובאישיותו, מאשר בהתארגנות הפלילית. לדעתו, הדבר נובע משיטת המשפט באותן מדינות המתייחסת לתופעת הפשע כאל עניין אינדיבידואלי, וכך נאספים העובדות והממצאים - מבלי להתייחס כראוי וברמה, המושכת סופרים ותסריטאים לדוש בנושא כיד הדמיון הטובה עליהם; ובהכרח גם עיתונאים לא יטמנו את ידם בצלחת - ובייחוד לאור האפשרויות הכמעט בלתי מוגבלות לספק "רכילות" עסיסית ולהביך את הממסד בהטחת אשמות על אוזלת יד ושחיתויות.

מכל האמור לעיל עולה כי שאלת ה"מציאות" בכל הקשור לסיקור תופעת הפשע בכלל, והפשע המאורגן בפרט, היא דומיננטית, באשר הקרקע לצמיחת טשטוש בין מידע לאגדה - פורייה ורחבה. כך נראה באו הדברים לידי ביטוי בויכוח על קיום הפשע המאורגן בישראל; במיתוסים הרבים שנוצרו סביב הפשע המאורגן כפי שנאמר בקשר לעדות ואלאצי' בפני ועדת קיפור, ובריבוי היחסי של המידע מארצות הברית אודות הפשע המאורגן בהשוואה לאיטליה, ולעומת ברית המועצות לשעבר, שם, לכל הדעות, פועל פשע מאורגן רב עוצמה בהיקף נרחב.

מהידוע על הפשע המאורגן בארצות הברית עולה כי מדובר בארגון המכונה בעיקר בשם "סינדיקט" השולט על תחומי פשיעה רבים, באזורים נרחבים, באמצעות השחתה מאסיבית של עובדי ציבור, כפי שתואר בהחרבה בפרק השלישי. באיטליה, לעומת זאת, פועלים כמה ארגונים במקביל, מבלי שקמה להם "מסגרת על" כפי שקרה בארצות הברית עוד בשנות השלושים.

חוקרים רבים (אמיר, 1977; מסיק, 1972; ורוקאווי, 1990) מייחסים דווקא ליהודים את התמורה שחלה בפשע המאורגן באמריקה הצפונית מעבריינות מאורגנת על בסיס אתני, המדגישה את הכבוד והשליטה, לארגון הפועל על בסיס כלכלי, המעדיף את עשיית הרווחים על פני ביטויים של גאווה, המבכר שיחוד עובדי ציבור והשחתתם - על פני חיסולם, והפועל במרץ להשקעות בעסקים בשווקים לגיטימיים. כך הגיע מאיר לנסקי, בן למשפחת מהגרים "פשוטה" ממזרח אירופה, למעמד של מנהיג בסינדיקט האמריקאי.

הצד התיאורטי בעבודה כלל בעיקר הצגת שלוש תיאוריות התורמות להסבר תופעת הפשע המאורגן. דומה כי התיאוריה הפונקציונליסטית מיטיבה להסביר את מאפייני התופעה. על-פי

גישה זו לכל מוסד או מבנה חברתי יש תפקיד - למלא צורך מסוים - חברתי או אינדיבידואלי (שפירא ובן-אליעזר, 1988). ניתוח תופעת הפשע המאורגן דרך משקפי החוקר הפונקציונליסטי מצביע, בין השאר, על יתרונות הארגון הפלילי על פני העבריינות האינדיבידואלית (שכמעט ואינה קיימת) או על פני העבריינות המאורגנת ברמות הנמוכות מרמת הפשע המאורגן, כפי שתואר בסעיף העוסק במימד הארגון הפלילי בפרק הראשון. בארצות הברית היה לפשע המאורגן תפקיד חשוב, בין היתר, ב"קליטת" מהגרים בעיקר האיטלקים; האירים והיהודים - לתרבות העיר, השפע והפשע. ככל הנראה, רק באמצעות אותם ארגוני פשע יכלו המהגרים, אשר בחרו בדרך העבריינות, ושהיו בנחיתות חברתית לעומת החברה המארחת, להגיע למובילות חברתית. ברוח הגישה הפונקציונליסטית יובן מדוע הגיע הפשע המאורגן בארצות הברית לשיא עוצמתו דווקא על רקע "תקופת-היובש". נראה כי התפקיד אשר ממלא הפשע המאורגן בהספקת מצרכים ושירותים לא חוקיים (כמו: סמים, הימורים וזנות) לציבור הרחב, תורם תרומה של ממש לשגשוגו.

תיאוריית התנגשות הקבוצות מעניקה בעיקר לחוקר הסבר על היווצרות תופעת הפשע המאורגן. על פניו נראה כי בעלי-הגישה ה"פורמאלית" - שמהם נלמדה תיאורה זו, אכן קיבלו ואימצו את הרעיון המרכזי של הגישה הפונקציונליסטית בדבר התפקיד שממלא כל מוסד או מבנה חברתי, ובדבר המשך קיומו המותנה ביכולתו למלא את תפקידו. אולם גישת התנגשות הקבוצות רואה בעיקר את התהליך החברתי כתוצאה של יחסי גומלין בין אנשים ובין קבוצות (שהם, רהב ואדד, 1987).

לכאורה נקודת המוצא של תיאוריית התנגשות הקבוצות ושל התיאוריה הפונקציונליסטית דומה: שתיהן מדגישות את יתרונותיה של הקבוצה כלפי היחיד. אלא שהגישה הראשונה, המתמקדת בתהליכים המתרחשים בתוך הקבוצה ובין הקבוצות, מספקת הסבר מפורט להיווצרות תת-התרבות העבריינות, להתנגשות בין ארגוני הפשע ובין החברה השלטת, ולעיומותם ויחסי-הגומלין בין הארגונים השונים, כפי שבא הדבר לידי ביטוי בעיקר באטליה (Palmieri, 1992).

הגישה הרדיקלית, הנגזרת ממשנתו של מארכס, תורמת את הסברה הייחודי כפי שהוזכר בראשית פרק זה; עיקר תרומתה הוא בהסבר ויכוחים סביב סוגיית הפשע המאורגן. במידה רבה ויכוחים על התופעה - כפי שנראה הויכוח שניטש בישראל בשנות השבעים - נסובו על מונחים סמנטיים (רהב, 1978). אי לזאת הוקדש חלק נכבד מהפרק הראשון בעבודה זו לביאור מושגים רלוונטיים, ולדיון בהגדרת התופעה.

כאמור, לזו החיבור יוחד לויכוח שהיה בשנות השבעים על השאלה האם קיים פשע מאורגן בישראל. ניתנה סקירה על השתלשלות הפולמוס מראשיתו, בשנת 1971 - בעקבות סדרת כתבות בעיתון "הארץ", ועד לסיומו בשנת 1979, עם מתן פסק הדין במשפט הדיבה של בצלאל מזרחי נגד העיתון. בנוסף, נעשה ניסיון להסביר מדוע פרץ הויכוח במועד ההוא, מדוע הוא נמשך כשמונה שנים - למעט הפסקה של כשנתיים בגלל מלחמת "יום כיפור" - וכיצד הוא נמוג. "חומר הגלם" העיקרי שנעשה בו שימוש לתיאור הויכוח היו קטעי עיתונות, לפיכך יודגש כי עבודה זו, הנושאת אופי עיוני ולא מחקרי, לא ביקשה או התיימרה להציב השערות אמפיריות בקשר לויכוח על הפשע המאורגן בישראל, ולנסות לאששן או להפריכן. אלא, שבהעדר מידע גלוי ומספק על העבריינות המאורגנת בישראל, ובהתחשב בעובדה כי קיומו של הפשע המאורגן

בישראל אכן היה שנוי במחלוקת, הובאה הכרוניקה של הויכוח כפי שהשתקפה בעיתונות, בצד הערות תיאורטיות כוללניות, מבלי שיהיו מתיימרות לבטא מחקר אמפירי הראוי לשמו. העיסוק בפשע המאורגן בארץ ובעולם - תיאוריות ומציאות - בחיבור זה נשא אופי קרימינולוגי-עיוני גרידא, ולא משפטי או של מדע המדינה. לפיכך לא הוצגו בו סוגיות חוקיות-משפטיות שבהם מתחבטים בעיקר משפטנים ואנשי חוק; וכן לא נדונו בו שאלות הקשורות למלחמה בפשע המאורגן כפי שמציעה הספרות וכפי שקרוב לוודאי מנסות הרשויות המוסמכות לעשות, ועל כל אלו ראוי להרחיב - בהסתמך על הידע הקרימינולוגי התיאורטי - בחיבור נפרד.

מקורות

- אדד, משה (1993). סיכום דבריו בסמינריון לתלמידי התואר השני בקרימינולוגיה: "תיאוריות וסוגיות מתקדמות בקרימינולוגיה". רשם: אברהם דוידוביץ. אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן. (לא פורסם).
- אליאב, יעקב (1978). "אספקטים חברתיים בדו"ח ועדת שימרון". חברה ורווחה. כרך א', מס' 2. עמ' 220 - 222.
- אמיר, מנחם (1969). "האתגר של הפשע: סקירה וביקורת על דו"ח נשיא ארה"ב על הפשע בארה"ב". סעד. חוברת מס' 3. עמ' 3 - 9.
- אמיר, מנחם (1977). "מקום היהודים בפשע המאורגן בארצות הברית". עבריינות וסטיה חברתית. כרך ה', מס' 1 - 2. עמ' 70 - 89.
- אמיר, מנחם (1978). "מימד הארגון הפלילי". הוועדה לבירור נושא הפשיעה בישראל: דו"ח. נספח ד'. עמ' 19 - 50.
- אמיר, מנחם (1990). "עניין של גיאוגרפיה". פוליטיקה. מס' 31, מרץ - 1990. עמ' 16 - 17.
- בוכנר, מיכאל (1990). ראיון אישי. מאת: דוידוביץ אבי. (לא פורסם).
- ברנשטיין, דבורה (1979). "הפנתרים השחורים. קונפליקט ומחאה בחברה הישראלית". מגמות. (25) (1). עמ' 65-80.
- דוידוביץ, אברהם (1993). הפשע בישראל - שלוש השנים האחרונות. רפארט בסימנריון לתואר שני. אוניברסיטת בר-אילן. (לא פורסם).
- טל, שמעון (1993). הפשע המאורגן באיטליה. נציגות משטרת-ישראל בדרום-מערב אירופה. צרפת. (לא פורסם).
- יעקבי, שמעון (1978). "מסקנות דו"ח ועדת שימרון ולקחיו". במערכה. כרך י"ז, גליון 206. עמ' 3 - 9.
- ישראל^א (1978). הוועדה לבירור נושא הפשיעה בישראל: דו"ח. ירושלים.
- ישראל^ב (1978). ישיבות הכנסת התשיעית, פרוטוקול סטינוגרפי. מושב שני ישיבה פ"ז. ירושלים.
- כסלו, ר' (1990). "לאן לא נעלם הפשע המאורגן". פוליטיקה. מס' 31, מרץ - 1990. עמ' 13 - 17.
- כסלו, ר' (1990). ראיון אישי. מאת: דוידוביץ אבי. (לא פורסם).
- כספי, יהושע (1980). פשע מאורגן נוסח ישראל - הגדרת עבודה. ירושלים. משטרת ישראל/מטה המחוז הדרומי. (לא פורסם).
- מסיק, הנק (1972). מאיר לנסקי. ספרי שין שין שין. תל-אביב.
- משטרת ישראל (1978). דין וחשבון שנתי: 1977. ירושלים.
- משטרת ישראל (1979). דין וחשבון שנתי: 1978. ירושלים.
- משטרת ישראל (1980). דין וחשבון שנתי: 1979. ירושלים.
- משטרת ישראל. המטה הארצי. האגף לחקירות ולחימה בפשיעה (1980). תכנית תירוש 1980. ירושלים. (לא פורסם).
- משטרת ישראל. המטה הארצי (1977). הפשע בישראל - ממצאי צוות בדיקה. ירושלים. (לא פורסם).
- משטרת ישראל. המטה הארצי (1980). תירוש 80 - 84. ארגון, תפעול ופריסת משטרת ישראל: תכנית רב שנתית. מתאר כולל. ירושלים. (לא פורסם).

"סיכום הרצאתו של מר מאיר שמגר, היועץ המשפטי לממשלה, שהתקיימה ב- 8.2.1972 באוניברסיטת בר-אילן". עבריינות וסטייה חברתית. כרך א', מס' 1 (1972). עמ' 4 - 11. פוזן, מריו (1969). הסנדק: דון קורליאונה איש המאפיה. ישראל. הוצאת ש.ש.ש. פישמן, גדעון. מרדכי, ארגוב (1980). "הפשע בישראל - נטיות הפשיעה בישראל בשנים 1951 - 1976". עבריינות וסטייה חברתית. כרך ח' מס' 1. עמ' 25-35. רהב, גיורא (1978). "ביקורת על דין וחשבון של הוועדה לבירור נושא הפשיעה בישראל". תברה ורווחה. כרך א', מס' 2. עמ' 215 - 220. רועי, נתן (1992). העולם התחתון: הפשע המאורגן בישראל 1980 - 1990. ישראל. ספרי אביב. רוקאווי, רוברט א. (1990). מהגרים, פועלים, וגנגסטרים: פרקים בתולדות היהודים בארצות הברית. תל-אביב. המכון לחקר התפוצות - אוניברסיטת תל-אביב. שוהם, ש. (1972). "מפיה". בתוך האנציקלופדיה העברית. כרך כ"ד. עמ' 71. שוהם, ש. גיורא. גיורא רהב. משה אדד (1987). קרימינולוגיה: תיאוריות מחקר ויישום. ישראל. הוצאת שוקן. שמגר, מאיר (197). דו"ח היועץ המשפטי לממשלה בקשר לכתבות על הפשע המאורגן. ירושלים. משרד המשפטים. (לא פורסם). שפירא, יונתן ואורי בן-אליעזר (1988). יסודות הסוציולוגיה. תל-אביב. הוצאת עם-עובד.

- Block, Alan A. (1993). Racketeering in Fuels: International Organized Crime. Paper Presented in the Third International Conference on Ethics in the Public Service. Jerusalem.
- Cressey, Donald R. (1971). Organized Crime and Criminal Organization. England. W. Heffer & Sons Ltd.
- Cressey, Donald R. (1972). Criminal Organization: Its Elementary Forms. London. Heinemann Educational Books.
- Inciardi, James A. (1984). Criminal Justice. Academic Press. U.S.A.
- Palmieri, Luigi (1972). "Organized Crime in Italy". Interpol: International Criminal Police Review. March - April, No. 435. P. 30 - 35.
- United States^a (1967). The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. Task Force Report: Organized Crime. Annotations and Consultants' Papers. Washington.
- United States^b (1967). The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. The Challenge of Crime in A Free Society. Washington.

נספח: רשימת המקורות מהעיתונות

העיתון	התאריך	המחבר	הכתבה
"מעריב"	22.8.66		מועצת העיתונות אישרה את מסקנות
	15.6.71	יהושע ביצור	שר המשטרה : עליה מדאגיגה בפשיעה
	3.9.71	"עתים"	התבטאות של שר המשטרה על אנשי
	17.9.71	יוסף צוריאל	אין בארץ פשע מאורגן
	24.9.71	רפאל בשן	ראיון השבוע עם שר המשטרה
	7.12.71	יהושע ביצור	משולחן הכנסת
	9.12.71	דויד זוהר	מסיבת עיתונאים עם השר
	29.12.71	יהושע ביצור	השבוע בכנסת
	9.2.72	יהושע כהנא	היועץ המשפטי לממשלה : הפשיעה
	25.12.75	יהושע ביצור	השבוע בכנסת
	28.1.76		דיון בכנסת על גילויי האלימות
	27.4.76	גבי ברון	שר המשטרה תקף בחריפות את חה"כ
	21.7.76	יהושע ביצור	השבוע בכנסת
	12.8.76	צבי טל	שר המטרה בפני סטודנטים בחיפה
	17.9.76	לוי יצחק הירושלמי	ראיון עם שר המשטרה
	11.8.77	(מאמר מערכת)	עשה זאת בעצמך
	12.8.77	לוי יצחק הירושלמי	(ימים ולילות) מי יבלום את
	15.8.77	שבח וייס	ועדות החקירה פוגעות במעמד הכנסת
	18.8.77	(מאמר מערכת)	עוד ועדה
	24.8.77	ברוך מאירי	בורג נוטה להקים ועדה ממלכתית
	31.8.77	יהושע ביצור	השבוע בכנסת
	2.9.77	ברוך מאירי ויהושע ביצור	(עמ' 4) לאחר ששוחח
	4.9.77	ברוך מאירי	מסקנות ועדת בוכנר
	5.9.77	(מעריב היום)	מתוך ממצאי צוות הבדיקה של
	5.9.77	(מאמר מערכת)	הדו"ח והמסקנות
	5.9.77	ברוך מאירי	דרישה להזרים עוד 140 מליון ל"י
	7.9.77	ברוך מאירי ויחיאל לימור	בהתייעצות בלשכת בגין
11.9.77	(מאמר מערכת)	ועדה מיותרת	
28.9.77		מינוי ועדת שימרון	
9.2.78	איה אורנשטיין	(עמ' 2) ועדת שימרון	
17.2.78	ברוך מאירי	(עמ' 1) יש פשע מאורגן אבל לא	
19.2.78	ברוך מאירי ואח'	(עמ' 1) הפשע המאורגן מקיף כל	
20.2.78	אבי רז	(עמ' 1) תגובות על דו"ח ועדת	
20.2.78	סופרי מעריב	(עמ' 2) הוועדה תעביר למשטרה כל	

"מעריב"

העיתון	התאריך	המחבר	הכתבה
	22.2.78		חברי ועדת שימרון ברב שיח עם
	24.2.78	ברוך מאירי	(עמ' 5) המפכ"ל זועם על הפירסומים
	24.2.78		(עמ' 24) ראיון עם פרופסור שלמה
	25.2.78		לפי המלצת ועדת שימרון
	26.2.78	ראובן בן צבי	(עמ' 2) חה"כ שחל: המתנגדים לדו"ח
	27.2.78	רזי גוטמן	(עמ' 19)
	3.3.78	דב גולדשטיין	(עמ' 22) ראיון השבוע עם המפכ"ל
	3.3.78	חיים י. צדוק	(עמ' 18) מאמר על ועדת שימרון
	6.3.78		בעקבות דו"ח שימרון
	7.3.78	אבי בטלהיים	רשימת ה- 11
	17.3.78		מסמך ה- 11
	31.3.78	ברוך ברכה	(עמ' 30 - במת מעריב) ועדת שימרון
	6.12.78		משפט "מזרחי - הארץ"
	18.2.79	ברוך מאירי	השבוע מלאו שנה תמימה מאז הוגש
"דבר"	17.3.72	רם עברון	ראיון עם שר המשטרה שלמה הלל
	4.12.77	גד ליאור	(עמ' 3) בתשובה על שאלה אמר עו"ד
	21.2.78	יהושע תדמור	(עמ' 3) במשטרה: מרירות, זעם
	24.2.78	דויד ליבאי	דו"ח שטחי וחסר אחריות - א'
	27.2.78	דויד ליבאי	דו"ח שטחי וחסר אחריות - ב'
	3.3.78	דויד ליבאי	דו"ח שטחי וחסר אחריות - ג'
"הארץ"	6.4.66	רו"ן	ראיתי שמעתי
	18.4.66	רו"ן	מיום ליום
	19.4.66	רו"ן	ראיתי שמעתי
	15.4.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	18.4.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	19.4.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	20.4.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	21.4.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	23.4.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	25.4.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	7.5.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	9.5.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
"הארץ"	14.5.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	21.5.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	28.5.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	4.6.71	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל

העיתון	התאריך	המחבר	הכתבה
"הארץ"	3.9.71	רובינשטיין א.	זהירות פשע מאורגן
	3.8.71	יגאל לביב	כל אנשי לנסקי
	5.9.71	עתים	מאיר לנסקי בראיון בטוויזה
	5.9.71	יגאל לביב	לנסקי וחברי משחדים ממשלה
	8.9.71	יגאל לביב	לנסקי והמגבית
	16.9.71	נתן ריבון	שר המשפטים קיבל דו"ח על
	17.9.71	עוזי בנזימן	הלל: הוכח שלהאשמות נגד המשטרה
	19.9.71	נתן ריבון	שמגר: אין פשע מאורגן בישראל
	22.9.71	מאמר מערכת	שמגר כופר ומאשר
	24.9.71	רן כסלו	דו"ח שמגר והפשע המאורגן
	27.9.71	רן כסלו	הפשע המאורגן והפשע האלים
	18.8.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	22.8.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	25.8.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	29.8.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	1.9.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	8.9.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	15.9.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	22.9.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	29.9.72	רן כסלו	פשע מאורגן בישראל
	5.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב בישראל
	7.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב עכשיו
	9.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב עכשיו
	10.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב עכשיו
	11.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב עכשיו
	12.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב עכשיו
	14.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב עכשיו
	16.8.77	אבי ולנטין	הפשע המאורגן - המצב עכשיו
	1.9.77	מאמר מערכת	ועדת בוכנר
	5.9.77	אבי ולנטין	(עמ' 3) הגדרה חדשה בדו"ח ועדת
	5.2.78	אבי ולנטין	(עמ' 1) ועדת שימרון
	20.2.78	אבי ולנטין	ועדת שימרון קובעת: יש פשע
	24.2.78	רן כסלו	(עמ' 13) ובכן, פשע מאורגן
	5.7.79		(עמ' 1) פרקליטי הארץ לאחר פסק
	22.6.94	ראובן שפירא	מת איש העסקים משה (מוניה) שפירא
	3.10.62	שבת פורטנוי	הגנגסטר היהודי האמריקני לנסקי

"הארץ"

"ידיעות"

העיתון	התאריך	המחבר	הכתבה
אחרונות"	7.11.69	סוכנויות	לנסקי נודד מארץ לארץ
	8.11.72	יוחנן להב	לנסקי שוחרר בערבות
	26.7.73	סוכנויות	לנסקי זוכה במיאמי מהאשמת דיווחים
	21.8.77	שמואל (סמי) נחמיאס	דרושים מעשים, לא דיונים
	19.2.78	אריה אבנרי	ועדת שימרון
	20.2.78	מאמר המערכת	
	20.2.78	אריה אגוזי	סמי נחמיאס : להקים גוף ללחום
	20.2.78	דב גנחובסקי	מה יש בדו"ח ומה חסר בו
	20.2.78	(עמ' 10)	ועדת שימרון
	3.3.78		רב שיח עם פיקוד המשטרה
	17.3.78		מסמך משטרתי : אלה 11 מראשי הפשע
	27.10.89		(7 ימים, עמ' 34) רשימת ה- 11
	3.11.91	אלי תבור ותחיה ארד	מנטש
	4.11.91	אלי תבור	מאות הגיעו ללווית מנטש
	8.11.91	ענת טל-שיר	חידת מנטש
	27.3.92	שאול פרץ	שופט עליון בעולם התחתון
	21.5.93	שרית רוזנבלום	תיק אסלן פתוח
	30.7.93	(מודעת בחירות)	(מוסף יום ששי, עמ' 13 - 14)
	22.6.94	גדעון מרון	(עמ' 8) מוניה חי ומת בצל הרשימה
	23.1.94	דימטרי פרוקופייב	אנשי עסקים מישראל "על הכוונת"
22.2.78		ועדת שימרון	"העולם הזה"
1.9.77	מאמר מערכת		"המודיע"